

147

Ankara'ya Geliş

Gâzi Mustafa Kemal

Cumhuriyet

Cumhuriyet'in okurlarına armağandır.
Parayla satılmaz.

**Nurer UĞURLU başkanlığında bir kurul tarafından
hazırlanmıştır.**

**Dizgi - Yayımlayan:
Yeni Gün Haber Ajansı Basın ve Yayıncılık A.Ş.
Baskı: Çağdaş Matbaacılık ve Yayıncılık Ltd. Şti.
Nisan 2000**

GÂZİ MUSTAFA KEMAL

ANKARA'YA GELİŞ

(NUTUK'tan)

Orijinal metin

Cumhuriyet GAZETESİNİN
OKURLARINA ARMAĞANIDIR.

Ankara'ya
geliş

Efendiler, Meclis-i Meb'usanın İstanbul'da toplanmasına mâni olamamak zarureti üzerine, İstanbul'da içtima edecek mecliste, “vatanın tamamisini, devlet ve milletin istiklâlini, teminden ibaret olan gayeyi muhafaza ve müdafaa için müttefik ve azimkâr bir grup vücuda getirmeği” yegâne çare olarak mütelea ettik. Bunun temini için, malûmunuz olduğu veçhile, 18 Teşrinisani 1919 tarihli talimat ve tamimde, meb'usların muayyen mahallerde grup grup içtima ederek, müdavele-i efkâr edecekleri mühim noktalardan biri olarak bu meseleyi kaydetmiştik.

Aynı tarihte, düşündük ki, bu grubun teşkilini temin için her livadan birer meb'usu Eskişehir'e davet edelim. Eskişehir üzerinden şimendiferle İstanbul'a gidecek meb'usları da, davet edeceğimiz meb'uslarla birleştirelim ve bizzat, Eskişehir'e giderek, umumi bir içtima yaparak, esaslı bir surette müdavele-i efkâr edelim. Bu meyanda, İstanbul'da, meb'usanın emniyetlerine müteallik tedabiri de, mevzuubahs etmek istiyorduk. Fakat, bundan sonra vereceğim izahatla, aynı içtimai, Ankara'da kalarak yapmağı tercih ettik. Daha bir ay kadar Sivas'ta kaldıktan sonra nihayet Ankara'ya hareket ettik.

Ankara'ya muvasalatımızı, 27 Kânunuevvel 1919 tarihli, şu açık tebliğ ile tamim ettik:

Sivas'tan Kayseri tarikiyle Ankara'ya hareket eden Heyet-i Temsiliye, bütün güzergâhında ve Ankara'da, büyük milletimizin har ve samimi tezahürat-ı vatanperveranesi içinde, bugün muvasalat eyledi. Milletimizin gösterdiği eser-i

NUTUK

vahdet ve azim, memleketimizin temin-i istikbalı hakkındaki kanaatleri, lâyetezelzel bir surette tarsin edici mahiyettedir.

Şimdilik, Heyet-i Temsiliye Merkezi, Ankara'dadır. Takdim-i hürmet eyleriz Efendim.

Heyet-i Temsiliye namına
Mustafa Kemal

2 Kânunusani 1920 tarihinde, cemiyet heyet-i merkezi-yelerine, Hacıbektaş'ta Çelebi Cemalettin Efendi'ye, Mutki'de Hacı Musa Bey'e ayrıca bir tebliğde bulunduk.

Bu tebliğimizin metni ve tarz-ı tahriri, şöyle idi:

.... Seyahatimizde müşahadat ve tetkikatımız, bizlere, Cenab-ı Hafız-ı hakikinin inayet-i rabbaniyesiyle tecelli eden milli birliğimizin müstenit olduğu teşkilât-ı milliyenin taaz-zuv etmiş ve mukadderat-ı millet ve memleketi tahlis için, bi-hakkın şayan-ı istinat bir kuvvet ve kudret haline gelmiş olduğunu, maaşşükran gösterdi.

Vaziyet-i hariciye, bu milli azim ve vahdet sayesinde, Erzurum ve Sivas Kongresi esasatı dairesinde, menafi-i mülk ü millete müsait bir şekle girmiştir.

Mukaddes vandet ve azım ü imanımıza istinaden mutalebat-ı meşruamızın temini gününe kadar, kemal-i sebat ile çalışılması ve bu beyanatımızdan, köylülere kadar, milletin dahi haberdar kılınması tamimen rica olunur.

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk
Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi namına
Mustafa Kemal

Kâzım Karabekir Paşa Heyet-i Temsiliyenin Ankara'ya gitmesine taraftar değildi Efendiler, Heyet-i Temsiliye merkezinin, Ankara'ya nakli fikri oldukça eski idi. Bu fikir, ilk mevzuubahs olduğu sıralarda, Kâzım Karabekir Paşa'dan vürut etmiş olan bir telgrafı aynen burada zikredeceğim:

Şifre

Erzurum'dan, 3 Teşrinievvel 1919

K.O.3 Kumandanlığına

Heyet-i Temsiliyeye: Kuva-yi Milliye'yi temsil eden, heyet-i aliyenin, değil Ankara'ya hatta Sivas'ın garbına bile geçmemesi fikrindeyim. Çünkü şarkî vilâyatın Kuva-yi Milliyesini teşkil eden heyetin, bütün bütün uzaklaşması, dolayısıyla bu vilayetlerin teşkilâtsızlığını mucip olacağı gibi, şimdiye kadar pek meşru ve mantıkan idare edilmekte olan harekât-ı milliyenin; ötedenberi daima her bir teşebbüsümüzü fena görmek ve göstermek isteyen düşmanlarımızca sabıkı misillû, bir yerde muhafazası için Heyet-i Temsiliyenin Sivas'tan garba geçmemesi mütaleasında bulunduğumu arzeylerim.

K. O. 15 K.

Kâzım Karabekir

Böyle bir telgrafnamenin, asl ü esası olmayacağına hükmetmek istedim. Fakat, ne çare ki, bu şifre telgrafname Erzurum'dan, Sivas'ta Üçüncü Kolordu'ya keşide edilmiştir. Şifre mahlûlünün altında [Açıldı. Fethi, 4/5 minh] yazı ve imzası olduğu halde de Üçüncü Kolordudan bize gnöderilmiştir.

Efendiler, Kâzım Karabekir Paşa, davetimiz üzerine, Si-

vas'a geldikten ve birlikte müzakerede bulunduktan sonra şüphesiz bu telgrafname ile evvelce bildirdiği fikir ve mütaleadaki isabetsizliği anlamak için, behemehal vicahen müdavele-i efkâra hiç de hacet olamayacağı bedihiyattandır. Bu fikir ve mütaleanın istinat ettirildiği sebeplere, en basit bir nazar atfetmek, onların butlanını anlamağa kâfi gelir zannederim.

Bir defa Heyet-i Temsiliyenin yalnız, şarkî vilâyatın Kuva-yı Milliyesini teşkil veyahut temsil etmediği ve belki bütün memleketin -Anadolu ve Rumelinin- Kuva-yı Milliyesini temsil eylediği çoktan malûm olmuş bulunmak lâzımdı. Bahusus, bu nokta üzerinde, günlerce devam eden telgraf başı münakaşaları olmuştu. Bir de, Heyet-i Temsiliyenin, Sivas'tan Ankara'ya nakletmesi, şarkî vilâyetlerin teşkilâtsizliğini mucip olacak bir sebep teşkil edemezdi. Heyet-i Temsiliyenin, şarkî vilâyetlere Sivas'tan telgrafla verdiği evamir ve talimatı, Ankara'dan aynı suretle verebileceğine şühe yoktu.

Fakat, Heyet-i Temsiliyenin, şark vilâyetlerinden ziyade garp vilâyetlerine, İstanbul'a yakın bulunmasını istilzam eden ve haklı gösteren esbab-ı mantıkîye, elbette çok idi. Evvelâ; garp ve garbıcenubî vilâyetlerimizden, fiilen düşman işgali altına alınmış olanlar vardı. Bu vilâyetlerimizi işgal eden düşman karşısında, esaslı müdafaa cepheleri teşkil ve onların esbab-ı tarsinini temin etmek lâzımdı. Halbuki şark vilâyetlerimizde, böyle feci bir vaziyet yok idi. Kat'î olarak karip bir tehlike-i fiiliye de, muhtemel görülmüyordu. Bait bir ihtimalle göre, faraza şarktan Ermenilerin fiilî bir tecavüzü kabul olunsaydı bile, onun karşısında Kuva-yı Milliye ile takviyesi

mukarrer olan, kendilerinin taht-ı kumandasında On Beşinci Kolordu hazır bulunuyordu. Fakat, İzmir cephelerinde, muhtelif tarz-ı kumandalar, muhtelif mahiyette kuvvetler ve muhtelif ve mütenevvi, menfî menabiden muzır tesirler vardı. Adana işgaline karşı henüz cephe teşekkül edememişti.

**Vaziyeti
umumiye-
yeyi idare ve sevk
mes'uliyetini
deruhde edenler
en mhim hedefe
ve en yakın
tehlikeye
mümkün olduğu
kadar yakın
bulunmalıdırlar**

Binaenaleyh, usul ve kaide şudur ki, vaziyet-i umumiye-
yeyi idare ve sevk mes'uliyetini
deruhde edenler, en mühim hedefe ve en yakın
tehlikeye, mümkün olduğu kadar yakın bulu-
nur. Yeter ki, bu takarrüp, vaziyet-i umumiye-
yi nazardan mehcür bırakacak derecede olma-
sın! Ankara bu şeraiti cami bir nokta idi. Her
halde cephelerle iştigal edeceğimiz diye Balıke-
sir'e, Nazilli'ye veyahut Karahisar'a gitmiyor-

duk. Fakat cephelere ve İstanbul'a şimendiferle merbut ve vaziyet-i umumiye-
yeyi idare nokta-i nazarından Sivas'tan asla farkı olmayan Ankara'ya gelecektik.

Meclis-i Meb'usanın İstanbul'da toplanması zarurî görüldükten sonra, ise, Ankara'ya gelmek ne derece lüzumlu ve faydalı mütalea edilmek lâzımgeldiğini izaha lüzum görmem.

Efendiler, Heyet-i Temsiliyenin Ankara'ya nakletmemesi için sebepler serd olunurken, bu meyanda hele, “ötedenberi daima her teşebbüsümüzü fena görmek ve göstermek isteyen düşmanlardan” bahsedilmiş olmasına hiçbir mana veremedim. Filhakika, kendisinin dediği gibi düşmanlar bizim hangi hareketimizi, hangi teşebbüsümüzü iyi görmüşlerdir veya görebilirler ki ona göre hareket edelim!

Eğer, bu fikir ve mütaleayı tevlit eden: “İstanbul’da, âmâl-i milliyeye mutabık bir Ali Rıza Paşa hükûmeti vardır. Meclis-i Meb’usan da, orada içtima ederek mukadderat-ı millet ve memleketi murakabeye başladıktan sonra, Heyet-i Temsiliye’nin garp cepheleriyle, Meclis’i Meb’usan ile alâka ve münasebetine ne lüzum kalır. Bu takdirde, Heyet-i Temsiliyenin yalnız şark vilâyetlerinin teşkilâtiyle iştigal ve iktifa eylemesi vafî ve daha nafi olmaz mı?” gibi bir mülâhaza ve mütalea idiyse, bir dereceye kadar, şayan-ı teemmül görülebilir. Fakat, bu takdirde de, vaziyet-i umumiye ve hakikat-i ahval ve şeraiti görüşte ve tarz-ı telâkkide Heyet-i Temsiliye ili Kâzım Karabekir Paşa arasında gayrikabil-i imlâ bir hende olduğunu kabul etmek icap eder.

Heyet-i Temsiliyenin Ankara’ya gelmesini düşmanlar fena görecektir; noktasında daha çok tevakkuf edilerek belki, dermeyan edilmiş olan fikir ve mülâhazanın memba ve menşesine daha ziyade nüfuz edilebilirse de bizim şimdilik buna hasredek fazla zamanımız yoktur.

**Yeni
meb’uslarla
Ankara’da
görüşmek
teşebbüsü**

Efendiler, bundan evvel bahsettiğim veçhile, bir iki günlük bir içtima ve müzakere maksadiyle, meb’usları davet için ilk yazdığımız telgrafta -ki bu telgraf suretini matbu olarak tahrirat halinde de posta ile göndermiştik- maksattan bahsettikten sonra “Heyet-i Temsiliyenin bulunacağı mahalde, zaman-ı içtima, gönderilecek meb’usların isim ve adresleri malûm olduktan sonra bilmuhabere kararlaştırılacaktır. Heyet-i Temsiliye, kariben İstanbul’a yakın bir mahalle nakledilecektir.” denmişti.

Ankara'ya muvasalatımızda, Ankara-Eskişehir hattı işlemeğe başlamış olduğundan evvelki tebliğimize 29 Kânunuevvel 1919 tarihinde yaptığımız bir zeyil ile, meb'uslarla mahall-i mülakat olmak üzere Ankara'yı tespit ve tamimen tebliğ ettik. Bu tamimin bir maddesi de, diğer meb'uslardan mümkün olduğu kadar fazla zevatın müzakereye iştiraki son derece arzu edilmekte olduğu, kaydinden ibaretti.

Efendiler, neticesinde pek ziyade fayda memul ettiğimiz, bu teşebbüs-i hayırhahane ve vatanperveranenin dahi, İstanbul ricali tarafından önüne çıkıldığını arzedersem hayret etmezsiniz zannederim.

Müsaade buyurursanız, bu ciheti biraz izah edeyim; biz meb'usları, Ankara'ya davet ederken, birtakım zevat üzerinde, bu daveti hükümsüz, mutasavver içtimaı akim bırakmak için mukabil tedbir ve teşebbüs alıyorlarmış.... Bazı meb'usların verdikleri telgraflarla, bu hususa muttali olduk. Meselâ; Burdur Meb'usu Hüseyin Baki imzalı ve 29 Kânunuevvel 1919 tarihli şöyle bir telgraf vücut etti:

İstanbul'da içtima eden meb'uslar namına Aydın Meb'usu Hüseyin Kâzım imzasıyla Heyet-i Teftişîye Riyasetine gelen telgrafta, en seri vasıta ile Darülhilâfete gelmekliğim elzemiyeti iş'ar edilmekte ve bugün de Dahiliye Nezaretinden mevrut telgrafta dahi azimetim bildirilmekte.

Mukaddema Heyet-i Temsiliye namına Mustafa Kemal Paşa Hazretleri tarafından vaki emir ve iş'ar üzerine nokta-i nazarım arz,izah kılındığı halde henüz bu bapta bir emir telâkki edilemediğinden iş'ar-ı devletlerine kemal-i ehemmiyetle muntazırım Efendim.

Akdağ Madeni Meb'usu Bahri imzalı ve aynı tarihli bir telgrafta da:

Aydın Meb'usu Hüseyin Kâzım imzasıyla vürut eden telgrafta, meb'usların en seri vasıta ile Dersaadet'e gelmeleri bildiriliyorsa da, Heyet-i Temsiliyeye aza intihap olunan meb'uslar mı, yoksa bilûmum meb'uslar mı davet olunduğunda tereddüt edilmiştir. lûtfen hatt-ı hareketimin tayinine müsaadeleri müsterhamdır ferman.

Efendiler, buna mümasil telgraflar tevali etti. Bu iş'arat-tan, sühuletle, müsteban olmakta idi ki, meb'us arkadaşlar Heyet-i Temsiliye ile Hükûmeti ve İstanbul'dan bütün meb'usları davet etmek salâhiyetini kendinde görebilen zevatı, maksad-ı müşterekte hemfikir ve hemahenk telâkki ediyorlardı. Hükûmetin ve mephus zevatın menfi muzmerratını hatır u hayallerine bile getirmiyorlardı. Olsa olsa, bizimle İstanbul'daki zevat arasında, yeni takarrür etmiş bir vaziyet bulunduğunu veyahut arada tertip noktasından bir yanlışlık olabileceğini zan ve farzeylemiş oldukları, iş'arlarındaki saffet ve samimiyetten anlaşılmakta idi.

Müracaat eden meb'uslara, verdiğim cevap şu idi:

Hüseyin Kâzım Bey'in iş'arı ile bizim bir gûna alâkamız yoktur. Mumaileyhin vaziyete tamamen agâh olmadığı anlaşıyor. 17 ve 29/12/1919 tarihli telgrafnamelerimiz ahkâmınca hareket, menafi-i milliye ve vataniyemize daha muvafık olduğu cihetle onların tesrii icabını ve Kâzım Bey'in hotbe-

hot vukubulmuş olan iş'arına münasip cevap itasını ve keyfiyetin iş'arını rica ve takdim-i ihtiramat eyleriz Efendim.

Heyet-i Temsiliye namına
Mustafa Kemal

Umum meb'uslara da, şu tamimi yazdık:

Ankara, 30 Kânunuevvel 1919

Aydın Meb'usu Hüseyin Kâzım Beyefendinin meb'usini kiramdan bazılarına, Dersaadet'e sürat-i hareketlerine dair telgrafnameler keşide edildiği anlaşıldı. Bu teşebbüs, mir-i mumâileyhin vaziyete tamamen agâh olmadığını gösterdiğinden kendisine vaziyet ifham ve tarih numaralı tebligata dair malûmat ita ettirildi. Binaenaleyh, Heyet-i Temsiliyece istirham olunduğu veçhile Heyet-i Temsiliye azası olarak intihap olunmuş meb'usini kiramla diğer meb'usinden müzakeratta hazır bulunmak isteyen zevat-ı muhteremenin, Kânunusaninin beşinden itibaren Ankara'ya teşriflerini tavzihan istirham olunur.

Heyet-i Temsiliye namına
Mustafa Kemal

30 Kânunuevvel 1919 tarihli bir şifre ile de İstanbul'daki teşkilâtımıza: "Hüseyin Kâzım Bey'in teşebbüsünden bahsettikten sonra, kendisinin bizim tebligatımızdan haberdar edilmesini ve müzakeratta hazır bulunmak arzu buyuruyorsa lûtfen ve serian Ankara'ya teşrifleri lüzumunun ifhamını" bildirdik.

Efendiler, biz, İstanbul'daki teşkilâtımızdan haber beklerken, karşımıza bir zat çıktı. Bunun kim olabileceğini tahminde güçlük çekmezsiz, zannederim. Malûm ya, bizim İstanbul'da hem murahhasımız ve hem de nazır olan zat.. Cemal Paşa.. Evet; 1 Kânunusani 1920 tarihli şu telgraf Harbiye Nazırı Cemal Paşa imzasıyla geliyordu:

K. O. 20 Kumandanlığına

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne:

Dersaadet'te bulunan meb'usandan bir grup müracaatle ita eyledikleri tahriri metalibini aynen berveçhiati arzeylerim:

1- Meclis-i Meb'usanın, bir an evvel, içtimai elzemdir. Şu sırada bazı meb'usların Ankara'ya davet edilmeleri, Meclisin müsaraaaten açılmasına mâni olacaktır.

2- Bu halin ve davet keyfiyetinin meydan vereceği suitefsir arasında, en ziyade calib-i dikkat-i ayyar olan, kuvve-i teşriiyenin başka kuvvetlerin taht-ı tesirinde hareket etmekte olması zannıdır. Bunun, dahilde ve hariçte pek büyük bir itimatsızlık tevlit edeceği muhakkaktır.

3- Böyle bir hal ve vazıda, Meclisin, kendisinden beklenen hidematı ifa edebilmesi mümkün değildir.

4- Evvelce yapıldığı gibi meb'uslarla temas ve münasebette bulunmak üzere salâhiyet-i vasiayı haiz bir zatın, murahhas sıfatiyle İstanbul'a izamı temin-i maksada kâfidir.

5- Ankara'ya davet edilen meb'usların tehir-i azimetleri ve orada toplanan zevatın da hemen İstanbul'a hareketleri hakkında yeniden tebligat-ı seria ifasına intizar edilmektedir.

Harbiye Nazırı

Cemal

Efendiler, bu tarz-ı hareket ve iş'arda, bir samimiyet ve necabet görüyor musunuz? Evvelâ; bizim, meb'uslarla içtima akti kararımız ve bu baptaki tebligatımız, bundan bir buçuk ay evvelinden beri malûm idi. Eğer bu hareketimiz menafi-i vatanıyeye cidden gayrimuvafık ve mahzurlu görülmüş idiyse, bizimle aynı gaye-i milliyeyi takip ettiklerini iddia etmekte bulunan efendilerin ve hükûmetin, bizim davet ettiğimiz meb'uslara, İstanbul'a celp telgrafları yazmadan evvel, bizimle anlaşması, hiç olmazsa nokta-i nazar ve teşebbüslerinden bizi haberdar eylemeleri iktiza eylemez miydi? Böyle yapmayıp da doğrudan doğruya Darülhilâfeye hareketlerini tesri ettirmek için heyet-i teftişiyeye riyasetleri vasıtasıyla, Şeyh Muhsin-i Fânî'nin(1) Dahiliye Nazırının imzalarıyla, taşradaki meb'usları sıkıştırıp şaşırtmak ve emrivaki ihdasiyle bizim teşebbüsümüzü akamete uğratmağa kalkışmak doğru muydu?

Saniyen Efendiler; tecdid-i intihap aylarca ve aylarca icra olunmayıp müddet-i muayyene-i kanuniye çoktan geçirilmiş olduğu tarihlerde hiç de istical göstermeği tahattur etmeyen bu efendiler, bizim Erzurum'dan, Sivas'tanberi, namütenahi teşebbüsât ve faaliyetimizin bir eser-i muvaffakiyeti olarak, temin edilebilen tecdid-i intihaptan sonra, ve herbirlerinin meb'usluklarını ayrıca tavassut ve takip ile teminden sonra nihayet üç, beş gün gibi kalil ve teahhur ve bahusus bu teahhur büyük bir gayenin ve bahusus İstanbul'da toplanmak gafletini gösterenlerin şahıslarının dahi masuniyetine müte-

(1) Hüseyin Kâzım Kadri'nin takma adı.

allik tedabirin temin-i esbabını tezekkür maksadiyle olduğuna göre, bu efendileri bu kadar isticale sevketsmeli miydi? Hiçbir tedbir ve karar almadan, bir an evvel, maruz-ı hakaret ve rezalet olmakta istical, neden ileri geliyordu?

salisen; Efendiler, saf ve nezih arkadaşlarını biliğfal İstanbul'da, kendilerinin dahil oldukları tehlike ve hakaret çemberine, sürat-i seria ile sokmak isteyen bu efendiler, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetine mensup değiller miydi? Bu millî cemiyetin azası bulunmuyorlar mıydı? Bir cemiyetin efrat ve azası, meb'us oldukları halde dahi, cemiyetin liderleriyle müdavele-i efkâr ederek en nihayet, tespit olunacak program dahilinde harekete mecbur değil midirler? Dünyanın her tarafında, bütün medenî heyat-ı içtimaiyede, bu, böyle değil midir?

Bir grubun, bir fırkanın liderleriyle temas ve münasebete gelmesinden; kuvve-i teşriyenin, başka kuvvetlerin taht-ı tesirinde hareket etmiş olduğu zannının tevellüt edeceği vâhimesinden ve bunun enzar-ı ağyarın calib-i dikkati olacağından, neden havfediliyordu? Bu efendiler, tecdid-i intihabı ve meb'usların intihabını, temin etmiş olan, teşkilât kuvvetinin; taht-ı tesirinde görülmeği, mutena şeref ve haysiyetlerine münafi mi buluyorlardı?

Meb'usların, memleket dahilinde, kuvvetli bir millî teşkilâta mensup olduklarını ve o teşkilât-ı şamilenin tespit eylediği muayyen gayelerden ayrılamayacağını ve her ihtimale karşı, o teşkilât kuvvetinin taht-ı tesirinde bulunduklarını, açık bir vicdan ve alımla ilân etmenin, asıl bunun, dahilde ve

hariçte en büyük itibat ve saygıyı temin edebileceğini, bu efendier, takdir edemiyorlar mıydı?

Ve asıl, bu selâbet-i vicdan ve kanaatte bulunup muayyen gaye-i milliyeyi temin yolunda, her tehlikeyi iktihama hazır bir hal ve vaziyet alınmadıkça, Meclisin, kendisinden beklenen hidematı ifa edebilmesine imkân olamayacağını anlamak, kehanete mi, yoksa vaki olduğu gibi, tecavüz ve haka- rete miskinçe mutavaate mi vabeste idi?

Bu efendiler, benim, şahsan meb'uslarla temasta bulunmamı arzu etmiyorlar ve yine hükûmet ve bazı efendiler, benim, İstanbul'a da gitmemi caiz görmüyorlar. Ancak, salâhiyet-i vasia ile bir murahhasın gönderilmesini tavsiye ediyorlar. Doğrusu bu noktadaki akıl ve ferasetlerine diyecek yok! Gönderdiğimiz murahhaslar değil miydi ki, millet vekillerinin düşman pencesine girmesine birinci derecede müessir olmuşlar ve en nihayet, kendi şahıslarını bile müdafaa tedbir ve çaresini tatbikten âciz olduklarını ispat eylemişlerdir.

Meb'usların, hotbehot davetlerinde, iğfal ve emrivaki idhasına muvaffak olmadıktan sonra, bizim tarafımızdan tebliğat icra ettirmeği, talepte de gösterilen nezaket pek ince değil midir? Efendiler.

Muhterem Efendiler, bu bahsettiğim telgrafa cevaben, evvela şu kısa şifreyi yazdım:

5 Kânunusani 1920

Harbiye Nazırı Cemal Paşa Hazretleri'ne

C: Sahib-i takrir meb'usların isimlerinin ve bu takriri ki-me hitaben verdiklerinin iş'arına muntazırız efendim.

Heyet-i Temsiliye namına

Mustafa Kemal

NUTUK

Harbiye, 6 Kânunusani 1920

Ankara'da K. O. 20 Kumandanlığına

C: 5 Kânunusani 1920

Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine:

Meb'usların esamisi şunlardır. Hüseyin Kâzım, Tahsin, Celâlettin, Arif, Hâmit... İlâ. dır. Bana getirenler baştaki iki zattır.

Harbiye Nazırı

Cemal

Efendiler, bilâhare, bize verilen malûmata nazaran, bana telgraf yazan zevat, meb'uslardan mürekkep bir grup değildi. Sadrazam, şahsan tanıdığı Hakkı Bey namında bir zatı -Sive-rek meb'usu olduğu malûmatı üzerine- ve Hüseyin Kâzım Bey'i, nezdine davet ederek, bana hitaben kısa bir telgraf yazdırmış. Bu telgrafı, elden bazı zevata imza ettirmişler. Şifre gönderilmek üzere, Hakkı ve Hüseyin Kâzım Bey'ler Cemal Paşa'ya götürmüşlerdir.

O halde, beş maddelik ve takrir namı verilen tegratname, bilâhare uydurulmuştur. Zaten, takrirden bahsolunduğu halde, bunun takdim olduğu makamın henüz mevcut olmaması da, meselede hile ve maksad-ı mahsus olduğunu iraeeye kâfiydi. Henüz Meclis açılmış ve Meclis Riyaseti vazifeye başlamış değildi. Maahaza Cemal Paşa'nın bu telgrafını aldıktan sonra, şu şifre telgrafı yazdım:

Ankara, 9/1/1920

Harbiye Nazırı Cemal Paşa Hazretleri'ne

Hüzeyin Kâzım, Tahsin, Celâlettin Arif, Hâmit Beyefendilere:

Ankara'ya gelmenin suitefsirata uğrayacağına dair, Harbiye Nazırı Paşa Hazretleri vasıtasıyla, ıblâğ buyurulan mü-talealarına vâkıf olduk. Mesele, vatan ve milletin hayatiyle alâkadardır. Meclis-i Millide, teşkilât-ı milliye üzerine müs-tenit, kuvvetli bir grup husule gelmez ve Sivas Umumî Kong-resiyle milletin cihana ilân eylediği mukarrerat, ekseriyet-i azime tarafından bir akide ve düstur ittihaz kılınamazsa, hiz-met-i milliyemizin temin edeceği muvaffakiyat heba olur. Memleket bir felâkete maruz kalabilir. Binaenaleyh, birtakım vatansız ve dinsizlerin propagandaları, bizim için, düsturüla-mel olamaz. Gaye, milletin necat ve vatanın halâsıdır. Bir iki gün için teşrifleriyle müdavele-i efkâr ve tevhid-i amal edil-mek bizce pek mühimdir. Buna nazaran tarz-ı hareketin tayi-ni menut-ı rey-i âlileridir. Arz-ı ihtiramat eyleriz Efendim.

Heyet-i Temsiliye namına
Mustafa Kemal

Bayburt'ta bir
yalancı
peygamber

Muhterem Efendiler, İstanbul'un temas ve izahında bulunduğumuz can sıkıcı vaziyetiyle uğraşırken, memleketin aksa -yi şarkında da, bir yalancı peygamberin ihdas ettiği mühimce ve kanlı bir vak'a cereyan ediyordu. Buna dair On Beşinci Kolordu Ku-mandanlığından müteaddit raporlar vücut ediyordu. Bayburt'a dört saat mesafede -Hart Karyesi- vardır. Bu karyede mukim

Eşref namında bir şeyh, Şiilik telkinatında bulunuyormuş. Bundan müteessir olan Bayburt müfti ve uleması, şeyhi celbederek isticvap eylemek için teşkil eyledikleri bir heyeti, Hart'a gnödermişler ve hükümet-i mahalliye namına şeyhi davet etmişler.. Şeyh bu davete icabet etmemiş.. hükümet-i mahalliye 50 kişilik bir müfreze göndermiş. Bundan büsbütün münfail olan şeyh, müridaniyle birlikte müfrezenin esliha ve mühimmatını almış ve efrat ve zabitanını esir ve bazılarını şehit etmiş.. Bunun üzerine, civardan bazı kıtaat, Bayburt'a sevkolunmakla beraber meselenin kan dökülmeksizin, muslihane halli tercih edilmiş.. Şeyh nezdine ulema ve ümeradan mürekkep birkaç heyet gönderilmiş.. hükümete mutavaati için nasayıhte bulunulmuş.. on altı gün, bu suretle zayi edilmiş. En son giden, Erzurum kadısı heyetinin de ricası Şeyh Esref üzerinde müessir olmamış. Bilâkis şeyh bunlara hitaben:

“Hepiniz kâfirsiniz! kimseyi tanımam, itaat etmem, harbedeceğim. Allah, bana şeriat ilânına memursun dedi.” tarzında bir ültimatom vermekle beraber, bir taraftan da köyle-re, “sahib-i şeriat” ve “mehdi-i muntazar” imzalarıyla birtakım beyannameler göndererek halkı iğfal ve kendisine iltihak ettirerek isyan etmiş.. Bunun üzerine, bizzat Bayburt'a gelip Dokuzuncu Fırkanın kumandasını alan Kaymakam Halit Bey, 25 Kânunuevvel 1919 günü, kâfi kuvvetle Hart'a hareket eder. Şeyh, toplandığı asilerle müdafaaya karar verdiğinden topçu ve piyade kuvvetleriyle musademe ve muharebeye ihtiyaç hâsıl olur. Bu esnada, şeyhin müritlerinden birtakımları da Hart'a yardım etmek üzere civar köylerde içtima eder-

NUTUK

ler. Nihayet, Kaymakam Halit Bey'in doğrudan doğruya Bayburt'tan, bana gönderdiği 1 Kânunusani 1920 tarihli şifresinde dediği gibi, "Hart meselesi, yalancı peygamberin ve oğullarının ve tevabiinden bazılarının itlâfı ve Hart'ın teslimiyle neticelenmiştir."

Halit Bey, bu şifresinde, meb'uslara müteallik bazı malumat da verdiğinden, kendisine 21 Kânunusani 1920 tarihinde şu şifreyi yazdım:

Hart hâdisesinde elde edilen muvaffakiyet-i biraderlerini tebrik ve meb'usların Ankara'ya gelmesi hakkında sarf buyurulan mesaiye teşekkür ederim.

Mustafa Kemal

**Harbiye Nazırı
Cemal Paşa iş
başından genç
kumanda
unsurlarını
uzaklaştırmak
istiyor.**

Efendiler, Harbiye Nezareti ile Heyet-i Temsiliye arasında, müzmin hale gelmiş bir mesele vardı.

Nazır Paşa, İstanbul'da bulunan erkânı, korduların ve miralay rütbesindeki ümerayı, fırkaların başına geçirmek istiyordu. Sair ümera ve zabitanı da, Anadolu'da kıtaata göndereceğinden bahsediyordu. Bu arzuyu, bir prensip olarak ileri sürmüş ve tatbikatını da; Harbiye Nezareti Müsteşar-ı Sabıkı Ahmet Fevzi Paşa'yı, Ankara'da Ali Fuat Paşa'nın yerine Yirminci Kolordu Kumandanlığına ve Nurettin Paşa'yı da, Konya'da Miralay Fahrettin Bey'in yerine On İkinci Kolordu Kumandanlığına tayin eylemek suretiyle bir emrivaki halinde yapmak istemişti.

Bu sistem, takip ve tatbik olunduğu takdirde, Harb-i Umumide, yetişmiş ve kolordu ve fırka kumandanlıklarına irtika eylemiş nekadâr genç erkân ve ümera varsa, şüphesiz, kâffesi bu makamattan teb'it edilmiş olacaktı. Çünkü, İstanbul'da müterakim eski erkân ve ümera, kıdemen ve rütbeten, orduyu büyük cüzütamları başında bulunan genç kumandanlara takaddüm etmekte idiler.

Biz, bu prensibin, asla mürevvici olamazdık. Bilhassa, içinde bulunduğumuz şerait unutulurak, böyle sakim icraata elbette muvafakat edemezdik. Binaenaleyh, Cemal Paşa'ya evvel ü âhir nokta-i nazarımızı ve tayin olunan yeni kolordu kumandanlarının gönderilmemeleri lüzumunu bildiriyorduk.

Fahrettin Paşa, kolordusu başında bulunarak, Aydın cephesine muavemet ve muzaheretle meşgul oluyordu. Ali Fuat Paşa, Ferit Paşa zamanında azledilmişti. Cemal Paşa, o haksız muameleyi tashih etmek istememişti.

Yirminci Kolorduya, Ankara'da bulunan Yirmi Dördüncü Fırka Kumandanı Kaymakam, merhum Mahmut Bey, vekâleten kumanda ediyordu. Ali Fuat Paşa, hem Kuva-yi Milliye Kumandanlığı yapıyor ve hem de hakikatte kolordusuna hâkim bulunuyordu.

Biz, kolordu ve fırka cüzütamlarında kumanda tebdilini, bhusus, makasıd-ı milliyeye tâbi ve o yolda hareket etmekte bulunan, şahısları malûm kumandanları, böyle vahi ve kim bilir nasıl bir maksad-ı mahsusa müpteni prensibe feda etmeğe kat'iyen karar verdik. Yalnız, İstanbul'da bulunan genç ve fedakâr zabitanın ve etibbanın bir an evvel, Anado-

lu'ya, ordu kıtaatına gönderilmesini, faydalı ve şayan-ı arzu buluyorduk.

Cemal Paşa, Ankara'ya muvasalatımız günlerinde, bu mesele üzerinde daha çok ısrar ve isticlal göstermeğe başladı. Meseleyi, izzeti- nefis meselesi yaptı. İstifa edeceğini bildirmekle tehdidata başladı. Makina başında cevap itası hususundaki ısrarı üzerine, Harbiye Nazırına 29 Kânunuevvel 1919 tarihinde yazdığım şifrede:

Ali Fuat Paşa'nın kumandadan infikâkini, biz, esasen, hiçbir vakit daimî kabul etmedik. Ahmet Fevzi Paşa'nın asaleten kumandanlığına tayini mevzuubahs olamaz. Sulhun takarrüründen evvel, tasavvur ve tasvip edilen prensipin, mevki-i tatbika konması mehzir-i azimeyi daidir. Harpte bilfiil iktisab-ı makam ve mevki etmiş zevatı, madun vaziyete sokmak, olamaz. Bu nabemevsim teşebbüsât, teşkilât-ı milliye için çalışmakta olan zevatın iş başından ayrılmalarını ve bu suretle vahdet-i milliyenin müteessir olmasını müstelzimidir.

Açıktaki kalmış, muktedir zevat, kolordular dairelerinde ve kolorduların emrinde, mantıka ve mevki kumandanlıklarına ahz-i askerlere tayin olunarak terfih olunabilirler.

Küçük rütbeli zabitan ve etibbanın ise bir an evvel gönderilmesi lâzımdır. On İkinci Kolorduya gelince: Bu kolordu, muharebe eden Kuva-yi Milliye ile teşrik-i mesai etmiş ve tarafeyn arasında fiile müstenit bir itimad-ı müteakabil tahassul eylemiştir. Tebeddül kat'iiyen caiz değildir. Oradaki vaziyetin de böyle bir hale asla tahammülü yoktur. dedim.

Efendiler, bu mesele üzerine, Anadolu ve Rumeli’de bulunan bilcümle kumandanlarla muhabere ederek, nazar-ı dikkatlerini celbetmiştim. Kânunusani bidayetinde, Ankara’da bulunan Fuat Paşa’ya olduğu gibi, Konya’da bulunan Fahrettin Paşa’ya da, “Nurettin Paşa tayin olunacak olursa, kumandayı terketmeyerek kemakân vazife-i milliye ve vataniyenize devam etmeniz icap eylemektedir. Binaenaleyh bu bapta vaki olacak tebligattan bizi vaktiyle haberdar ediniz” emrini verdim.

**Harbiye Nazırı
Cemal Paşa
dediklerim
yapılmazsa
istifa ederim ve
Meclisi
Meb’usan’ın
açılması bir
hayal-i muhal
olur diyor.**

Cemal Paşa, Kânunusani bidayetlerinde, o tarihte Harbiye Nezareti Seryaveri bulunan Salih Beyi -Sekizinci Kolordu Kumandanı Salih Paşadır- iki mektubunu ve bu mektuplara melfufen Düvel-i İtilâfiye fevkalâde mümes-sillerinin 24 Kânunuevvel 1919 tarihli müşterek bir takririni ve bu takrire hükûmetin verdiği cevap suretini hâmil olarak gönderdi.

Cemal Paşa, bu mektuplarında da, kumanda tebdil ve tensikı hakkındaki prensibinden ve tayin ettiği Ahmet Fevzi ve Nurettin Paşaların azimetlerini temin lüzumundan bahsediyor ve bilhassa “ordunun mühim kumanda makamlarında, son harekât-ı milliye ile ayan olarak meşgul olmuş zevatın bizzat ve resmen bulunmaları, harice ve bilhassa ecanibe karşı orduda siyasetin hükûmran olduğu manzarasını verir ve bu da her halde suitesiri mucip olur. Nezaret, bilfiil bu tesiratın fiili tesiri karşısındadır” diyordu ve yine istifasını tekrar ediyor ve bu defa, bu halde, artık Meclis-i Meb’usanın in’ikadı bir hayal-i muhal olacağını ihbar ediyor.

Efendiler, bu meseleye mütedair verdiğim cevapları, şu suretle hulâsa edebilirim: “Mütaleatımızda isabet olduğuna ait kanaatimizi telâk ederiz. Ferit Paşa’nın miras-ı seyyiatı olan, Aydın cephesinin ve mıntıkasının ve oralardaki Kuva-yi Milliye’nin hal ve atisini, son derece alâka ile nazar-ı dikkate alıyoruz. Ati için ümitbahş bir vaziyetin teminini düşünüyoruz.

Ali Fuat Paşa’nın devlet nazarında, umum nazarında her türlü tenkitten muarra bulunduğu kanaatinin mahfuziyeti şart-ı esasîdir. Harekât-ı milliye esnasında, herne surette olsun ileri atılmış olanların, makam ve vaziyetlerinden infisal ettirilmeleri, fedakârlıklarının kabahat olarak telâkki edildiğine atfolunur. Bu, mahfuziyeti müemmen olmak zarurî bulunan nikat-ı nazarımıza göre asla kabil-i tecviz değildir.

Hükümetçe varit, siyâsî me haziri, bertaraf etmek için yapılacak her şey yapılmıştır.

Ahmet Fevzi Paşa, bizimle teşrik-i mesai kabiliyetini haiz değildir. Ahmet Fevzi Paşa’nın vazife-i mahsusa ile keştügüzar ederken vaki mantıksız ifadatını bildirmiştik. Bunu memul etmem buyurmuştunuz. Ahmet Fevzi Paşa’nın, arkadaşlara yazdığı hususî bir şifrede, ordu, bugünkü anarşi vaziyetinde kaldıkça memleket için felâket muhakkaktır diyor. Bu zat, ordunun teşkilât-ı milliyeye muzahir vaziyetini anarşi telâkki ediyor. Halbuki bilmek lâzımdır ki, ordu teşkilât-ı milliye kadrosu haricinde değil, belki onun ruh ve esasını teşkil etmektedir.

Ahmet Fevzi Paşa’nın, Gönen’de, ilk iş olarak yaptığı marifet, Anzavur meselesinden dolayı bin müşkülâtla ele ge-

çirilen canilerin tahliyesini talep etmek olmuştur. Bizimle müdavele-i efkâr eylemeden tayin ettiğiniz iki zatın, adem-i kabulü hakkındaki zarurî ve muhik mütaleamıza karşı, bir iz-zetinefis meselesi yapmayınız. Bu, vatan ve millete sadakat ve merbutiyetle kabil-i telif değildir.

“İstifanız halinde, Meclis-i Meb’usan in’ikadının bir hayal-i muhal olacağı” hakkındaki kaydinizden, sadrazam da dahil olduğu halde, kabinenin, meşrutiyet-i idarenin aleyhtar-ı bulunduğu anlaşılmaktadır. Pek mühim olan bu noktanın tamamıyla teşrih ve izahı rica olunur.”

**Düveli İtilâfiye
fevkalâde
mümesilllerinin
Ali Rıza Paşa
Kabinesine
verdikleri
müşterek takrir**

Efendiler, şimdi, Seryaver Salih Bey ve-daatiyle gönderildiğini arzettiğim, Düvel-i İtilâfiye fevkalâde mümesilllerinin, Ali Rıza Paşa kabinesine verdikleri müşterek takrirden de, bir nebze bahsedeyim:

Fransa, Büyük Britanya ve İtalya fevkalâde komiserleri; Karadeniz Ordusu Başkumandanı Sir Corç Milen ile Osmanlı Harbiye Nazırı arasında cereyan eden birtakım muhaberat, Osmanlı Hükûmetinin nazar-ı dikkatini celbettikten sonra, “bu muhaberatın vazıhan kumandanının, Paris’teki Meclis-i Âlinin kararlarına tebaan, verdiği talimatı tatbik edecek yerde, memuriyet-i âliyesinin istilzam ettiği mes’uliyetten kaçınarak, birtakım gayrikabil-i kabul mazeretler ve sebepler serdetmiştir.

Fevkalâde komiserler, Harbiye Nazırının aldığı vaziye-tin mucip olacağı vahim netayiç hakkında, Osmanlı Hükûmetinin nazar-ı dikkatini celbetmekle beraber, Karadeniz Ordu-

su Başkumandanı tarafından tebliğ olunan konferans kararlarının tatbiki için ne gibi tedabir almağı düşündüğünü öğrenmek ister.

Fevkalâde komiserler, vak’adan haberdar olan Müttefikîn Meclis-i Âlisini tenvir etmek üzere, Meclis-i Âli namına verilen emirlerin, Harbiye Nazırı tarafından yapılmaması hususunu, Osmanlı Hükûmetinin nasıl mütalea ettiğini derhal bildirmesini talep eder.” diyorlar.

Efendiler, Osmanlı Hükûmeti, bu takrire verdiği cevapta: “İzmir’in biayet-i işgalinin nasıl vukubulduğunu, muhtelit komisyonun tahkikatını ve tahkikata kadar geçen zaman zarfında, Yunan yırtıcılığı karşısında, halkın hıfz-ı hayat ve sıyanet-i namus kaydına düştüğünü ve hükûmetle ordunun daima tahkik komisyonunun adl ü nısfetine itimat ettiğini ve yalnız akan kanları, muvakkaten olsun dindirmek için, Osmanlı Harbiye Nezaretinin, General Mîlen Cenaplarına 23 Ağustos 1919 tarihli tezkere ile teklifte bulunmuş olduğunu zikir ve bu teklifin, Yunan kıtaatıyla Kuva-yi Milliye arasına Osmanlı kıtaatı vaz’ından ibaret olduğunu ve bu teklifin red-dolunduğunu” ifade ediyor.

Sonra; “mıntika-i işgalin Yunan kıtaatından gayrı, ihtilâf kıtaatı tarafından işgali teklifine ait, 20 ve 27 Ağustos 1919 tarihli iki kıt’a tezkereye ve bunların da cevapsız kaldığına” işaret olunuyor.

Bundan sonra da; “General Milen Cenaplarının, tahdid-i hududu gösterir tezkerelerinin (3 Teşrinisani 1919) Harbiye Nezaretine gönderildiği noktasına temas edilerek, Harbiye

Nazırının böyle bir tebliğin ahkâmını tatbika resen salâhiyet-tar bulunmadığından hükûmete müracaatinden ve hükûmetçe de komiserlere arz-ı hal edildiğinden” bahsolunuyor.

Bedehu, -muvakkat hatt-ı hududun Yunanlılar tarafından tamami-i işgaline mümanaat eden- kuvvetin, ahali kütlesinden ibaret olduğunu söylüyor. Hükûmetin ve ordunun, halka mukavemet ibrazında âciz olduğunu beyan ederek meselenin çare-i hal ve adlini tekrar niyaz ettikten sonra “gerek hükûmet ve gerek Harbiye Nezareti gûya Meclis-i Âlî mukarreratını tatbik etmiyor gibi bir töhmetten artık tahlise mürüvveten delâlet buyurulması” niyazlarına ihtiramat-ı faikasını da zam ve ilâve ederek cevapnameye hitam veriliyor.

Muhterem Efendiler, şimdi de, Cemal Paşa’nın mektupları muhteviyatında, temas ettikleri noktalara da işaret edeceğim.

Harbiye Nazırı, bize İtilâf Devletleri komiserlerinin takririni okuturken bir taraftan da, ötedenberi yaptırmak veyahut bizi yapmaktan menetmek istediği noktaları tekrar ve teyit ediyordu. Cemal Paşa, arzularını bu defa serd ve teklif ederken bu takriri de okutmak suretiyle, bizim ahval-i ruhiye ve maneviyemiz üzerinde müessir olmayı düşünmüş bulunduğu, bilmem ihtimal vermek caiz olur mu?

Cemal Paşa, Düvel-i İtilâfiyenin temayülât-ı siyasesinden bahsettikten sonra, hükûmet; Vilson prensipleri esası dahilinde kabul edebilecekleri ıslahatı vadeden bir beyannameyi kariben neşredecektir. Dahiliye Nazırını gücendirmemeli-dir ve çünkü istifa eder. Bu takdirde buhran olur. Meclisin kü-

şadında dahiliye ve hariciye nazırlarının tebdili muhakkaktır. Düşmanlar, Meclisi küşat ettirmemek istiyor, hatta Muhipler Cemiyetinin zât-ı şahaneye müracaatle bu Meclisin meşru olmadığını beyan ve feshini isteyecekleri haber alındı diyor ve meb'usların Ankara'ya gelmesi meselesinden bahsediyor.

İtilâf Şimdi Efendiler, bu üç vesika muhteviye-
Devletlerinin tını göz önünde tutarak, hep beraber, kısa bir
Karadeniz tahlil yapalım!
Başkumandanı, Komiserlerin taktirinden anlıyoruz ki, İti-
Osmanlı lâf Devletlerinin Karadeniz Başkumandanı
Devletinin Mister Corç Milen, Osmanlı Devletinin Harbi-
Harbiye ye Nazırına, Cemal Paşa'ya, doğrudan doğru-
Nazırına ya taht-ı emrinde imiş gibi talimat ve evamir
doğrudan vermektedir. Cemal Paşa, şimdiye kadar bun-
doğruya dan bize bahsetmedi.
talimat ve emir
vermektedir

Ve yine anlıyoruz ki, Osmanlı Devletinin Harbiye Nazırı aldığı talimat ve emirleri yapamamaktan ve gayrikabil-i kabul mazeretler ve sebepler serdetmiş olmaktan naşı tahtie ediliyor.

Harbiye Nazırının aldığı emirlerin ne olduğunu istidlâl ediyoruz ve ne için yapamamakta olduğunu da anlıyoruz. Çünkü, Kuva-yi Milliye mânidir.. Kuva-yi Milliye, Harbiye Nazırının ve hükûmetin, Başkumandan Mister Corç Milen'in evamir ve talimatına tevkifan verdiği veya vereceği emirlere itaat etmiyor.. İşte komiserler, Paris'teki Meclis-i Âlî namına, bunu kabil-i kabul mazeret ve sebep telâkki etmiyorlar. Demek istiyorlar ki, hükûmetseniz, Harbiye Nazırı iseniz, mazeretler ve sebepler kabil-i kabul değildir.

Efendiler, Ali Rıza Paşa Kabinesi, 2 Teşrinievvel 1919'da mevki-i iktidara geldi. Ondan evvel Ferit Paşa Kabinesi vardı. Buna nazaran, Kuva-yi Milliye ile Yunan kıtaatı arasına Osmanlı kıtaatı vaz'ına müteallik 23 Ağustos 1919 tarihindeki teklifi yapan Ferit Paşa Kabinesidir. Mıntıka-i işgalin, yalnız İtilâf kıtaatı tarafından işgaline dair 20 ve 27 Ağustos 1919 tarihindeki teklifi de yapan Ferit Paşa Kabinesidir.

Ali Rıza Paşa Kabinesi henüz, bir teklif dermeyan etmiş değildir. Fakat, bilakis 3 Teşrinisani 1919 tarihinde işgal mıntıkasına bir hudut tayin ve bu hududa kadar Yunanlıların işgalini temin hususunu; Başkumandan Milen, Harbiye Nazırı Cemal Paşa'ya emrediyor. İşte Cemal Paşa'nın infaz ettiremediği emir bu oluyor. Şayan-ı teşekkürdür ki, gerek kendisi ve gerek mensup olduğu kabine, mevki-i iktidara geldiklerinden nihayet bir ay sonra, Kuva-yi Milliye karşı âciz olduklarını, ecnebi komiserlere söyleyebilmişlerdir.

Efendiler, bu vesaikten, anlaşılması lâzımgelen en mühim ve en manidar nokta, bence, kabinenin müşterek takrire cevabında, komiserlerin dermeyan ettikleri noktalara kemal-i tevazula ve büyük nezaketle cevap verilirken, bir cihet asla kale alınmıyor. O da, Efendiler; Mister Corç Milen'in doğrudan doğruya Osmanlı Devletinin Harbiye Nazırına emir ve talimat vermekte olmasıdır. Bu hal, ne teşkilât-ı milliyeye karşı, izzetinefis meseleleri çıkaran Harbiye Nasırının ve ne de, Osmanlı Devletinin istiklâlini temin etmek mes'uliyetini deruhte etmiş olan kabinenin izzetinefis ve haysiyetine dokunmuyor. Bu halin, kendilerinin haysiyetini ve devletin is-

NUTUK

tiklâlini çoktan rahnedar eylemiş olduğunu farketmek istemiyorlar. Hiç olmazsa protesto etmiyorlar. Hiç olmazsa, bu tasallut ve tecavüz-i istiklâl şikenaneye vasıta olamayız diye feryada cesaret edemiyorlar... cesaret edemiyorlar Efendiler, çünkü korkuyorlar. Nitekim korktukları başlarına geldi. Bunu kariben göreceğiz. Korkmamak için, haysiyet-i insaniyenin ve izzetinefs-i millînin duçar-ı tecavüz olamayacağı muhit ve şeraitte bulunmak lâzımdır. Buna ehemmiyet verenlerin, zaten bir insan için, bir millet için, gayrikabil-i tecavüz olarak mahfizeyeti, en büyük gaye-i namus olan mukaddesat hakkında, çoktan lâübali ve gayrihassas olduklarına hükmetmekte hata yoktur!

Nasafet ve
merhamet
niyaz etmekle
millet işleri,
devlet işleri
görülemez

Nasafet ve merhamet niyaz etmekle millet işleri, devlet işleri görülemez; millet ve devlet şeref ve istiklâli temin edilemez.

“Nesafet ve merhamet dilemek gibi bir prensip yoktur. Türk milleti, Türkiye’nin müstakbel çocukları, bunu, bir an hatırdan çıkarmamalıdır.”

Efendiler, Cemal Paşa’ya, kumanda tebeddülüne ait noktalarda verdiğimiz cevabı arzetmiştim. Müsaade ederseniz, o cevabın baş tarafını teşkil eden hususat-ı saire hakkındaki mütaleatımızı da, hulâsa edeyim.

Mevadd-ı esasiyeye dair nikat-ı nazarımız şu idi:

“1- Düvel-i Mütelifenin herbiri azamî menfaatini, umum Türkiye’de, temin etmek gayesindedir. Bu, Türkiye’de, şayan-ı itimat bir istinat noktası teminini müstelzimdir. Ecnebilerin açıktan açığa muarız ve gayrimemnun görünmeleri se-

bebini, kabinenin vaz'ı bitarafisinde aramalıdır, âciz ve istinatsız olmasında aramalıdır.

2- Kabine, beyanname neşretmekle isticai etmemelidir. Beyanname, kabine mevkiini takviye ettikten sonra neşrolunmalıdır. Kabinenin kuvvetli olması, her nokta-i nazardan Kuva-yi Milliye müstenit olduğu kanaatini bahşedecek bir tarik-i hareket kabuliyle ve bunu âleme izhar eylemesiyle mümkündür.

Meclis içtima ettikten ve sonra orada kuvvetli bir “Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Grubu” vücut bulduktan sonra, beyannameye sıra gelebilir. Her halde beyanname, sulh murahasalarının azimetinden evvel ve fakat grupla müttehidülfikir olarak tanzim olunmalıdır. Çünkü, böyle olmazsa, haiz-i kıymet ve itibar addedilmeyecektir. Bir de, işe, kabul olunacak *ıslahatı ilân etmekle başlamak doğru değildir. Bilâkis beyanname* milletin istiklâl ve mülkün tamamisinden başlamak, ancak bunun teminine muallâk ve meşrut olmak üzere umur-ı idarenin hutut-ı esasiyesi takrir olunmakla muvafık olur.

Bu beyannameye esas olacak hutut-ı mühimme, Sivas Umumî Kongresi Beyanname ve Nizamnamesinde mevcuttur. Orada, müstakbel hudutlar, devlet ve milletin istiklâli, ekalliyetlerin hukuku, muzaheretin, milletçe, tarz-ı telâkkisi hususları musarrahtır. Böyle bir beyanname, şimdiden ihzar ve Meclisin küşadında ekseriyet grubuyla bilmüzakere ilân olunur. Muvafık olan budur.

3- ~~Dâhiliye~~ Nazırının istifasiyle kabinede bir buhran husulüne sebep görülememektedir. Böyle bir mütaleadan Dahi-

liye Nazırını sadrazam telâkki etmekte olduğunuz manası çıkar. Bir kabinede buhran, ancak hükûmet reisinin istifasiyle çıkabilir. Kabinenin; Dahiliye Nazırı Şerif Paşa'ya, onun da Ferit Paşa'ya tâbi ve merbut olduğu anlaşılıyor.

Meclisin küşadiyle, dahiliye ve hariciye nazırlarının tebdilinin muhakkak olduğu hakkındaki işareti anlayamadık. Bu nazırlar, şimdiden böyle bir vaitte bulundular mı?

Düşmanların, Meclisi küşat ettirmek istemeyecekleri tabiidir. Yalnız, padişahın Meclisi feshetmesi ihtimali varid-i hatır mıdır? Eğer böyle bir ihtimal varsa o halde Meclisi, İstanbul'da, dağıtmak ve milleti Meclis-i Meb'usansız bırakmak için mi topluyoruz? Binaenaleyh, padişahın bu babtaki nokta-i nazırlarının, heyetimizce kat'î olarak şimdiden bilmesi lâzımdır ki, meb'usları hariçte, emin bir mahalde toplamak için teşebbüsatta bulunalım! aksi halde, (Meclis İstanbul'da içtima yüzünden berveçhibalâ ahvale duçar olursa, bunun mes'uliyeti, Dersaadette içtimai hususunda ısrar edenlere raci olacaktır.)

4- Meb'usların müdavele-i efkâr için Ankara'ya gelmeleri faydalıdır."

**Ankara halkı
ile yakından
tanışmak için
verdiğim
konferans**

Efendiler, beni cidden samimî ve parlak ve emniyetbahş hissiyat ile karşılamış olan Ankara ahali-i muhteremesiyle daha yakından tanışmak ve onlarla müdavele-i efkâr etmek bir va-

zife hükmünde idi. Onun için -bera- yi müzakere- davet ettiğimiz meb'usların muvasalatına intizar eylediğimiz günlerde, içtima eden muhterem Ankaralılara, bir konferans vermiştim.

Bu konferansa zemin ittihaz ettiğim noktalar üzerinde kısaca konuşayım:

Vilson prensipleri: Bu prensiplerin 14 maddesinden Türkiye'ye taallük edenleri vardı. Zaten mağlûp olan ve akt-i mütareke eden Osmanlı Devleti, bu prensiplerin gönül okşayıcı manzara-i serabiyle bir zaman oyalandı.

30 Teşrinievvel 1918, Mondros Mütarekenamesi mevaddı ve bilhassa bu maddeler meyanında yedincisi, dimağı yakan ateşin bir zehirdi. Yalnız, bu madde, makıye-i vatani, düşmanların emr-i işgal ve istilâsına âmade bulundurmağa kâfi idi!

İstanbul'da, birbirini velyeden acezeden mürekkep kabineler, şerefsiz, haysiyetsiz, süflî manzaralarıyla masum ve mütevekkil milletin timsali tanındı, itibara lâıyk görülmemeğe başlandı. Bu yüzden, dünyanın medenî devletleri, icabat-ı medeniyeyi unutacak kadar lâübalı oldular. Ötedenberi, Türk milleti aleyhinde, aktar-ı cihanda yapılan en mantıksız propagandalar, herzamandan ziyade istimaa şayan görüldü.

Dokuz aydanberi, başlayan millî intibah ve faaliyet, vaziyet ve manzarayı değiştirdi ve daha çok değiştirecektir. Millet, hâsıl olan vahdeti muhafaza ederse ve istiklâli için fedakârlıktan çekinmezse muvaffakiyet muhakkaktır. Erzurum ve Sivas Kongreleri, esasatı, milletin istihsal edeceği gayeler için düsturdur.

Ferit Paşa kabinesini ıskat eden, millettir. Fakat, Ali Rı-

za Paşa Kabinesini mevki-i iktidara getirmiş olmak mes'uliyeti millete ait değildir. Maahaza itilâf halindeyiz.

Ankara'ya
gelen
meb'uslarla
yaptığım
temaslar

Efendiler, şimdi Ankara'ya gelen meb'us efendilerle temas ve müdavele-i efkâra başlayalım:

Meb'uslar, aynı günde veya günlerde müçtemian bulunamadılar. Münferiden veya küçük küçük gruplar halinde gelip gittiler. Bu zevatın veya heyetlerin kâffesine, ayrı ayrı hemen aynı esas noktaları.. günlerce tekrar ve yine tekrar etmek mecburiyeti hâsıl oldu.

Her şeyden evvel, kuvve-i maneviye'nin, kuvve-i kalp ve vicdanın yüksek tutulması şarttır. Bunu bilirsiniz. Biz de bu noktayı tenmiye etmek üzere,

Evvelâ; dahilî ve haricî vaziyetin emniyet ve ferah verici mahiyetinde ve inkişafında bulunan noktalarını ve cihetlerini araştırarak izah ve ispata çalıştık.

Sonra; muayyen maksat etrafında şuurlu ve azimkârane ittihadın, sarsılmaz kuvvet olduğu hakikatini, yorulmaksızın tekrar ettik.

Bir heyet-i içtimaiyenin, beka ve saadetinin, ancak emelde ve istihsal-i âmalde iştirak-i tam halinde bulunmasına mütevakkıf olduğunu izah ettik. "Vatanın halâsı, istiklâlin temini" hedefine müteveccih vahdet-i milliyemizin, esaslı, muntazam teşkilâtın vücuduna ve bu teşkilâtı hüsn-i sevk ve idareye muktedir dimağların, enerjilerin, bir dimağ ve bir enerji halinde müttehit ve mümteziç bir hale gelmesine vabeste olduğunu söyledik ve bu münasebetle, İstanbul'da, açılacak

Meclis-i Meb'usanda, kuvvetli, mütesanit bir grup teşkili zaruretini meydana koyduk.

Millet, ancak devletlerin izmihlâl ve inkırazları hengâmelerinde tarihin kaydettiği, çok mühim ve hatarnak anları yaşıyordu. Böyle anlarda, talî ve mukadderatını bizzat kendisine almakta gaflet gösteren milletlerin, akıbetleri meçhul ve felâket âlûttur.

Türk milleti, bu hakikati anlamağa başlamıştı. Bu idraki neticesiydi ki, ümid-i halâs vadeden, her samimî işarete şita-ban olmakta idi. Ancak uzun asırların uyuşturucu idare ve terbiyesinin, bir heyet-i içtimaiyeyi, bir günde, bir senede azat edebileceğini tasavvur ve kabul etmek doğru değildir.

Bu sebeple, vâkıf-ı tabiat ve hakikat olanlar, ellerinden geldiği kadar, mensup olduğu milleti tenvir ve irşat ederek, onlara, halâs hedefine yürümekte delâleti, en büyük insanlık vazifesi bilmelidirler.

Türk milletinin Türk milletinin, kalbinden, vicdanından
en bariz arzu ve sanih ve mülhem olan en esaslı, en bariz arzu
imani:
Kurtuluş ve iman malûm olmuştu: Kurtuluş..!

Bu kurtuluş feryadı, Türk vatanının bütün afakında aksendaz olmakta idi. Milletten, başka istizahatta bulunmağa mahal yoktu. Artık, bu arzuyu, ifade etmek kolaydı. Nitekim, Erzurum ve Sivas Kongrelerinde, arzu-yi millî tebellür ettirilmiş ve ifade olunmuştu.

Bu kongreler esasatına sadık olduklarını beyan ettikleri için milletçe vekil intihap eden zevat; her şeyden evvel, bu esasata merbut zevattan ve bu esasatı ilân eden cemiyete nis-

betini gösterir unvanda bir grup yapacaktı: “Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Grubu”.. İşte bu grup, teşkilât-ı milliyeye ve dolayısıyla millete müsteniden hernerde olursa olsun, milletin mukaddes amalini cesaretle ifade ve müdafaa edecekti.

**Misak-ı Millî
hazırlanıyor**

Efendiler, milletin âmal ve makasıdını da, kısa bir programa esas olacak surette toplu bir tarzda ifadesi de görüşüldü. Misak-ı Millî unvanı verilen bu programın ilk müsveddeleri de, bir fikir vermek maksadiyle kaleme alındı. İstanbul Meclisinde bu esaslar, hakikaten toplu bir surette tahrir ve tespit olunmuştur.

Efendiler, her görüşüğümüz zat veyahut zevat, bizimle, fikir ve kanaatte müttehhit olarak ayrılmıştardı. Fakat, İstanbul Meclisinde, “Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Grubu” diye bir grup teşekkül ettiğini işitmedik. Niçin?! Evet, niçin? Buna bugün cevap isterim!

Çünkü Efendiler; bu grubu teşkil etmeği, vicdan borcu, millet borcu bilmek vaziyet ve kabiliyetinde bulunan efendiler, imansız idiler.. cebin idiler.. cahil idiler.

İmansız idiler; çünkü, âmal-i milliyenin ciddiyet ve kat’iyetine ve bu âmalin mesnedi olan teşkilât-ı milliyenin salâbetine inanmıyorlardı.

Cebin idiler; çünkü, teşkilât-ı milliyeye mensubiyeti daimi mehalik görüyorlardı.

Cahil idiler; çünkü, yegâne istinatgâh-ı halâsın millet olduğunu ve olacağını takdir edemiyorlardı. Padişaha tekâpu ederek, ecanibe hoş görünerek, mülâyim ve nazik davranarak, büyük gayelerin istihsal olunabileceği gafletini gösteriyorlardı.

Fikr-i millî ve teşkilât-ı milliyenin kısa bir zamanda temin ettiği şeref ve mevcudiyeti istisgar edenler

Bundan başka, Efendiler; nankör ve hotperest idiler.. Fikr-i millî ve teşkilât-ı milliye- nin, kısa bir zamanda temin ettiği şeref ve mevcudiyeti istisgar ediyorlardı. Vücut bulmuş olan vaziyet ve varlığın sehlülistihsal olduğunu zan ve vehmetmekle çirkin gururlarını tatmin sevdasına düşüyorlardı.

Erzurum'da, Sivas'ta telâffuz olunmuş, tespit olunmuş bir unvanı aynen kabul etmek zül olmaz mıydı?! O unvandan daha manalı unvan mı yoktu?!

Evet, işittik Efendiler; varmış: "Fellâh-ı Vatan grubu*"

Efendiler, maziye ait safahat ve hadisatı; burada beyan edebileceğim çerçeve dahilinde, hakikate mutabık olarak tespit etmek azmindeyim. Bu sebeple, tam üzerinde bulunduğumuz noktaya ait bir hususu da, kemal-i samimiyetle ıttılınıza tevdi edeceğim.

Ankara'da toplanmak

Ben, Meclis-i Meb'usanın, İstanbul'da duçar-ı tecavüz olacağına, darılacağına kat'iyen intizar ediyordum. Bu takdirde, tevessül olunacak tedbiri de takarrür ettirmiştim. Hazırlığımız ve tertibatımız da başlamıştı. Ankara'da toplanmak...

İşte bu vazifeyi yaparken, milletçe, suitefehhümatı mucip olmamak için tedbir olarak da bir şey düşünmüştüm. Meclis-i Meb'usan riyasetine intihap olunmak.. Bundan maksat, dağıtılan meb'usları, Meclis-i Meb'usan reisi sıfat ve

*Bililtizam şeddeli yazılmıştır.

salâhiyetiyle, devam etmekte. Gerçi bu tedbir, ancak zevahiri muhafazada ve muvakkaten faydalı idi. Fakat, her halde buhranlı zamanlarda, faydası muvakkat olsa da, her türlü tedbirin alınmış olması zait addedilemez..

Hakikatte, İstanbul'a gitmeyecektim. Fakat bunu itiraf etmeksizin, zaman kazanacak ve muvakkaten gaybubette bulunuyormuşum gibi vaziyet ve muamele tanzim olunacak ve Meclis, reis vekilleri vasıtasıyla idare olunacaktı.

Bu tedbirin tatbıkı, bittabi, Meclise giden, hakikat-i vaziyeti müdrik olması lâzımgelen arkadaşların himmet ve me-saisiyle olabilecekti.

Efendiler, bu hususu, icap eden zevata söyledim. Mütalea ve nokta-i nazarımı muvafık buldular. Bu yolda çalışacaklarını vait ve temin ederek İstanbul'a gittiler.

Fakat, pek müstesna, belki bir veya iki arkadaştan mada-sınının, bu fikri, telâffuz dahi etmediklerini öğrendim.

Bu mesele hâkim olan bir muhakeme ve mantık şu imiş... Bunca millet vekilleri içinde meclis reisi olacak liyakatte bir adam dahi yok mudur ki, hazır olmayan bir meb'usu gıyaben reis intihap edeceğiz.. Meclisi teşkil eden aza-yi kiramı bu kadar liyakatsiz göstermek enzar-ı ağıyarda suitesiri mucip olmaz mı?

Diğer bir mantık da; Meclis riyasetine Kuvayı Milliye reisini intihap etmekle daha ilk günden, Meclis üzerine şüphe ve tecavüzü celbe vesile vermektir. Kâr-ı âkil olamaz.

Bu nevi muhakeme ve mantık yapanların, pek de uzak insanlar olmadığını görenler, ihtiyar-ı sükûtu tercih eylemişler..

NUTUK

Efendiler, itiraf etmeliyim ki, bu tedbirin alınmamış olması, Meclis dağıtıldıktan sonra, beni küçük bir müşkül ile karşılaştırmıştır. Bu ciheti de sırası gelince arzedeceğim.

Harbiye Nazırı
Cemal Paşa'nın
işten
uzaklaştırılması
teklifi
karşısında Ali
Rıza Paşa
Kabinesi

Efendiler, Meclis-i Meb'usan, 19 Kânunusani 1920 tarihinde açılmıştı. Takriben, bir ay sonra Harbiye Nazırının 21 Şubat 1920 tarihli bir telgrafını aldım. Aynen arz ediyorum:
Tehiri mucib-i mes'uliyettir

Harbiye, 21/1/1920

Ankara'da K.O.20 Kumandanlığına

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne:

İngilizler hükûmete verdikleri bir notada, benim ile Cevat Paşa Hazretlerinin vazifeden çekilmekliğimizi talep ettiler. Kabinece şediden cevab-ı ret verildiyse de vaziyet, kabinenin kalmasını ve yalnız benim ile Cevat Paşa'nın çekilmemizi icap ettirdi. Harbiye Nezaretine Salih Paşa vekâlet edecektir. Kabineyi müşkül vaziyete sokacak bir harekette bulunulmamasını rica ederim. Aksi halde vaziyet, tasavvur buyduğunuzdan daha vahim olur.

Harbiye Nazırı
Cemal

Bu telgraf 22 Kânunusanide vâsıl olmuştu. Derhal telgraf başında saat 11.30 evvelde bu telgrafı yazdım:

22/1/1920

Harbiye Nazırı Cemal Paşa Hazretleri'ne

- 1- Verilen notayı aynen lûtfeder misiniz?
- 2- Teklif-i vakii is'afa istical buyurmayınız. Notayı be-
delmütalea mütaleatımızı arzedeceğim.

Mustafa Kemal

Cemal Paşa'nın, imzasını gizleyerek verdiği cevap şu idi:

Gayet müstaceldir

Kadıköy, 22/1/1920

Ankara'da K.O.20 Kumandanlığına

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne:

Notanın muhtasaran sureti berveçhizirdir:

- 1- Suret-i mahsusada müntehap zabitanın Kuva-yi Mil-
liye Erkânıharbiyesine izamı.
- 2- 14 üncü Kolordudan terhis ve tefrik suretiyle Kuva- yi
Milliyeye efrat izamı.
- 3- Top kaması ve sair edevat kaçırılması.
- 4- Zonguldak'tan İstanbul'a gelen taburun iadesini tavik
eylemek.

5- Afyon Karahisar'ından Alaşehir'e alay nakletmek.

6- Bursa'dan Bandırma'ya bir alay nakletmek.

7- Bu ahvalde Harbiye Nazırı ve Erkânıharbiye reisinin
şahsan methaldar oldukları tebeyyün etmiş. Kırk sekiz saat
zarfında bu iki şahsın vazifelerinden uzaklaştırılması.

Dikkat buyuruluyor ki, Aydın cephesi meselesi bu nota-
da mevzuubahs bile değildir. Bu notaya cevaben bir, iki, üçün-
cü maddeler yalandır. Dördüncü mesele benim zamanımda
değildir. Ben müracaatleri üzerine iade ettim. Beşinci mesele-

de, firka kumandanını tebdil ettim. Altıncı mesele, Ahmet Anzavur meselesi de asayişe taallûk eder. Bu bapta muhaberelerimiz vardır. Şimdi de dosyalar tetkik olunursa anlaşılır denildi. Kabul etmediler. Anın üzerine üç şık mevzuubahs oldu: Notaya birinci cevaptan sonra cevap vermemek ve ahkâmına kulak asmamak, kabine kâmilten istifa etmek. Benim istifam. Birinci madde halinde, burada bir iskandal zuhurundan korkuldu. İkinci madde halinde, zaten istedikleri zuhura ve Ferit Paşa, kabineye gelmiş olacağı mülâhaza olundu. Binaenaleyh, benim istifam ne nezaretin vekâletle idaresi tercih edildi. Herhalde kararınızın evvelâ bana tebliğini rica ve sizlere hürmetlerimi ilâ eylerim Efendim. (Ferik Cemal)

Seryaver
Salih

Cemal Paşa, bu notada, Aydın cephesinin mevzuubahs olmadığını işaret etmekle bilmem ne murat ediyor? Şüphe yok ki, mevzuubahs olan Aydın cephesidir, ona muavenettir ve Kuva-yi Milliyedir. Yalnız, Cemal Paşa, bu imasiyle müsebbibin Heyet-i Temsiliye olduğunu anlatmak sevdasındadır.

Cemal Paşa'ya, bu telgrafına cevaben yazdığım telgraf-la, şu emri verdim:

22 Şubat 1920

Harbiye Nazırı Cemal Paşa Hazretleri'ne

Vazifeden çekilmek suretiyle İngilizlerin talebine ıktifa etmeniz, öyle vahim bir vaziyet husule getirir ki, sizin aksi halde tasavvur buyurduğunuz vahamete faiktir. Bundan maada, Heyet-i Temsiliyenin bir murahhası olan zât-ı devletleri-

nin, Heyet-i Temsiliyenin haberi olmaksızın ve hatta anın mü-taleasına rağmen çekilmeniz kabul edilemez. İngilizlerin, sizi cebren vazifeden ayırmaları ihtimali bile bizim hesabımızdadır. Ve tedabir-i seria alınmıştır. Binaenaleyh, evvela notayı aynen bildiriniz, sonra ahvalden malûmat vererek karara intizar ve kemal-i metanetle mevkiinizi muhafaza buyurmanız kat'iiyen matlubumuzdur.

Heyet-i Temsiliye namına
Mustafa Kemal

Ali Rıza Paşa'ya da şu telgrafı yazdım:

Ankara, 22/1/1920

Zât-ı Sami-i Sadaretpenahiye

İngilizlerin, Harbiye Nazırının ve Erkânıharbiye-i Umumiye Reisinin tebdilini talep etmeleri, devletin istiklâl-i siyasisine kat'î bir tecavüzdür. Bu tecavüz, bir müddettenberi me-malikimizin taksimi ve mevcudiyet-i siyasiyemizin imhası yolunda cihan efkâr-ı umumiyesinde deveran eden münakaşatın, bir karar-ı kat'îye iktiran etmiş olması neticesi midir? Yoksa, mevcudiyet-i siyasiyemizi imha yolunda vukubulacak teşebbüsatin ne netice vereceğini keşif için yapılmış bir teşebbüs müdür? Yoksa, İtilâf Devletlerinin alıştıkları veçhile, yekdiğerinin muvafakat ve kararını almağa lüzum görmeksizin, münferiden ika-ı nüfuz yolunda herhangi bir hareket midir? Bunları tefrik edebilecek malûmata malik değiliz ve malik olamayız. Kezalik Yunanlıların Salihli cephesinde başlayan taarruzlarının bu teşebbüsat ile derece-i münasebetini de tayin edemeyiz. Fakat, istiklâl-i siyasimize vukubulan bu

NUTUK

kast-ı sarihi, devletçe kabul ve milletçe sükût edersek, mevcudiyet-i siyasiyemiz aleyhinde en bedbin mukarrerat ve icraata kendi tarafımızdan yol vermiş olacağımıza şüphemiz yoktur. Binaenaleyh, İngilizlerin İstanbul'da muhtemel tecavüzleri ne şekil ve ne dereceye varacak olursa olsun, dahil ve hariç nazarında, Müdafaa-i Hukuk Cemiyetine müstenit bilinen hükûmetin, bu teklifi şiddetle ret ve nazır ile reisi behe-mehal muhafaza etmesi kat'iyyen matlubumuzdur. Bunun haricinde bir hareket-i mutavaatkârane, yalnız milletin istiklâlîne ve mevcudiyetine münafi olmaz, fakat hükûmeti millette karşı vermiş olduğu taahhütten inhiraf etmiş ve istiklâl tavır ve hareketinden dolayı hükûmeti mes'ul addettiğimizi ilân etmek mecburiyetinde kalırız. Hükûmetin mukavemeti halinde, İngilizler Harbiye Nazırını cebren kaldırmak ve bütün hükûmeti ıskat etmek cihetine bile teşebbüs etseler, vaziyet gerek hariç ve gerek dahile karşı, onların emriyle nazır fedâ etmek şikkından daha müsaittir. Vaziyetin safahatı hakkında bir iki saate kadar cevap-ı fahimanelerini istirham ederiz. İstanbul ile muhabere, İngilizler tarafından menolunursa istiklâl-i millî uğrunda mücahede-i milliye ve diniye ilân etmek yolunda ilerleyeceğiz!

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk
Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi namına
Mustafa Kemal

Aynı günde Cemal Paşa'ya, bu telgrafi yazdım:

Zata mahsus ve fevkalâde müstaceldir

22 Kânunusani 1920

Harbiye Nazırı Cemal Paşa Hazretleri'ne

İngilizlerin emri neticesi olarak Harbiye Nezaretini terk buyurdukları anlaşılıyor. Devlet ve milletimizin istiklâlini muhil olan bu çekilmek keyfiyetini, herçibadâbat kabul etmek sizin ve bizim vazifemiz iktizasındandır. Biz vazifemizi sonuna kadar ifa etmek için her türlü tedabiri alıyoruz. Sizi de, makamınıza oturtup nezaretinizi ifa etmek suretiyle vazifenizin ifasına davet ederiz. Eğer şahsî veya içtihadî herhangi bir sebeple durmak istemiyorsanız İngilizlerin notası üzerine değil, müstakil bir milletin nazırına caiz olan şekilde infisal eylesiniz. Meseleyi; şahsî bir nokta-i nazardan değil, bu müdahale, vatanımız için hatıra gelebilecek ağır felâketlerin mukaddimesi olabilir nokta-i nazarından, muhakeme etmenizi rica ederiz. Nezaretten bu suretle çekilmeniz, İngilizlerin müdahalesini ve istiklâl-i milletin ihlâlini teshil edecektir. Eğer vazife başına gelmemekte ısrar ederseniz, İngilizlerin istiklâl-i milleti ihlâl ettiğini ilân ederken, Harbiye Nazırının da vazife-i vataniyesini ifa etmemekten mes'ul olduğunu ağır bir surette ilâve eylemek mecburiyetindeyiz. Nota mealini bir gün sonra bildirmeniz ve el'an Heyetimizle temasa gelemecek surette uzaklaşmanız vaziyeti ağırlaştırmaktadır. Cevap vermenizi talep ve rica ederiz.

Heyet-i Temsiliye namına
Mustafa Kemal

Sadrazam ile telgraf başında şu muhabere cereyan etti:

Babîâli, 22 Kânunusani 1920

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk

Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesine

Harbiye Nazırı Cemal Paşa'nın kabineden çekilmesi ve Erkânıharbiye Reisi Cevat Paşa'nın tebdili, yalnız İngilizler tarafından talep olunmamıştır. İngiltere, İtalya ve Fransa mümessilleri, Babîâliye müşterek bir ültimat vererek esbab-ı mucibe serdiyle kırk sekiz saat zarfında şu matlağın husulünü istemişlerdir. Bu ağır teklif karşısında, kabinece biletraf müdavele-i efkârdan sonra umumen çekilmeğe karar verildi ve Meclis-i Meb'usan müteşekkil bulunaydı kabinece başka gûna hareket edilmek mümkün idi. Tekliflerini geri aldirmek üzere, düvel-i selâse mümessilleri nezdinde serdettikleri esbab-ı mucibenin reddiyle, teşebbüsât-ı lâzimedede bulunuldu. Mümessiller tekliflerinde ısrar ettiler. Kabinenin istifası tahakkuk etmişken Meclis-i Meb'usanın henüz müzakerata başlayamadığı bir zamanda kabinenin çekilmesi menafi-i âliye-i vatana mugayir olacağını, Cemal Paşa bizzat irat ederek ve böyle bir buhranlı zamanda kabinenin istifası, İstanbul'u Anadolu'dan ayırmağa kadar varıp gayet vahim netayiç tevhit eyleyeceğini ileri sürerek, kendi istifasıyla meselenin hallolunmasını tercih etmiştir. Meselenin safahatı bundan ibarettir. Meclis-i Meb'usanın, nihayet bir iki güne kadar nisab-ı ekseriyeti haiz olarak içtimai muhakkak olduğundan hükûmet, her nevi hususâtı meclisin piş-i nazarına vazedecektir. Tarafınızdan bu

NUTUK

bapta hiçbir gûna teşebbüsât vukubulmaması lâzımdır. Çünkü söz sahibi Meclis-i Meb'usandır. Vükelâ vahamet-i vaziyeti tamamen müdrik ve ef'al ü harekâtının selâmetine kani olduğundan ehvenîşeri ihtiyar etmiştir. Müdahalâta nihayet verileceği Cumartesi sabahına kadar bildirilmediği halde kabinenin mevki-i iktidardan çekileceği ve bundan tevellüt edecek hadîsatın mes'uliyeti kendisine ait olmayacağı beyan olunur.

Sadrazam

Ali Rıza

Efendiler, Sadrazam Paşa, kendilerini tahkir edene değil, bize dehşetli ültimatom veriyor.

Kongre, 22/1/1920

Sadrazam Paşa Hazretleri'ne

Telgrafname-i fahimaneleri üzerine Heyet-i Temsiliyece bir karar ittihaz edilmek için evvelemirde ültimatom suretinin aynen bildirilmesine ihtiyac-ı kat'î vardır. Bunun lûtfen tebliğini arz ve rica ederim.

Heyet-i Temsiliye namına

Mustafa Kemal

Erenköy, 22/23, 1/1920

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesine

c: Bedelmüzakere bildirilecektir.

Sadrazam

Ali Rıza

Burada, söylemeliyim ki, hükûmet, bu nota suretini aynen bize vermek istememiş ve vermemiştir.

Sadrazama verdiğim cevap budur:

22/1/1920

Zât-ı Sami-i Sadaretpenahiye

Ültimatom suretini gördükten sonra karar-ı kat'iyi arze-deceğiz. Ancak vaziyetin mütalea edildiği esaslarda, hükûmetle aramızda müşahede farkı vardır ki, evvelâ onu bertaraf etmek isteriz. Hükûmet bizim maruzatımızı kendi icraatına müdahale şeklinde telâkki etmiş, yani vak'a-i hariciyeyi bir tarafa bırakarak, bir mesele-i dahiliye önünde bulunduğunu zannetmiştir. Vak'ayı, muhnasıran, ecnebilerin bir nazırı tebdil edebilmesi nokta-i nazarından düşünmek lâzımdır. Kezâlik istidlâl olunduğu veçhile Harbiye Nazırının şahsı dahi mevzuubahs değildir. Aynı vaziyette diğer bir nazır ve herhangi bir zat olsa, vak'a, aynı suretle muhakeme edilecekti. Diğer taraftan nazırın tebdilini emreden kuvvetin, Meclis-i Meb'usanın in'ikadına ve hükûmetin itahatından sonra Meclis-i Meb'usanın bir karar ittihaz etmesine müsaade edip etmeyeceği de şu anda meçhuldür. Meclis-i Meb'usan, söz sahibi olmazdan evvel vukubulacak emrivakilere hazırlanmak icap ettiği için hükûmet-i seniyenin kararını anlamak istiyoruz. Meclis-i Meb'usan söz sahibi olmazdan evvel emrivakiler tevali eder ve mesele-i hariciyenin mahiyetine muvafık tedabir almak teahhur ederse, bundan mütevellit mes'uliyetin de Heyetimize raci olamayacağı teslim buyrulur. Meclis-i Meb'usan filhakika toplanır ve ifa-yı vazifeye başlarsa, hü-

kûmete hiçbir şey için müracaat etmeyeceğimiz tabîdir. Notayı yalnız İngilizlerin değil, Düvel-i İtilâfiyenin müştereken tebliğ etmesi, mesele-i hariciyenin ehemmiyetini ihata için ayrı bir sebeptir.

Heyet-i Temsiliye namına
Mustafa Kemal

Cemal Paşa, son telgrafımıza, 23/24 Kânunusanide verdiği cevapta, çekilmesinin zaruretinden ve Meclis-i Millinin tarz-ı hareketine intizar lüzumundan bahsediyordu.

Efendiler, aynı günün zevalinde Ankara, Erzurum, Sivas, Diyarbakır, Bandırma, Balıkesir, Konya, Edirne, İstanbul ve Bursa'da bulunan kumandanlara vaziyet ve nokta-ı nazarımız bildirilerek nazar-ı dikkatleri celp ve matoleaları istifsar olundu.

İstanbul'daki Onuncu Kafkas Fırkası Kumandanı Kemalettin Sami Bey'e de (Berlin Sefiri Kemalettin Sami Paşa'dır), ayrıca şu emri verdim:

22 Kânunusani 1920

Onuncu Kafkas Fırkası Kumandanlığına

Hemen Rauf Bey'i bularak vaziyeti beraber ve emniyet dahilinde takip etmenizi rica ederiz. İngilizlerin talebini is'af etmek kat'iiyen gayricaizdir. Buraca o noktai nazardan tedabir-i seriaya tevessül edildi. İstanbul'daki telgraf muhaberatını taht-ı temine almanız lâzımdır.

Mustafa Kemal

NUTUK

Efendiler, Rauf Bey, Bekir Sami Bey, Cami Bey ve umum meb'uslara da Kafkas Fırkası Kumandanı Kemal ve Mevki-i Müstahkem Kumandanı Şevket ve Harbiye Nezaret Seryaveri Salih Beyler vasıtalarıyle de şifre olarak şu tebliğ-de bulundum:

22 Kânunusani 1920

İngilizler, Harbiye Nazırı Cemal Paşa ile Erkânıharbiye-i Umumiye Reisi Cevat Paşa'nın vazifeden çekilmesini talep etmişlerdir. Bu teşebbüs, devletin istiklâli aleyhinde kat'î bir harekettir. Binaenaleyh, bu teşebbüs aleyhine milletin icra edeceği harekât, muhafaza-i istiklâl için yapılacak mücahedat cümlesindendir. İlk devre-i mücahedatta, vazife milletin meb'uslarıdır. Meb'uslar, kabine azasının mevcudiyetine müdahale ve ika-ı tesir suretiyle devletin istiklâl-i siyasisi aleyhine, İngilizlerin vukubulan tecavüzlerini, dahil ve hari-ce karşı kat'îyyen ve serian reddeylemek mecburiyetindendir. Bunun tarz-ı icrasını kararlaştırarak buraya bildiriniz. Fakat icraatta şu noktaları mehemahal temin etmek icap eder:

Evvelâ; Meclisin feshi hakkında bir iradenin mecliste bağteten okunması ihtimaline maruz kalmamalıdır. Eğer bu ihtimal kat'îyyen gayrivarit olmazsa, meb'uslar teşebbüslerini hususî içtima halinde de yaparlarsa kâfidir. Saniyen; devletin istiklal-i siyasisi aleyhine kat'î bir hareket vukubulduğunu Sulh Konferansına ve Avrupa milletlerine ve âlem-i İslâma ve dahil-i memalike ilân etmek lâzımdır. İngilizlerin tecavüzü geri alınmadığı takdirde, Meclisin vazifesi, Anadolu'ya geçmek ve irade-i milliyeyi deruhde etmektir. Bu icara-

at, bütün milletin kuvvetlerini cemetmiş olan Kuva-yi Milliye tarafından her vasıta ile teyit olunacaktır. Şimdiden tedabir-i lâzime ittihaz olunmuştur.

Heyet-i Temsiliye namına
Mustafa Kemal

Bu tebliğ sureti aynen umum kumandanlara bildirildi.

Efendiler, ayrıca, Rauf Bey'e de 23 Kânunusani 1920'de, Onuncu Kafkas Fırkası Kumandanı vasıtasıyla yazdığım şifrede, "Harbiye Nazırının infisali bir emrivaki olmakla beraber, meselenin ehemmiyeti bakidir" dedim. Düvel-i İtilâfiye mümessilleri, hükûmetimizi istedikleri gibi terkip etmek yolunu tutmuş oluyorlardı. Yarın, Meclisin itibat edeceği bir hükûmete de aynı suretle muamele etmelerine misal hazırlanmış oluyordu. Hükûmetin, milleti ve matbuatı haberdar etmeyerek, bir kabine meselesi yapmayarak mutavaat göstermesi istiklâl-i milleti muhildi. Hâdiseyi kapatmayarak, Meclis-i Meb'usanda, hükûmeti, istiklâl-i milleti muhafaza edemediğinden alenen ıskat etmek lâzım idi. İşte, bütün bunları Rauf Bey'e yazdım.

Aynı tarihte, Onuncu Kafkas Fırkası Kumandaniyle Rauf Bey'e müştereken şu direktifi vermiştim:

Hükûmet mukavemet ederek; Sulh Konferansını; Kuva-yi Milliye'den dolayı Türk hükûmetini ıskata karar verdiğini, bütün cihana karşı ilâna mecbur etmek lâzımdır. Kabinenin, eslâfı gibi, istiklâl-i milliden sükûnetle fedakârlık etmesi, selâliyet-i şahsiye itibariyle zâfını, idrak ve ihata itibariyle de

asla şayan-ı itibat olmadığını bir daha vazıhan göstermiştir. Bu kadar muğlak mesaili seciyeten ve fikren bu merteye zayıf zevat ile idare etmeğe çalışmak artık gayrimümkündür. Binaenaleyh kabinenin son meseleden dolayı ıskatı lâzımdır. Milletin itimad-ı ammesine lâıyk bir kabinenin mevki-i iktidara gelmesi yolunda çalışınız.

**Anadolu'da
bulunan ecnebi
zabitlerinin
tevkifi kararı**

Efendiler, ecnebilerin, İstanbul'da tecavüzatı arttırarak nazır veya meb'uslardan bazılarının tevkifine başlamaları ihtimaline binaen, bilmukabele, Anadolu'da bulunan ecnebi zabitlerinin tevkif edilmesine karar verdim. Bu

kararımı ve buna nazaran ittihaz-ı tedabir edilmesi lüzumunu, 22 Kânunusani 1920 tarihinde Ankara, Konya, Sivas ve Erzurum'daki kolordu kumandanlarına, zata mahsus olarak, şifre ile emrettim.

Efendiler, meb'uslara yazdığım telgrafa, Vâsıf, Rauf, Bekir Sami Beylerin müşterek imzasiyle cevap geldi. Bu cevapta; Meclis resmen müzakerata başlayınca, mesele-i hazırda sebebiyle kabineye çekilecektir. O zamana kadar vaziyetin emniyeti için kabinenin ipkası lâzımdır. Siz, hareket ve müdahale etmeyiniz. Emirlerinizi bize bildiriniz. Nokta-i nazarlarınızın her makam nezdinde hakkıyle müdafaa edileceğine itimat ediniz denilmekte idi.

Ben, ne hükûmete ve ne de Meclise iş'aratta bulunmağa kadar vermiş ve artık işi muhterem meb'us arkadaşlarımıza bırakmıştım.

Efendiler, İstanbul'daki zevatın, ne gibi masayihe göre

hareketlerini tanzim ettiklerini tebarüz ettirmek için, şu kısa malûmatı arz edeyim:

Filân mümessil-i siyasî, çok namuslu ve doğru sözlü ve Türk muhibbi imiş. Bu zat, çok samimî ve müteessir bir lisanla demiş ki, eğer Harbiye Nazırı ile Cevat Paşa çekilmeseydiler, Harbiye Nezareti işgal olunacaktı. Kuva-yi Milliye'nin gösterdiği sükûnet ve metanet, bazılarını çıldırtıyor. Fakat acele etmeyin, ezilirsiniz. Bana itimat edin, Hakaret varsa, yapanlar utansın. Belki daha delilikler olacaktır. fakat, siz, zinhar delilik yapmayın.

İstanbul'daki zevat; biz, bu ifadatın samimiyetine şüphe etmiyoruz diyorlardı.

Meclis-i Efendiler, meb'uslar, İstanbul'da toplan-
Meb'usan reisi dıklarından bir hafta sonra, divan-ı riyaset inti-
olmam habı hakkında ve bu münasebetle Meclis Riya-
mahzurlu setine dair müdavele-i efkâra başlamışlar. Bir
görülüyor yerde işaret etmiştim ki, ben, Meclis reisi intihap olunmayı, bazı fevaidine binaen, lüzumlu bir tedbir telâkki etmiş ve icap eden zevata nokta-i nazarımı bildirmiştim. İşte, arzettiğim veçhile, bu mesele üzerinde görüşülmeğe başlandığı günlerde, 28 Kânunusani 1920 ve 1 Şubat 1920 tarihlerinde Rauf Bey'in vukubulan iş'aratında, birtakım mütaleattan sonra, "biz pek azîm mahzur tevhit edecek olan bu ciheti ileri sürmekten sarf-ı nazar ediyoruz." denmekte ve "... hususî, mahrem bir içtimada tekrar mevzuubahs oldu. Şeref Bey, intiha-bınız fevaidinden bahsetti... İntihap hususunda teşettüt-i âra, tekrar kat'iyetle mahsus olduğundan, milletin resikârında,

Meclis-i Milliye nigezban olarak kalmağı zaten tercih buyurdıkları tarafımızdan söylenerek alkışlarla hakk-ı samilerinde tezahürat-ı samimaneye şahit olundu. İçtima-ı umumide Reşat Hikmet Bey Reis-i evvel ve Hüseyin Kâzım Bey birinci ve Hoca Abdülâziz Mecdi Efendi ikinci reis vekili intihap olundu.” haberi verilmekte idi.

Efendiler, benim riyasetimden bahseden, demek ki, yalnız Şeref Bey oluyor. Sair zevat tarafından, ne maksatla riyasete intihabım mevzuubahs edildiği, mahrem olduğu bildirilen bu içtimada, imaen olsun söylenmiyor. Ciddî mütaleata istinaden, benim riyasetimi mevzuubahs etmeli idiler. Ondan sonra, teşettüt-i efkâr olup olamayacağını tetkik eylemeliydiler. Yalnız Şeref Bey’in ifadatı üzerine, efkârın cihet-i temayülüne hüküm vermekte isabet olmayabilirdi.

Efendiler, Rauf Bey’in riyaset meselesine ait izahatına verdiğim cevapta demiştim ki: “Serdolunan me hazir evvelce etrafiyle düşünölen şeylerdir. Benim riyasetimi mevzuubahs eden esbap malûmdurp Kuva-yi Milliye nin, millet tarafından kabul edildiğini teyit etmek, Meclis fesholunduğı halde riyasete ait vezai fi emniyetle ifa eylemek, hayatımızla gayrikabili telif bir sulh teklifi karşısında kıyam-ı millî yapılrırsa riyaset vaziyetiyle milletin maddî ve manevî kuvvetlerini müdafaaya tevcih etmek mülâ hazalarıdır. Mütaleanızdan, müdafaaya taallûk eden bu esbabın, bugün İstanbul muhitinde şayan-ı ihmal addolunduğı anlaşılıyor. Eğer nokta-i nazarda isabet etmemekten, müdafaai iml iyede halen ve atiyen noksan hâsıl olursa, mes’ uliyet, hata edenlere ait

olur. Şahsan benim bu hususta müstağni olduğumu temine hacet yoktur.”

Efendiler, Harbiye Nazırı ve Erkânıharbiye Reisinin cehren ıskat edildiğini biliyoruz. Meclis riyasetine intihap olunan merhum Reşat Hikmet Bey’in, bir sebeple ecnebiler tarafından tevkif olunduğundan haberdar olunmuştuk. İstanbul’da bulunan Heyet-i Temsiliye Azalarının tevkifi düşünüldüğü, Rauf Bey’in 28 Kânunusani 1920 tarihli iş’ariyle bildiriliyordu. Bu ahvalden, Kuva-yi Milliye aleyhtarlığı, Meclisin feshi ihtimali, binaenaleyh müdafaa-i milliyeye teşebbüs zamanının daha karip olduğu meydanda idi. Fakat, bu hakikati ihtisas eden azdı.

Efendiler, Reşat Hikmet Bey’in kurtarılması için de Ankara’dan çalışmak lâzımgeldi.

Rauf Bey’in Meclis vaziyetini tasvir eden 27 Kânunusani 1920 tarihli şifre ve telgrafnamesi muhteviyatında şayan-ı endişe bazı cümleler vardı. Meselâ; kabine, bidayetinde istifayı düşünmüş, fakat yapmamıştır. Meclisin bugünkü vaziyeti, bu meseleyi halle müsait değildir. Buradaki meb’uslar, milletin Maraş havalisine dair gönderdiği telgrafları, heyet-i umumiyyede, okumağa dahi müsait değildir. İtilâf Devletlerinden filân, falana mümaşatkâr davranmaklığımızı tavsiye ediyor. Toplanacak yerimiz yoktur.

Rauf Bey’e, 7 Şubat 1920 de vukubulan bir iş’arımızda, şu mütaleatımızı bildirdik: Meb’usan, İstanbul’un dahilî ve haricî tesiratiyle sulha matuf olan gayeyi ihmal ederek ubudiyet, ikbal, haset, vehim ve ilâ... gibi avamil ile iftiraka düşmüş-

lerdir. Arkadaşlarımız, çok meb'ustan mürekkep bir ekseriyat temin edebilmek için kendi tasavvurat ve mutekadatından mütemadiyen fedakârlık yapmışlar ve uysal olmak sevdasıyla hükûmet ve mahafil-i malûme nezdindeki tesiratını kâmilan zayı eylemişlerdir. Şirazeyi bozmamak kaygusuyla devam edilirse, âmal-i gayrimilliyeye ve ihtirasat-ı gûnagûna vasıta olmaktan, mesail-i milliye aleyhine mukarrerat ittihazına mâni olmamaktan, korkulur. Bu hale karşı tedbir budur: Prensiplerimiz tamamen sadık arkadaşlardan mürekkep, ekalliyet halinde olsa da, bir heyetle iktifa eylemek... Bunun mahzuru uysallıktan azdır. Hükûneti bilâkaydüşart düşürmek lâzımdır. Kat'î mücadele vaziyeti alınmak lâzımdır.

**Hükûmeti
bilâkaydüşart
düşürmek ve
kat'î mücadele
vaziyeti almak
lüzumu**

Efendiler, Ali Rıza Paşa Kabinesi çekilmiş, Meclis de bir mesele ihdasından içtina-ben ıskatı cihetine gidememiş ve muaddel Ali Rıza Paşa Kabinesine itimat reyî vermiştir.

Ali Rıza Paşa Kabinesinin, Meclis huzurunda okuduğu beyanname muhteviyatını bilmem tahattur buyurur musunuz? Bu beyannemede:

Sadrazam Paşa, ifa ettiği en mühim vazifeyi mukadde-me-i kelâm olarak kaydediyor; hükûmet-i merkeziye ile Anadolu arasında inkıta-ı muhaberata kadar varan beynunetin izalesine muvaffak olduğunu, bundan böyle irade-i milliye-nin Meclis-i âlide tecelli ettiğini, artık kavaid-i meşrutiyete tamamen tevfi-k-i harekete hiçbir mâni tasavvur etmediğini, söylüyor.

Efendiler, bu sözlerle, Heyet-i Temsiliyenin irade-i mil-

liye namına hareketine ve kavaid-i meşrutiyete muvafık harekete mümanaatine artık mahal olmadığı gibi bir mana işrap edilmek isteniliyor. Daha dün, Meclis-i Millinin, İstanbul'da müçtemi bulunduğu bir sırada, irade-i milliyeye de, kavaid-i cihana da münafî olarak bizzat kendilerinin ve kendileriyle beraber, Meclisin ve milletin nekadar ağır bir tecavüze maruz kaldığını söylemeğe lüzum görmeyen sadrazam, hâlâ Heyet-i Temsiliyeyi jurnal etmekle teşfiye-i sadra çalışıyor ve bizim muhterem meb'us arkadaşlarımız da, bu sözleri kemal-i sükûnetle dinlemek kabiliyetini gösteriyorlar.

Hükûmet, siyasî zümrelere karşı bitarafılıktan ayrılmadığını ve ayrılmayacağını teyit ettikten sonra, bugüne kadar istihsal ettiği muvaffakiyatın derecesinin takdirini Meclise havale ediyor.

Sadrazam, idare-i devletin muhtac-ı ıslah olduğunu beyan ederek, Osmanlı Devletinin, her tazyik-ı düvelî karşısında kaldığı zaman, takip ettiği meslek-i kadîmini ihyaen, cihana yeni ıslahat vadediyor. Vâsi mikyasta tevsi-i mezuniyet yapacağız. Ekalliyetlerin hukukunu teminen temsil-i nisbî kaidesine tevessül edeceğiz. Umur-ı adliye, maliye ve nafıa ve inzibatiyede ve hatta idare-i mülkiyede ecnebilere emr-i tefişe salâhiyet-i kâfiye vereceğiz diyerek kastettikleri ıslahatın esaslarını tadat ediyor.

Sadrazam Paşa, umur-ı hariciyeden bahsederken de mütareke ahkâmından inhıraf edilmemek hükûmet-i seniyece mütehattim görülmekteir, taahhüdünü zikrederken, İzmir'in işgalinden dolayı hâsıl olan galeyan ve tezepzübe hitam vere-

cek, ancak sulhtur, demekle iktifa ediyor ve “azm ü basiretin” usru yüsre tahvil edeceği kanaat-i tammesinde olduğunu söyleyerek beyannemisene hatime veriyor.

**Ali Rıza Paşa
ve Kabinesinin
mahiyeti**

Efendiler, Meclis-i Meb’usanın tasvibine iktiran eden bu beyanname muhteviyatını tahlil ve tefsir ile burada izaa-i vakti bilüzum ad-dederim.

Yalnız Efendiler, Sadrazam Ali Rıza Paşa’nın ve Kabinesinin muzmerratını ve hayasızlığını gösteren bir vesikayı aynen arzutmeme müsaadenizi rica edeceğim:

Gayet müstaceldir Deraliye’den, 14 Şubat 1920
Vilâyat ve Elviye-i müstakilleye

Ahiren Meclis-i Meb’usanda kıraat ve ekseriyet-i azîme ile tasvip olunarak hükûmete beyan-ı itimat olunan programın; nikat-ı mühimmesinden biri olduğu üzere; Meclis-i Umumî içtima ederek her türlü âmal-i milliyenin tecelligâh-ı münferidi, lehülhamt icra-yi faaliyete başladığına nazaran, ahkâm-ı meşrutiyetin her nevi mevani ve tesirattan ari olarak tamamiyle cereyan etmesi lâzımgelen dahil-i memalikte, meclis-i mezkûrdan başka yerde -irade-i milliye namına idare-i kelâm ve sard-i metalibe artık mahal ve imkân- kalmadığından umur-ı hükûmete müdahale şeklinde her nevi ef’al ve harekât müstelzim-i mücazat olacağı tamimen tebliğ olunur.

Sadrazam

Ali Rıza

Efendiler, böyle bir tamime ne hacet vardı! Heyet-i Temsiliyeyi, Millet nazarında, küçük düşürmekten, onun tecziye

NUTUK

edilebileceğinden bahsetmekte ne fayda vardı? Eğer Heyet-i Temsiliye zaman zaman hükûmetin nazar-ı dikkatini celbe lüzum görüyor idiyse, bu hareketinin, nekadar temiz ve âli maksatlarla olduğuna ve ne derece vatanî zaruretler yüzünden vukubulduğuna hâlâ şüphe edilebilir miydi? Heyet-i Temsiliyeyi, dolayısıyla milletin vahdet ve tesanüdünü bertaraf etmeği hedef-i aslî ittihaz eden hükûmet, Aydın, Adana, Maraş, Urfa, Ayıntap cephelerinde vukubulmakta olan musademattan ise asla mütehassis görünmüyordu. Ecnebi devletlerin, doğrudan doğruya kendi kabinelerine vukubulmuş olan tecavüzünden müteessir olmuyordu. Şunu da, açık olarak, zikretmeliyim ki, her türlü amal-i milliyenin tecelligâh-ı münferidi olmak lâzımgelen Meclis-i Millinin, henüz, Sadrazam Paşanın hamdederek bahsettiği gibi icra-yı faaliyete başladığı da maalesef görülmüyordu.

Efendiler, Sadrazamın, bu beyannamesi üzerine biz de şu tebliğ-i umumî ile milletin nazar-ı dikkatini celbe lüzum gördük:

Tamim

Tel

17/2/1920

İrade-i milliyenin tecelligâh-ı kanunisi olan Meclis-i Meb'usanı açarak hakimiyet-i milliyeyi teyide muvaffak olan cemiyetimizin, en mühim ve en esaslı vezaifinden biri de âmal-i milliyeye mutabık esasat dahilinde, bir sulhun aktine kadar, vahdet-i milliyeyi muhafaza etmektir. Cemiyetimizin her müşkülü iktiham ile vatani ve mevcudiyet-i milliyeyi kurtarmak hususundaki meşai-i rehakâranesine; maksud-ı milli-

nin istihsal ve istidrakine kadar, daha büyük bir azm ü iman ile devamı lâzimededen bulunmakla, hayat ve beka esasından ibaret olan teşkilât-ı milliye'nin, vatanın her köşesinde, âm ve şamil bir surette, taazzuvuna kelevvel devam edilmesini bilcümle heyet-i merkeziye ve idarelerden bir kere daha rica ve tekit eyleriz.

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk
Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi namına
Mustafa Kemal

**Aldatıcı vaatler,
ağır iftiralar**

Efendiler, İstanbul'dan vukubulan 19 Şubat 1920 tarihli iş'aratta, "İngiltere Devleti Hariciye Nezaretinden Dersaadet'teki mümessil-i siyasiligine sepkeden ve mümessil-i siyasilik tarafından da resmen hükûmete vaki olan tebligat-ı şifahiyede, payitaht-ı saltanatın, Devlet-i Osmaniye'de bırakıldığı bildirilmiş ve fakat, bununla beraber Ermeni kıtaliyle, Yunanlılar da dahil olduğu halde, Mütelifin kuvvetlerine karşı tarafımızdan yapılan harekâtın hemen tadili ve aksi takdirde, şerait-i sulhiyemizin tebeddül etmesinin muhtemel bulunduğu da ilâveten dermeyeran edilmiştir." denilmekle ve bazı hususat, bilhassa "mucib-i şikâyet en küçük hadiseler bile meydana bırakılmaması" tavsiye olunmakta idi.

Efendiler, bu şifahî vadin mana ve medlûlü ne olabilirdi? Yunanlıların, Fransızların ve sairenin taht-ı işgalinde bulunan aksam-ı memalikten maada, İstanbul'un da alınması mukarrer idi. Fakat dermeyeran olunan şartta riayet olunursa, İstan-

bul'u almaktan, sarfinazar edeceğimiz mi denilmek isteniyordu? Yoksa, Yunanlıların, Fransızların, İtalyanların işgalleri zaten muvakkattır, Düvel-i İtilâfiye, yalnız İstanbul'u alacaktı, fakat teklif ettikleri şarta riayet edersek, onu da bırakacaklardır, manası mı çıkarılıyordu?

Yoksa, Efendiler, Yunanlıların, Fransızların, İtalyanların işgalleri emrivakidir. İstanbul'un işgali de mutasavverdir. Fakat, Yunanlıları, Fransızları, İtalyanları, işgal eyledikleri mıntıkalarda rahat ve emin bırakırsanız, onların işgallerini kabul eylediğinizi fiilen gösterirseniz, İstanbul'un işgal tasavvurundan vazgeçeriz mi denilmek isteniliyordu?

Veyahut Efendiler; İtilâf Devletleri, Kuva-yi Milliye'nin işgal mıntıklarında, işgal kuvvetlerine karşı aldığı cepheleri bozdurmağa ve açtığı muharebeleri, tevessül eylediği hareketleri durdurmağa, hükûmet-i merkeziyenin muktedir olmayacağını yakinen anladıklarından, Yunanlılar da dahil olmak üzere İtilâf Devletlerine tecavüzün menedilememiş ve haddi zatinde mevcut olmayan Ermeni kıtaline nihayet verilmemiş olduğu bahanesiyle İstanbul'u da mı işgal eylemek kastinde idiler?!

Vakayi-i atıye, bu son tahminin doğru olduğunu göstermiştir zannederim. Fakat, hükûmet-i merkeziyenin, İngiliz mümessilliğinin teklifinden, böyle bir mana çıkarmağa yanaşmamış, bilâkis ümide düşmüş olduğu görülüyordu.

Efendiler, vukubulmuş olan teklifin ne derece nabemahal olduğuna dair bir fikir verebilmek için biz de, o günlere ait bazı vaziyetleri hatırlayalım. Şüphe edilmemek lâzımdı ki,

Ermeni kıtali hakkındaki beyanat, mavakaa mutabık değildi. Bilâkis cenup menatıkında, ecnebi kuvvetleri tarafından teslih edilen Ermeniler, mazhar oldukları himayeden cür'et alarak bulundukları mahallerdeki İslamlara tasallut etmekte idiler. İntikam fikriyle her tarafta bî rahmane bir surette katil ve imha siyasetine saik olmakta idiler. Maraş hâdise-i feciası, bu sebepten zuhur etmişti. Ecnebi kuvvetleriyle birleşen Ermeniler, top ve mitralyözlerle Maraş gibi kadim bir İslâm belde-sini hâk ile yeksan eylemişlerdi. Binlerce âciz ve masum valide ve çocukları kahr ü imha eylemişlerdi. Tarihte emsali nemesbuk olan bu vahşetin faili Ermenilerdi. Müslümanlar ancak muhafaza-i namus ve hayat kaydiyle mukavemet ve müdafaada bulunmuşlardı. Yirmi gün devam eden Maraş katliamında, Müslümanlarla birlikte şehirde kalan Amerikalıların, bu hâdise hakkında İstanbul'daki mümessillerine çektikleri telgraf, facia müsebbiplerini gayrikabil-i tekzip bir surette tayin etmekte idi.

Adana vilâyeti dahilindeki Müslümanlar, tepeden tırnağa kadar teslih edilen Ermenilerin, süngüleri tehdidi altında, her dakika katliama maruz bulunuyorlardı. Hayat ve istiklâlinin muhafazasından başka bir şey istemeyen İslâmlara karşı tatbik edilen bu zulüm ve imha siyaseti, beşeriyet-i mütemeddinenin nazar-ı dikkat ve insafımı calıp mahiyette iken aksinin vaki olduğunu iddia ve ondan sarfınazar edilmesi teklifi, nasıl ciddî kabul olunabilirdi?

İzmir ve Aydın havalisinde vaziyet buna mümasil ve belki daha feci değil miydi? Yunanlılar hergün kuvvet ve vesa-

itini tezyit ve taarruz hazırlıklarını ikmal ediyordu. Bir taraftan da mıntika mıntika tecavüzden geri durmuyordu. O günlerde İzmir'e yeniden bir piyade alayı ile techizatı tam bir süvari alayı ve yirmi dört adet yük otomobiliyle külliyyetli nakliye arabası ve altı adet top ve birçok mühimmat çıkarıldığı ve cephelere küllî miktarda cepane sevkedilmekte olduğu anlaşılmıştı. Hakikat şu idi ki, milletimiz, bilâsebep hiçbir yerde, hiçbir unsur-ı ecnebiye mütecaviz değildi.

Binaenaleyh Efendiler, vatanımızın aksam-ı meşgulesinden düşmanların çekildiklerini görmeden veya hiç olmazsa çekileceklerine kanaat-i tamne hâsıl olmadan, mevaid-i kâzibeye lüzumundan ziyade atf-ı ehemmiyet olunmak kâr-ı âkil mi idi? Tal-i memleketin yegâne nokta-i istinad kalmış bulunan Kuva-yi Milliye'yi dağıtmağa matuf, bu gibi teklifat ve teşebbüsâtı anlamakta müşkülât var mı idi? Atının meşkûkiyet ve müphemiyeti içinde hemen dava-yı milliden feragat caiz mi idi? Yalnız İstanbul'un değil, Boğazların, İzmir'in, Adana havalisinin, hulâsa hudud-ı milliyemiz dahilinde bilcümle aksam-ı vatanın hakimiyetimiz dahilinde ipkası gaye-i milliyetimiz değil mi idi? Buna nazaran, yalnız İstanbul'un, Osmanlı Devletine terk olunacağı vadi karşısında, Osmanlı Devletinin Sadrazamı Ali Rıza Paşa memnun olsa da, Türk milletinin memnun olacağı ve bununla iktifa ederek ihtiyar-ı sükût ve atalet eyleyeceği nasıl farzolunabilirdi? Vahdettin'in sadrazamı, Kuva-yi Milliye'yi dağıtmağa matuf bütün teşebbüsâtın mes'uliyet-i tarihiyesini, nazar-ı teemmüle almak istemiyor mu idi?

Efendiler, ecnebi teklifi ve onu tatbikata kalkışan hükûmetin arzu ve emrinin, milletçe ve Kuva-yi Milliyece muta olamayacağı tabîi idi.

Millî bir kabine teşkili imkânsızlığı Muhterem Efendiler, Rauf Bey, 19 Şubat 1920 tarihli bir şifre ile, hükûmet ve Meclis hakkında pek şayan-ı teemmül malûmat veriyordu, bu malûmatı hulâsa edeyim:

“Şubatın on dokuzuncu günü, Sadrazam, Dahiliye Nazırı, Bahriye Nazırı, Felâh-ı Vatan ittifakı içtimasına gitmişler. Sadrazam Kuva-yi Milliye'nin ikinci bir hükûmet şeklinde görünmemesi, icraat-i hükûmete karışmaması ve Maraş taraflarındaki harekâtın daha ilerilere temdit edilmeyerek tevkifi ile intizam ve asayişin temini lüzumunu siyaseten mucib-i muhassehat gördüğünü söylemiş. Ziya Paşa'nın, Vali ve Ahmet Fevzi Paşa'nın, Kolordu Kumandanı olarak Ankara'ya gönderileceğini bildirmiş. Dahiliye Nazırı da serbesti-i icraatına müdahale olunmamasını söylemiş. Polis müdürü ile jandarma kumandanının tebdiline muktedir olmadıklarını anlatmış. Eskidenberi dostu olan Keşfi Bey'in namus-kârlığından ve onu Bursa'ya vali ve Faik Âli Bey'i müsteşar yaptığından bahsetmiş. Salih Paşa da Maraş havalisinde tahliye ettirilen mahallere, hükûmetçe vaziyet etmeği siyaseten mümkün görmemiş, Fransız matbuatını aleyhimize çevirir, demiş. Padişah, hükûmete, meclisten ziyade hâkim imiş. Meclisin halef-i ruhiyesine göre, bu hükûmeti iskat ve yerine şerait-i lâzimeyi haiz, millî bir kabine ikame etmek mümkün değilmiş.”

Bu malûmatı, Anadolu ve Rumelide bulunan telegraf kumandanlara bildirirken, şunu da ilave eyledik:

Heyeti Temsiliye, taht-ı işgalde ve muhtelif tesirat-ı ecnebiye tazyikında bulunan İstanbul'da daha millî ve fedakâr bir hükûmetin resikâra getirilmesindeki müşkülâtı takdir ettiğinden, Sadrazam Paşa'nın malûm olan beyannamesine mukabil 17 Şubat 1920 tarihindeki tamim ile nokta-i nazarını bütün teşkilâtına ilân etmişti. Vahdet-i milliyenin ihlâli fikriyle yapılacak her teşebbüs ve taarruzu, makulât dahilinde akim bırakmak taht-ı vücuptadır. Amal-i milliyeye mutabık bir sulh istihsal edilmedikçe Kuva-yi Milliye'nin terk-i faaliyet etmesi imkânının mevcut olamayacağı hakkında alâkadaranın tekrar nazar-ı dikkati celbedilmekle beraber, vahdet ve tesanüd-i millinin takviye ve idamesi hususunda her zamanda ziyade mütebassır ve müteyakkız bulunulması hassaten rica ve temenni eyleriz.

Rauf Bey'e de, cevaben şunu yazdım:

21/2/1920

Harbiye Nezareti Seryaveri Salih Bey'e

Rauf Bey'e:

C: 19/2/1920 şifreye:

Felâh-ı vatan grubunun Sadrazam Paşa ve rüfekasıyle icra ettiği münakaşatın heyet-i umumiyesinden istiklâl olduğuna göre, Hükûmet-i hazıra, Meclis-i Milliden aldığı itimada istinaden, Kuva-yi Milliye'nin memleketteki nüfuz ve tesirini izaleye sai olduğu vuzuh ile anlaşılıyor. Harekât-ı milliyeye muhalefetinden dolayı azledilen Faik Âli Bey'i,

Müsteşarlığa, Ferit Paşa ve Ali Kemal ile birlikte çalışan Müsteşar Keşfi Bey'i, Bursa vilâyetine tayin etmesi ve evvelce memuriyetleri milletçe kabul edilmeyen Ahmet Fevzi Paşa ile Ziya Paşa'yı da Ankara'ya göndermek hususunda ısrar eylemesi, açıktan açığa Kuva-yi Milliye aleyhine hareket edildiğinin bir misal-i bâhiridir. Hükûmetle milletin tam bir vahdet dahilinde çalışarak tespit edilen esasat dahilinde, âmal-i milliyeye muvafık bir sulh istihsal edilmesi lüzumunu, her zamandan ziyade takdir etmekte olduğumuzdan, icraat-ı hükûmete karşı her türlü muhalefet ve müşkülât ihdasından içtinap eylemeği bir vazife-i vataniye telâkki ediyoruz. Her şey bitmiş, gaye-i milliye istihsal edilmiş değildir. Arada pek müthiş ihtimâlat mevcuttur. Atinin meşkûkiyet-i binihayesi içinde, Kuva-yi Milliye'nin mesai-i rehâkânesinden müstağni bulunup bulunmadığının hükûmetten istifsarı icap eder. Bize gelince; tarihin bu memlekette şimdiye kadar husule getirmediği bu vahdet ve tesanüd-i millinin ihlâline ait her hareketi bir hıyanet-i vataniye telâkki ederek ona göre mukabele-i lâzimesini icrada tereddüt etmeyeceğiz. Bu mecburiyet ve ıstırarların erkân-ı hükûmetçe bilinmesi pek faydalı olacaktır. Hükûmetle aramızdaki ahenk ve vahdetin muhafazası ancak hal-i hazırın ipkasiyle mümkün olabilir. Lüzumsuz tayin ve aziller icrası ve bilhassa harekât-ı milliyeye muhalefetinden dolayı infisal ettirilmiş olan memurlar hakkında ısrar olunması, Kuva-yi Milliye aleyhine bir husumet telâkki edileceğinden bu gibilerin memuriyetlerine müsamaha olunmayacaktır. Bilhassa, Ahmet Fevzi Paşa ile Zi-

ya Paşa'nın gönderdikleri takdirde derhal iade edileceklerinin bir emrivaki telâkki edilmesi icap eder.

Vaziyet-i hazıranın vahametini müdrik olan Meclis-i Millideki rüfekanın dahi, böyle gayritabiî hadisata karşı iltizam-ı sükût etmesi, her taraftan tahrik ve teşvik edilen hükûmeti, teşçi edeceğinden bu hususta da gayeye merbut arkadaşların metin ve sarîh bir vaziyet almaları muktazidir. Hükûmetin meclise hâkim olması, emr-i mukarrerat-ı salime ittihaz edilemeyeceği ve binnetice âmal-i milliyenin husul bulamayacağı aşîkârdır. Bütün milletçe muta ve mukaddes telâkki edilen Kuva- yi Milliye gayelerinin meclisçe de temini tatbiki ve icraat-ı hükûmetin bu gayeler etrafında icra-yı murakabesi hususunda, son gayret-i vatanperveranelerinin ibzal buyurulmasını ehemmiyetle rica eyleriz.

Heyet-i Temsiliye namına

Mustafa Kemal

Rauf Bey'in diğer bir iş'arına da verdiğimiz cevabı arz edeyim:

Şifre

21/2/1920

Harbiye Nezareti Seryaveri Salih Bey'e

Rauf Bey'e:

C: 20/2/1920 şifreye:

Hükûmetin Meclis-i Millideki gruba karşı bir vaz'ı tehdit alması, grubun mütesanit bir kuvve-i siyasiye halinde inkişaf ve tebellür edememesinden inbias ettiği vazihan anlaşılmaktadır. Her şeye tercihan grubun, bu nokta-i nazardan müdrik bir kuvve-i murakabe haline getirilmesi lüzumu ta-

hakkuk ediyor. Hükûmetin, bilâhare tatyib-i hatır maksadiyle sizleri davet etmesi, bugünkü zâfını anlamasından ve kuvvet yapıncaya kadar oyalayıp vakit kazanmak fikrinden münbaistir. Hükûmete karşı kat'î bir vaziyet almak zamanı gelmiştir. Sadrazama ve Dahiliye Nazırına açıkça söylemek lâzımdır ki, Kuva-yi Milliye, neticeye kadar icra-yi faaliyet eyleyecektir.

Memleketi işgal eden ve milletimizin esaret-i mutlaka-sını isteyen düşmanımız, Kuva-yi Milliye'nin faaliyetini istememekte kendilerini haklı bulabilirler. Fakat, devlet ve milletin tahlisine sai bir kuvve-i milliye'nin, kendi hükûmetimiz tarafından duçar-ı hücum ve taarruz olması şayan-ı istiğrap görülmektedir.

İstanbul'un, hakimiyet-i Osmaniyede ipkası hakkındaki Düvel-i Mütelifé nokta-i nazarı nekadarmeserretle telâkki edilmiş ise, İzmir ve Adana cephelerinde terk-i faaliyet edilmesi hususundaki talepleri de o kadar mucib-i hayret oldu. Harbiye Nazırına, İzmir ve Adana'nın da hakimiyet-i Osmaniyede kalması temin edilinceye kadar terk-i silâh edilemeyeceği, Ermenilere, tarafımızdan bir tecavüz vaki olmadığı, Fransızlar tarafından teslih ve teşvik edilen Ermenilerle bazı hadisat zuhûr etmişse, bunun mes'uliyetinin Ermeni nasyonalistlerine ve onların muharriklerine ait olacağı bildirilmiştir.

Maraş ve Urfa'dan ileriye gidilmemesi hakkındaki hükûmetin teklifine karşı, milleti tatmin etmek ve Kuva-yi Milliye'yi tevkif edebilmek için Fransızların Adana'yı derhal tah-

liye başlamaları talep olunmalıdır. Aksi halde, Kuva-yi Milliye'yi, harekât-ı istihlâskâranesinden menetmek mümkün olamayacağını ve bu ateşin, Halep ve Suriye'ye sirayete başlamak üzere bulunduğunu, Fransızlar Adana ve civarının tahliyesinde ne kadar isticlal gösterirlerse okadar menfaattar olacaklarını kendilerine açıkça izah etmelidir. Anadolu matbuatının, şiddet-i lisanının tahfifi, Düvel-i Mütelifenin mezalim ve tecavüzatına nihayet vermekle kabildir. Bu kadar haksız zulmünü, bizden talep etmemelidir. Esasen, cihanın her noktasında matbuat, bu gibi kuyudat-ı örfiyeden azade olup hür ve serbesttir. Akbaş cepanesinin bir kısmının İngilizlere iadesi hakkındaki muavenetinizin kat'iyen masruf olmamasını arzu ederdik. Boş bir fişek kovanının bile İngilizlere iade edilmemesi daha muvafık olur fikrindeyiz.

Hükûmet Düvel-i İtilâfiyeye karşı böyle sahte cemileler izhariyle hakkımızda isticlâb-ı merhamete muvaffak olacağı ve bu riyakârane harekâtın, şerait-i sulhiyenin tadiline tesir edeceği zannını perverde ediyorsa, kendilerinin gafletine acırız. Hulâsa; sulhümüzün mevzuubahs olduğu bu mühim anlarda, Kuva-yi Milliye'yi zayıf gösterecek her hareketin mukadderat-ı milliyemiz üzerine meş'um bir tesir icra edeceği şüphesiz olduğundan meclisteki rüfekaya terettüp eden vazife-i murakebenin azamî fedakârlıklarla icra edilmesini hassaten rica eyleriz.

Heyet-i Temsiliye namına
Mustafa Kemal

**Kuva-yi
Milliyenin
devam-ı
faaliyeti
hakkındaki
efkârı kontrol**

Efendiler, bugünlerde hissolunan lüzum üzerine Rauf Bey'e aynı tarihte şu telgrafi da yazdım. Bu lüzum, Heyet-i Temsiliye ve Kuva-yi Milliye'nin devam-ı faaliyeti hakkındaki efkârı kontrol etmek idi. Rauf Bey'e yazdığım bu telgrafi, aynen Erzurum'da Kâzım Karabekir Paşa'ya da vermiştim.

Gayet müstacel olup tehiri caiz değildir. 21/2/1920

Rauf Bey'e:

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin tebdil-i şekline salâhiyettar olacak kongrenin in'ikadı, nizamnamemizin sonuncu maddesi mucibince, Meclis-i Meb'usanın emniyet ve serbesti-i tam dairesinde ifa-yı vazife-i teşriiye eylediğini meclisçe teyide vabestedir. Heyet-i Temsiliyenin, teşkilât-ı umumiyenin başında sulha kadar muhafaza-i şekil etmesi lüzumu, bilcümle rûfekanın tensip ve ısrarı üzerine kabul edilmiştir. Halbuki hükûmet tarafından âdeta mazhar-ı teşvik olan muhalif gazetelerin hücumları, Meclis-i Âyanın alenî taarruzları, hükûmetin ef'al ve icraatı, bilhassa Sadrazam Paşanın beyannamesi ve Meclis-i Meb'usanda Kuva-yi Milliye'nin gayrimeşruiyetini alkışlattıran nutuklar, efkâr-ı umumiyeyi teşkilât-ı milliyeye aleyhine çevirmekte ve Heyet-i Temsiliyemizi müşkül bir vaziyete ilka etmektedir.

Bir taraftan arzu-yi şahaneye tevkifan Zeynelâbidin, Hoca Sabri, Sait Molla gibi zevatın mahza Kuva-yi Milliye'yi ıskat maksadiyle her tarafta vücuda getirmeğe çalıştıkları Tealî-i İslâm Cemiyeti namı altındaki tertipler, teşkilât-ı milliyeye

fiilî taarruzlara başlamışlardır. Ezcümle, Niğde ve Nevşehir’de, mah-ı halin on dokuzuncu günü, Meclis-i Meb’usan açıldı; teşkilât-ı milliyeyi padişahımız istemiyor gibi sözlerle halkı aleni içtimaata ve tezahürata sevketmişlerdir. Bu hal, Sadrazam Paşanın tebliğini alan bazı memurlar tarafından da mazhar-ı teşvik olmuştur, bu hâdisenin Konya’ya ve her tarafa sirayet etmesi baidülihtimal değildir. Binaenaleyh:

1- Hükûmetin, Kuva-yi Milliye’nin muhafazası taraftarı olup olmadığını kat’iyyen bildirmesini kendisinden talep etmek lâzımdır.

2- Felâh-ı Vatan Grubunun, mevzuubahs olan emniyet ve serbesti-i tamma malik olduğunu ve Kuva-yi Milliye’yi dağıtmak lüzumuna kani bulunduğunu veyahut aksini derpiş etmesi ve henüz muhafazasına lüzum görüyorsa ona göre hükûmete ihtaratta bulunmakla beraber, Mecliste dahi lüzumu veçhile müdafaa eylemesi icap eder. Bu hususun, grupça mevki-i müzakere ve münakaşaya vazolunması mütaleasındayız.

3- Teşkilât ve Kuva-yi Milliye’nin imhası, menfi-i vatan için tercih olunduğu takdirde, İzmir, Maraş ve sair cephelerde bulunan düşman kuvvetlerine karşı hükûmetçe tedabir-i lâzimenin ittihazını taht-ı temine aldirmek lâzımdır.

Bâlâdaki maruzat ve mütaleatımızın kemal-i ehemmiyet ve ciddiyetle nazar-ı dikkate alınıp icabatına tevessül ve bizi şahsan da müşkül vaziyetten tahlis için neticesinin sürat-i mümkinine ile iş’arını rica ederiz. İstanbul’daki bazı rüfekanın bunca emeklerle vücuda getirilmiş olan vahdet ve Kuva-yi Milliye’ye vurulan darbelerle karşı kat’i tedbir almakta, son

NUTUK

gayret ve ciddiyeti göstermekten ziyade, harici ve uzak kuvvetlerden büyük ümitlere kapılarak müteselli oldukları zehabı hâsıl oluyor. Biz, elimizdeki kuvveti hüsn-i muhafaza edemediğimiz takdirde, harici kuvvetlerin dahi iltifatına değerimiz kalmayacağını, hatıra olarak arzeyleriz.

Heyet-i Temsiliye namına
Mustafa Kemal

Kâzım Karabekir Paşa, bu telgrafa verdiği 23 Şubat 1920 tarihli cevabında, “İstanbul’da Meclis-i Millide müte-hassıl cereyana karşı, Heyet-i Temsiliyenin ve Kuva-yi Milli-yenin makûs ve mütehakkim bir vaziyet almasını hiç muva-fık bulmuyorum. Yalnız Heyet-i Temsiliye, bu işin içinden vekarlı çıkmak ve işin mes’uliyetini ve takdir-i keyfiyeti, Meclis-i Millinin uhde-i namus ve hamiyetine bırakmağı mü-talea ediyorum”, “Kuva-yi Milliye’nin ve Heyet-i Temsiliye-nin muhafaza-i mevcudiyet etmesine Meclis-i Milli taraftar olmazsa... kongrenin mukarreratı veçhile emniyet-i tamme ile murakabe-i teşriyesine sahip ve hâkim olduğu cihetle, Heyet-i Temsiliyenin, artık Meclis-i Milliye tevdi-i mukar-re-rat (1) ederek dağılmasını ve mevki-i faaliyetten çekilmesini yazar ve bir de teşekkür eder”, “fakat Meclis-i Millininböy-le bir mes’uliyet deruhde ederek mevki ve atilerinden emin olduklarına dair karar ittihaz ve tebliğ edecekleri pek meş-kûktür. Rauf Beyefendi bu teklifi yapar ve bu mukarreratı is-tihsal eder de Heyet-i Temsiliyenin mevki-i faaliyetten çekil-

(1) Metinde “mukarrerat” isede, Vesika 238’de “mukadderat”tır. (3. cilt).

mesini tebliğ ederlerse, o zaman Heyet-i Temsiliye bunu ma-
almemnuniye kabul eder. Matbuata ve dahile karşı neşr ü ta-
mim eyler ve artık faaliyetten uzaklaşır. Mevki-i şeref ve ve-
karını da meşru bir şekilde mahfuz tutar. Şüphesiz ki, bir se-
nedenberi ibram-ı milli ile husule gelmiş Aydın cephesi ne
dağılıp Yunanlılara teslim-i mukadderat eyler ve ne de hükû-
met bunları dağıtabilir. O mücahitler kendiliğinden ve sabıkı
misillû devam eder. Fakat mevziî olur ve kolordu kumandan-
ları kendi mıntıkalarında bunu ahval ve maksada göre hüsn-i
suretle idare eyler, ondan sonra da, vaziyet ve harekât-ı müs-
takbelemiz için zuhurata tâbi kılınır. İşte nokta-i nazar-ı âci-
zanem bundan ibaret olduğu maruzdur” diyor.

**Zuhurata tâbi
olamazdık**

Efendiler, İstanbul’un bilfiil işgalinden
takriben yirmi gün evvel, izhar olunan bu gö-
rüş ve mütalea şayan-ı tetkiktir. Ben, yalnız bir noktaya işaret
etmekle iktifa edeceğim. O nokta; zuhurata tâbi olmak tevekkülüdür. Biz elbette, böyle bir vaz’ı mütevekkilâne alamaz-
dık. Bilâkis zuhuratın ne olabileceğini zuhûrundan evvel ke-
şif ve teyakkun ederek, mukabil tedabirini düşünmek ve ânın-
da, tereddütsüz tatbik etmek taraftarı idik. İşte bu maksatla
idi ki daha evvelinden efkârı istimzaca başlamıştık.

Efendiler, Meb’us Mazhar Müfit Bey’in bir mektubuna
verdiğim cevabı aynen arzedersem, Kâzım Karabekir Pa-
şa’nın mütaleasına verilmek lâzımgelen cevap da kendiliğinden
anlaşılmış olur. Mazhar Müfit Bey’in mektubu muhteviyatını
tekrar etmeyeceğim. Onu icap ederse kendileri neşre-
derler. Benim verdiğim cevap şu idi:

Ankara, 25/26,2,1920

Hakkârî Meb'usu Mazhar Müfit Beyefendi'ye

Efendim Hazretleri:

14/2/1920 tarihli mufassal mektubunuzu ancak dün aldım ve yarınki postaya yetiştirmek üzere cevabını şimdi yazıyorum. Meclis'i Âli-i Millinin ve Felâh-ı Vatan nam grubun, ahval-i hakikiyesini tasvir eden beyanat-ı aliyeleri mucib-i teessürüm oldu. İzahat ve tafsilatınızla, nazarımda tecelli eden manzara, elem âluttur. Zavallı millet; hayatını, mevcudiyetini, mukadderatını müdafaa, muhafaza ve temin etmekle mükellef bildiği muhterem meb'uslarını, vazife-i milliye ve vataniyelerini ilk anda ve ilk hatvede feramuş etmiş görüyor. Garp ve bütün düşman dediğimiz milletler, Türkiye'de, Türklerde kabiliyet olmadığından her şeyi, bizim için menfi her şeyi, tatbika cevaz verdikleri malum iken ve herbirimiz ayrı ayrı bu zannın butlanını ispata azmetmiş olduğumuzu iddia ederken, hissiyat-ı menfaatcuyanemiz, ihtirasat-ı hasisemiz, bize her şeyi unutturabilir. Evvel gelen meb'uslar şöyle yapacakmış, sonra gelen meb'uslar böyle tavır almış, Heyet-i Temsiliye şuna mahrem nazarla bakmış, bunu bayağı görmüş.. Bunları söyleyenler, koca Türk milletinin muhterem meb'usları, öyle mi? Bu halet-i ruhiye, bu mahiyet-i ahlikaye karşısında mephut, mütehayyir ve samit kalırım. Yeni grup veya parti teşkilâtından bahis buyuruluyor... azizim Mazhar Müfit Bey! İzah ettiğiniz mantalite ve karakterlerin teşkil edecekleri gruptan da, partiden de, ben, memleketi kurtarıcı bir vaz'ı metînin alınabileceğine hükme-

demiyorum. Ben ve Heyet-i Temsiliye namı altında ifa-yı vazife-i fedakârî eden arkadaşlar, bu vatanın halâsı, milletin felâhı için ölünceye kadar çalışmak isterken, meb'usan-ı kiram, vaz'u tavırlarıyla ve amak-ı gaflete sukutlarıyla anlıyorum ki, buna dahi müsaade etmeyeceklerdir. Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyetinin teşkilâtına ve bu teşkilâtın vücuda getirdiği Kuva-yi Milliye istinada ihtiyaç kalmadığını, tıflane ve gafilâne muamelât ve harekâtıyla ima eden Meclis-i Meb'usanın ve Felâh-ı Vatan Grubunun, bu bapta karar-ı kat'isinin istimzaç ve tarafımıza iş'arını Rauf Bey'e yazdık. Bu kararın istihsalini tesri için sizin de yardımınızı rica ederiz. Bu kararı verirken, meb'usan-ı kiramın mahall-i in'ikad olan Dürülhilâfede, kırk bin Fransız, otuz beş bin İngiliz, iki bin Yunan ve dört bin İtalyan kuvve-i berriyesinin tahaşşüt ettiğini ve İngiliz Bahrisefit donanmasının Fındıklı sarayına karşı, lengerendaz bulunmuş olduğunu gözönünde bulundurmak lüzumunu hatırlatırım.

Mustafa Kemal

Akbaş
Cephaneliği ve
Köprülülü
Hamdi Bey

Efendiler, Rauf Bey'e, yazdığımız son şifrede, Akbaş Cephaneliğindeki cepanenin bir kısmının İngilizlere verilmesine muavenet ettiklerine ait bir tariz vardı. Bu meseleyi biraz izah edeyim. Rumeli sahilinde, Gelibolu civarında, Akbaş mevkiinde, bir cepane deposu vardı. Orada Fransızların taht-ı muhafazasında külliyetli esliha ve mühimmat bulunuyordu. Hükûmet İtilaf Devletlerine karşı teslimiyet-i tamme göster-

miş olmağı muvafık-ı menfaat gördüğünden, zikrettiğim cepanelikteki eslihe ve mühimmattan bir kısmını, İtilaf Devletlerine vermeği vadetmiş. Onlar da, Vrangel ordusuna göndereceklermiş. Rusya'ya nakli için bir Rus vapuru da Gelibolu'ya gelmiş. Hükûmet daha evvel, İstanbul'daki teşkilâtımız rüesanın muvafakat ve muavenetini de temin etmiş...

Halbuki Efendiler, Köprülü Hamdi Bey namında kahraman bir arkadaşımız, Kuva-yi Milliye'den bir müfreze ile 26/27 Ocak (1) 1920 gecesi, sallarla Rumeli sahiline geçti. Akbaş Cepaneliklerine vaziyet etti. Depo muhafızları olan Fransızları tevkif ve hutut-ı mihabereyi kat'etti. Eslihayı kâmil ve cephaneyi kısmen ve muhafız Fransız efradını da mahfuzan Lapseki'ye nakletti. Esliha ve mühimmatı dahile sevkettikten sonra, Fransız efradını iddia etti. Akbaş Deposunda sekiz bin Rus tüfeği, kırk Rus mitralyöz, yirmi bin sandık cepane tahmin ediliyordu.

(1) Metinde yanlışlıkla Şubat olarak yazılmıştır; oysa, 3. ciltte (Vesikalar) Ocak'tır.

Bu vak'a üzerine, İngilizler, Bandırma'ya iki yüz kişilik bir kuvvet çıkardılar. İtilâf kuvvetlerinin harekât-ı milliye muntakaları gerilerinde Düvel-i İtilafiye askerlerinin de bulundukları mahallerdeki depolarda bulunan eslihe ve cephanenin başka yere nakli veya gayrikabil-i istimal bir hale vaz'ı veya bu gibi mahallerin işgal edilmesi ihtimallerine karşı umum kumandanlara verdiğimiz

(1) Metinde yanlışlıkla Şubat olarak yazılmıştır; oysa, 3. ciltte (Vesikalar) Ocak'tır.

emirde bazı tedbirler tavsiye etmekle beraber, bilcümle kumandanların kemal-i azim ve kat'iyetle hareketleri lüzumunu bildirdik.

Anzavur'un
milli
cephelerimizi
arkadan
vurmak
teşebbüsü

Efendiler, hemen aynı günlerde, Anzavur, Balıkesir ve Biga havalisinde oldukça mühim ve mühlik vaziyetler ihdasına muvaffak olabilmışti. Balıkesir'de, millî cephelerimizi arkadan vurmak istiyordu. Başına külliyetli adam toplamışti. Karşısına gönderilen milli kuvvetlerle, Biga'da kanlı bir muharebe oldu. Anzavur, alip geldi. Kuvvetimizi dağıttı. Top ve mitralyözlerimizi gasbetti. Efrat ve zabitanımızı esir ve şehit etti. Akbaş kahramanı Hamdi Bey de, bu şüheda meyhanında idi. Bundan sonra, Ahmet Anzavur, kendi ismine nispet ettiği Ahmediye Cemiyeti namı altında, tevsi-i habasete devam etti.

Efendiler, 3 Mart 1920 tarihli, mündericatı fevkalâde cailib-i dikkat bir şifre aldım. Bu şifre, İstanbul'dan, İsmet Paşa'dan geliyordu. İsmet Paşa, ben Ankara'ya muvasalatından sonra, Ankara'ya yanıma gelmişti. Beraber çalışıyorduk. Fakat Cemal Paşa'dan sonra, Harbiye Nezareti makamına Fevzi Paşa Hazretleri geldi. Müşarüleyhin suret-i mahsusada talebi üzerine ve bilhassa bir maksatla, kendisini mevzuubahs tarihten birkaç gün evvel, İstanbul'a göndermiştim.

Mühim olarak mütalea ettiğimiz, şu idi: Yunanlılar taarruza hazırlanıyorlar. Buna karşı makul olan, bütün kuvvetleri seferber ederek muntazam bir harbe girmektir. Bahusus, Fevzi Paşa Hazretleri, bu lüzum ve ıztırarı takdir etmekte idi.

İşte, bu hazırlığı yapmak üzere İsmet Paşa'nın İstanbul'da bulunması ve hatta Erkânıharbiye Riyasetine resmen getirilerek temin-i mesaisi, çok nafi olacak idi. Bu maksatla, İstanbul'a gitmesine lüzum görmüştüm. İsmet Paşa'nın telgrafı şudur:

Harbiye, 3/3/1920

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne

Alman malûmata göre, İstanbul'da bir cemiyet teşekkül ve bu cemiyet İngilizlerle tevhid-i mukarrerat etmiş. Hükûmetin ıskatiyle malûm bir hükûmetin tesisi, meclisin feshi, İzmir ve Adana'nın temin-i işgali için Kuva-yı Milliye'nin ilgisi, cihan için amil-i sulh ve müsalemet olmak üzere İstanbul'da beynelislâm bir şûra-yı hilâfet teşkili, bolşeviklik aleyhine fetva ısdarı, mukarrerat cümlesinden imiş. Nazır Paşa, bu cemiyetin faaliyetine ehemmiyet veriyor. Anadolu'daki Anzavur teşebbüsâtı bu faaliyetten olduğu gibi, İngilizlerin, hükûmeti en ziyade tazyik etmeleri de, aynı sebeptendir. Malûmat olarak arz etmekliğimi arzu ettiler. (İsmet)

Harbiye Nezareti Seryaveri Binbaşı
Salih

Ali Rıza Paşa
Kabinesinin
istifası

Efendiler, malûm-ı âlinizdir ki, İngiliz mümessili, Yunanlılar da dahil olduğu halde, İtilâf kuvvetlerine karşı tatil-i harekât edilmesini hükûmete teklif etmişti ve bu temin olunursa, İstanbul'u Devlet-i Osmaniye'ye bırakacakları gibi yaldızlı bir vaitte de bulunmuşlardı. Fakat, İstanbul'da bu teklif yapılırken, Şuba-

tın 18 inci, 19 uncu ve 20 nci günlerinde, Yunanlıların İzmir'e yeni kuvvet, vesait-i nakliye, külliyetli cepane getirdiği ve cehpelere sevk ederek yeni bir taaruza hazırlandığı, bizim malûmumuz idi. Bu malûmatımızı -icraat-ı hükûmete müdahale etmeyiniz yaygarasına bakmaksızın- hükûmet-i merkeziyeye de iblağ ederek nazar-ı dikkatini celpten hâli kalmadık.

Yunanlılar, bu suretle, taarruza hazırlanırlarken, Ali Rıza Paşa Kabinesi, diğer bir teklif karşısında kalıyor.

“Yunanlılar karşısında bulunan Kuva-yi Milliye'yi 3 kilometre geri aldirmek!..”

Ali Rıza Paşa Kabinesinin, buna muktedir olmadığı meydanda idi. Fakat, maksat, onun ıskatı idi. Sadrazam, bizzarure, bu teklifin kabil-i icra olmadığını cevaben bildirmiş.

3 Mart 1920 günü Yunanlılar taarruza geçtiler. Gölcük yaylâsiyle Bozdağın'ı işgal ettiler.

İşte, bu hâdis'e üzerine, Ali Rıza Paşa'nın, makamını daha fazla muhafazadan sarfinazarla, düşünebildiği yegâne çare, hemen istifa edip, bu mes'uliyetli işten yakayı sıyırmak olmuştur. Çünkü, harekât-ı milliyeyi tatil ettirmek hususunda vukubulan teklif'i, tatbikata çalışmış ve fakat muvaffak olmamış olan Ali Rıza Paşa'nın, bu defaki teklifi de tatbik ettireceğim vadinde bulunup da adem-i muvaffakiyeti dahilinde, İtilaf Devletleri nezdinde mes'ul tutulması ihtimali de varid-i hatır değil miydi?

Harbiye Nazırı Cemal Paşa, Başkumandan Mister Corç Milen'in evamirini tatbik ettiremediğinden dolayı en nihayet kabineden ihraç muamelesine maruz kalmamış mıydı? Aynı

halin Ali Rıza Paşa'ya, tatbikına kalkışıldığı takdirde, kendisini, padişahın muhafaza edebileceğinden emin olabilir miydi? Böyle bir halin vukuunda, amal-i milliyenin tecelligâh-ı münferidi olduğunu, söylediği İstanbul'daki Meclis-i Milliye'ye güvenebilecek miydi? İrade-i milliye namına idare-i kelâm ve serd-i metalibe artık mahal ve imkân kalmadığını söyleyerek tecziye ile tehdit ettiği Heyet-i Temsiliyeye istinada tenezzül etmeli miydi? Binaenaleyh, kendisi için istifadan ehven bir şey olamazdı. İşte, o da, öyle yapmıştır. Ali Rıza Paşa; bu istifasını, kabineye ilk tecavüz vukuunda yapması lüzumu hakkında ikaz ve ihtarda bulunduğumuz zaman kabul etmedi. Yerinde durmakla vatana nafi olacağını söyledi. Meclis-i Meb'usan da bu mütalea-i cahilâneyi tasviben onu yerinde tuttu. Acaba, ifası mevzuubahs vazife, Yunanlıların taarruz hazırlıklarını ikmal ederek vatanın mukaddes topraklarından daha bir kısmını çiğnemek ve aziz vatandaşlardan daha bir kısmını süngüler altında inletmek için, muhtaç olduğu fırsatı, sükûnetle ona bahşetmek miydi?!

Padişah, icab-ı hal ve vaziyete göre birisini sadarete intihap edeceğim diyor

3 Mart 1920 tarihli şifrelerle, Rauf ve Kara Vâsıf Beyler, bu istifa meselesini haber verirken, Felâh-ı Vatan Grubu reisinin; Meclis reis vekillerinin sıraya gönderildiğini de bildiriyorlardı. Bu rüesa, huzur-ı şahaneye kabul olunmamışlar. Başkâtip ve başmabeyinci ile müzakere etmeleri irade buyurulmuş. Grup reisi, teşkilât-ı milliyenin padişaha sadakatini teyit etmiş. Sözü istifa meselesine naklettirmiş. Padişah, başkâtip vasıtasıyla şu iradeyi tebliğ etmiş: “Bütün

meb'uslara selâm. Ahval ve vaziyetin vahametini ben de onlar kadar müdrikim. İcab-ı hal ve vaziyete göre birisini sadarete intihap edeceğim. onun salâhiyetine tecavüzle rüfekasının intihabına müdahale edemem. Ancak, ona, ekseriyet grubuyla anlaşmasını tavsiye edeceğim.”

**Beni muamelât
ve icraata
müdahaleden
menetmek
isteyenler
benden tedabir-
i müessire
bekliyor**

Rüesa heyeti bitteşekkür, ayrılmışlar. Verilmekte olan malûmat meyanında şunlar da vardı: “Meb'uslar mütelâşi, fakat arzuya muvafık bir kabine geleceğinden emindirler. Ecnebler, Hürriyet ve İtilâfçılar ve Nigehbancılar, tertip ettikleri harekât-ı irticaiyede muvaffak olabilmek için, Ferit Paşa ve yaranından birini mevki-i iktidara getirmeleri de muhtemeldir. Meclisi bittabi feshedceklerdir. Nezd-i şahanede oradan tedabir-i müessirede bulunulması... maruzdur.”

Efendiler, garip değil midir ki, bugün, bu maruzatta bulunanlar daha birkaç hafta evvel: “Meclis resmen küşat edilmiş olmasına nazaran, atiyen evamirinizin âcizlerinize tebliğini ve nikat-ı nazarınızın her makam nezdinde hakkıyla müdafaa edileceğine itimat buyurulmasını” tebliğ eden zevattır. Birkaç hafta evvel, hükûmet-i merkeziye ile hemfikir olarak beni muamelât ve icraata müdahaleden menetmek isteyen zevat, bugün, İstanbul'da hiçbir şey yapmağa muktedir bulunmadıklarını itiraf ederek buradan, Heyet-i Temsiliyeden tedabir-i müessireye intizar ediyorlar.

Biz, bu arzuyu da ifa edeceğiz. Fakat, bu zevatın arzusu olduğu için değil, bunu, menfaat-i vatan emrettiği için...

NUTUK

Efendiler, 3 Mart ve 3/4 Mart gecesi, İstanbul ile muhaberat ve oradaki vaziyeti anlamakta geçti. 4 Mart günü, gerek İsmet Paşa'dan ve gerek zevat-ı saireden aldığım malûmat üzerine vaziyeti tamimen bütün ordulara ve teşkilât merkezlerimize ve millete iblağ ettim. Meclis-i Meb'usan Riyasetine şunu yazdım:

Ankara, 4/3/1920

Meclis-i Meb'usan Riyaseti Vekâlet-i Celilesine

Düvel-i Mütelifenin müdahalât-ı mükerreresine karşı nihayet Ali Rıza Paşa kabinesinin huzur-ı mecliste istifasını verdiği teessürle haber alınmıştır. Aydın cephesinde, mubarek vatani istilâ etmeğe çalışan düşmanla Kuva-yi Milliye çarpışmakta ve her karış toprağına, sadık ve fedakâr evlâtlarının naaşlarını defnetmektedir. Hiçbir kuvvet, hiçbir salâhiyet, tarihin emrettiği bu vazifeden milletimizi menedemeyecektir. İstiklâl-i milli ve vatanîmizin (1) temini hususunda her fedakârlığa haiz bir hükûmetin resikâra getirilmesi tatmin edebilir. Bütün millet, bu tarihi günlerde, irade-i milliyesinin vekâlet-i mutlakasını haiz bulunan meb'usların mukarrerat-ı kat'iyesine naşekibane muntazırdır. Vatana ve tarihe karşı, deruhde ettiğiniz mes'uliyet-i azimeyi ve bütün cihanın kürsi-i fedakâranesiyle mütenasip kararlar ittihaz buyurulacağından emin olduğumuzu ve vatanperverane mesainizde bütün milletin refik ve muzahir olduğunu arzeyleriz Efendim.

Heyet-i Temsiliye namına

Mustafa Kemal

(1) 1934 basımında, yanlış olarak: “vatanımızın”.

Padişaha da, bu telgrafi çektim Efendiler:

Ankara, 4 Mart 1920

Atabe-i Seniye-i Hazret-i Padişahiye

İtilâf devletlerinin muhîl-i istiklâl ve haysiyet tecavüzâtına ve mütareke ahkâmı hilâfındaki müdahalât ve harekâtına, daha ziyade tâbaver-i metanet olamayan kabinenin istifasıyla yeniden devlet-i aliyelerinde bir buhran-ı vükelâ zuhûr etmesi, efkâr-ı umumiye-i millette derin bir heyecan tevlit etmiştir. Makam-ı saltanat ve hilâfet-i humayunları etrafında, tevhid-i fikir ve emel ederek istiklâl ve masuniyet-i şahaneleri ve tamamîyet-i memalik-i devlet-i âliyeleri için, son fedakârlığı göze aldırılmış olan bilûmum tebaa-i mülûkâneleri, düşmanlar tarafından idare edilen bazı nifak ve ihtilâl tertibatından dolayı, zaten müteessir ve endişenak bir halde, buhran-ı vükelânın sürat-i mümkinine ile zevaline ve âmal-i milliyeyi bihakkın tatmin edebilecek bir heyet-i muhtereme-i vükelânın teşkiline muntazırdır. Meclis-i Millinin ekseriyet grubunda tekâsûf eden âmal ve temayülât-ı milliyenin taraf-ı şahanelerinden mazhar-ı himaye olacağına, bütün tebaa-i humayunları gibi, Heyetimiz de tehdit altında bulunan memleketimizin, vicdan-ı milliyi temin edemeyecek bir kabine reisine hiçbir dakika tahammül edemeyeceğini ve maazallah böyle bir halin vukuu Devlet-i Osmaniye tarihinde mesbuk olmayan hâdisat-ı elimeye bais olacağını atabe-i seniye-i hazret-i şehri-

yarilerine arzetmeđi vazife-i hamiyet telâkki ederiz olbapta ve katıbe-i ahvalde.

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk
Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi namına
Mustafa Kemal

Bu telgrafın bir suretini bera-yi malûmat Meclis-i Meb’usan Riyasetine ve kolordu kumandanlarına vermekle beraber, bunun bir suretini kopye ederek İstanbul gazetelerine ve Matbuat Cemiyetine vermesini de İstanbul telgrafhanesine emrettik. Bundan başka Efendiler; kumandanlara valilere, mutasarrıflara ve Müdafaa-i Hukuk Heyet-i Merkeziyelerine, ayrıca şu tamimi de yaptık:

4 Mart 1920

İtilâf Devletlerinin tahammülfersa bir şekle gelen müdahâlât ve tazyikatından dolayı kabine, 3 Mart dünkü gün istifa etmiştir. İstilaat-ı mevsukamıza nazaran kabinenin ıskatı Ferit Paşa’nın veya emsalinden birinin mevki-i iktidara getirilmesi ve İstanbul’da ecnebi âmaline hadim, bir şûra-yi hilâfet teşkili esasları üzerinde haricî düşmanlar tarafından idare edilen ve muhalif fırkaların tavassutiyle vücuda gelen bir komitenin netice-i faaliyetidir. Yani komitenin faaliyetine zemen hazırlamak için İtilâf Devletleri, evvelâ kabineyi istifaya mecbur edecek tazyikat icra etmişlerdir. Vaziyetin bu vahameti karşısında, Meclis-i Meb’usan, bittabi icap eden teşebbüsât-ı müessirede devam etmektedir. Ancak teşebbüsât-ı mezkûrenin filen teyidi için, acilen âmal-i milliyeyi tatmin edemeyecek bir kabine reisine, milletin tahammül edemeye-

ceğini gayet şedit bir lisanla mabeyn-i humayuna, Meclis-i Meb'usan riyasetine ve matbuata bildirmek lâzımdır. Bu telgrafın vusulünde, dakika fevt edilmeyerek bu şekilde telgraf-
lar ihzar ve bu gece behemehal keşidesi esbabının istikmaliye-
le buraya da yarın sabaha kadar malûmat itasını ehemmiyet-
le rica ederiz.

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk
Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi namına
Mustafa Kemal

Efendiler, verdiğimiz talimat mucibince, memleketin her
tarafından, milletin her makamından 4/5 Mart gecesinden iti-
baren başlayan telgraf fırtınası, ayın beşinci ve altıncı günle-
ri, Padişah ve Meclis-i Meb'usan saraylarında matlup tesiri
yaptı.

Salih Paşa
Sadrazam
oluyor

Nihayet, 6 Mart günü, kim ve ne olduğuna intikal edemediğim bir zat tarafından şu haber verildi:

Dersaadet, 6 Mart 1920

Heyet-i Temsiliyeye

Makam-ı sadaretin, Bahriye Nazırı Salih Paşa'ya tevcih
kılındığı maruzdur.

Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti Kâtibiumumî Vekili
Halit

Bu telgrafı, şu telgraf takip etti:

Meb'usan, 6 Mart 1920

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne

Zat-ı akdes-i hazret-i hilâfetpenahî, şimdi Meclis-i

Meb'usan Reisini huzur-ı humayunlarında şeref müsûle nail kılarak mesned-i şadareti, Âyandan Bahriye Nazır-ı sabıkı Salih Paşa'ya tefviz buyurduklarını ferman buyurmuş ve müşarileyh dahi kabineyi teşkil ile meşgul bulunmuş olduğundan buhranın yarın akşama kadar tamamıyla zail olacağı tebliğ olunur.

Meclis-i Meb'usan Reisi
Celâlettin Arif

Efendiler, Rauf Bey'in de aynı günde, fakat henüz kabine reisi taayyün etmeden verdiği malûmat vardır. Şayan-ı dikkat olduğu için bu malûmatı muhtevi telgrafını, aynen arz ediyorum:

Zata mahsus gayet aceledir. Harbiye, 9 Mart 1920
Dakika tehiri gayr-i caizdir.

Ankara'da K.O. 20 Kumandanlığına

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne:

1- Dün gece İzzet ve Salih Paşalarla görüştüm. Her ikisine de sadaret teklifi vaki olmamıştır. Vekâlet eden kabine de, kimin olacağını bilmiyor. Dahiliye Nazır-ı esbakı Reşit Bey'in saray ile Fransa ve İngiltere sefaretleri arasında cevelân etmekte olduğu mevsukan istihbar ediliyor. Bir rivayete göre, mumaiylehin makama getirileceği merkezindedir. Evvelsi gece zât-ı şahane Tefvîk Paşa'yı kabul etti. Bilâhare Ferrit Paşa'yı kabul ile beşten on sonraya kadar görüştü. Dünkü Cuma günü Baltalimanında Ali Kemal ve esbak Dahiliye Nazırı Mehmet Ali dahil olduğu halde, uzun müzakereler cereyan etti. Bilâhare Rahip Fru'nun iştirakiyle Ali Kemal'in

evinde müzakere devam eyledi. Celâlettin Arif Bey, dün, dört sonrada huzura kabul olundu ve buhran-ı hazırın devama tahammülü olmadığından ve dahilin ve meb'usanın itimadını haiz bir kabinenin bir an evvel mevki-i iktidara getirilmesi için vaki olan mükerrer maruzatına, zât-ı şahane, vaziyetin nezaketini aynı surette idrak eylediğini ve Kuva-yi Milliye'nin lüzumunu serdettikten sonra, dahil ve haricin itimadını haiz olabilecek bir zatı tayin hususu, pek acele kabil olamayacağı ve Pazara kadar teemmül lâzımgeldiği tarzında cevap vermişler. Salifülarz hususattan mütehassıl ihtisat-ı şahsiyem, Padişahın İngilizlerle mükâleme ve muhaberede olduğu ve Londra'dan cevap intizarında bulunduğu kanaatini veriyor. Her halde vaziyet pek buhranlıdır. İngilizlerden ümitvar olurlar ise, hatta Ferit Paşa'nın mevki-i iktidara getirilmesi istib'at edilemez. Hulâsa, şimdiye kadar padişah doğrudan doğruya Tevfik ve Ferit Paşalardan maada kimseyi kabul etmemiş ve Ferit Paşa ile mülâkatı da hafi olmuştur. Saraya mensup, itimadınızı haiz olduğunu bildiğim bir zat, perşembe günü zât-ı şahanenin pek yakınları namına bendenizi suret-i mahsusada gördü ve fikrimi sordu. Cevaben vaziyeti saltanat, devlet ve millet lehine halledebilecek zatın, Zât-ı Devletleri olabileceği ve fakat şu sıralarda meşgul bulunan İstanbul'a avdetiniz mümkün olamayacağına nazaran İzzet Paşa'nın mevki-i iktidara gelmesi lüzumunu açık bir lisanla söyledim. Salih Paşa, Meclis seddinin de muhtemel olduğunu ima ediyor. Birinci Reis Vekili Hüseyin Kâzım Bey'in de, saray ve İngilizler ile meclis namına entrika yaptığı anlaşılı-

yor. Bera-yi malûmat maruzdur.

Celâlettin Arif Bey, bugün saraya gidecek. Vaziyeti gayet sarîh bir surette zât-ı şahaneye anlatacak. Muhalifleri mevki-i iktidara getirirse Anadolu teşkilâtının sarsılması ve bu suretle şarktaki, kendileri için binnetice muzır olacak prensiplerin, memleketimize gireceğini ve makam-ı hilâfetin nazar-ı İslâm'da duçar olacağı vaziyeti teşrih edecek ve Anadolu'dan, teşkilât-ı milliye merkezlerinden buna dair gelmiş olan bilûmum telgrafları gösterecek ve bu hususa ait ayrıca tahriren bir rapor takdim eyleyecektir. Rapor, birlikte yazılmıştır. Suretini bilâhare takdim ederiz. (Rauf)

2- Bu telgraf, 6/3/1920 saat 17.15 sonrada Harbiye telgrafhanesine verilmiştir.

Harbiye Nezareti Seryaveri
Salih

Efendiler, Rauf Bey'in, sadrazam bulmak mevzuubahs olurken benden bahsetmesi elbette lüzumsuz idi. Aramızda asla böyle bir şey mevzuubahs olmuş değildi. Ben, İstanbul hükûmetinin yaşayacağından, esasen ümitvar değildim. Osmanlı Devletinin itmam-ı hayat ettiğine ise, çoktan kaniydim. Osmanlı Devletinin, makam-ı sadaretini işgal etmek gibi zayıf ve bimana bir fikrin benim dimağımda yeri olmayacağı tabîi idi. Ben, güzeranı, tabîi olan safahat-ı inkılâbî sükûnetle takip ederken, atının tedbirlerinden başka bir şey düşünmüyordum.

Rauf Bey, bahsettiği Celâlettin Arif Bey'in raporu suretini de gönderdi. Kabine teşekkül ettikten sonra da şu malûmatı verdi:

Harbiye,

8/3/1920

K.O. 20 K.V.

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne:

1- Kabine şu veçhile teşekkül etmiştir: Sadrazam Salih Paşa, Şeyhülislâm ipka, Dahiliye ipka, Hariciye Safa Bey ipka, Harbiye ipka, Bahriye Salih Paşa vekâleten, Nafia Tevfik Bey asaleten, Maliye Tevfik Bey vekâleten, Şûra-yı Devlet Abdurrahman Şeref Bey vekâleten, Maarif Abdurrahman Şeref Bey asaleten, Evkaf Şeyhülislâm-ı esbak Ömer Hulûsi Efendi asaleten, Adliye Celâl Bey, Ticaret Defterhane Emmini Ziya Bey.

2- Celâl Bey'in mesleğini bilmiyoruz. Bu şekil, Damat Ferit Paşa'ya zaman kazandırmak maksadiyle sarayın tertibidir. Salih Paşa, bir buhrana set çekmek suretiyle bu suretle vatanı nafi bir hizmet yaptığı itikadındadır. Bizim fikrimiz bu kabineye itimat vermemektir ve bunu grupta temin için çalışıyoruz. Ferit Paşa tehlikesi el'an mevcuttur. Ona nazaran vaziyetin temin buyurulması maruzdur (1).

3- Şayan-ı dikkat olarak şunu da arzedelim ki, Salih Paşa'ca Meclis-i Meb'usan dahilinden nazır almalığının adem-i imkânı anlaşıldıktan sonra, hariçten alacakları zevatın tespiti için grubun fikrini istimzaç edecekti. Halbuki, ahiren bundan da sarfınazar ederek esamisi maruz kabineyi kendiliğinden teşkil eylemiştir Efendim. (Rauf)

Harbiye Seryaveri

Salih

(1) Satırın altı 1927 basımında çizilmiş iken 1934'te unutulmuştur.

Trakya'da Efendiler, İstanbul buhranı hakkında ver-
 Cafer Tayyar diğim izahat epeyce uzadı. İstanbul'da, zaten
 Bey'in takip ötedenberi mevcut ve mütezahir olan vaziyet-
 ettiği yanlış bir te, daha çok tecellilere şahit olacağız.
 nokta-i nazar

Müsaade buyurursanız, tekrar, İstanbul'a gelmek üzere, biraz da Edirne havalisindeki vaziyete atf-ı nazar edelim. Şimdiye kadar vukubulmuş olan umumî beyanatım sırasında, vesile düştükçe Trakya'yı da teşkilât ve tasavvuratımızdan hiçbir vakit hariç tutmadığımızı anlatmış olduğumu ümit ederim. Edirne ile münasebat ve muhaberatımız, memleketin heryeriyle olduğu gibi muhafaza ve idame edilmekte idi.

Cari muhaberatımızda, şayan-ı dikkat, bazı noktaları heyet-i aliyenizi avzihan arz etmek muvafık olur.

Birinci Kolordu Kumandanı Cafer Tayyar Bey, 31 Kânunuevvel 1919 tarihli gayet mufassal bir raporunda, Trakya ve bilhassa Garbî Trakya'da vukubulmakta olan Yunan teşebbüsât ve faaliyetini pek mükemmel izah ediyordu. Kendisinin bu faaliyet-i fevkalâdeye mukabil lüzumu gibi tertibat alamadığından şikâyeti vardı.

"Kolordusunun işbu vaziyet ve atiyen tahaddüsü muhtemel ahval karşısında vazifesini ifa edebilecek bir vaz'ulceyş almasına General Milen'in muvafakat etmediğinin bilmuhabere anlaşıldığını" haber veriyordu.

General Milen'in, tertibat almamıza muvafakat etmeyeceğine elbette şüphe yoktu. Bu bedaheti, bilmuhabere tahkika, bilmem nasıl bir fikir ve muhakeme sevkıyla kalkışılmıştı?

Cafer Tayyar Bey'e, 3 Kânunusani 1920 de verdiğim talimatta, gönderdiğimiz hafi talimatnameye tevfiikan müsellâh müfrezeler teşkilini tekrar hatırladım. "Vaz'ulceyş tebdili ile istihsal olunamayan fevaidin bu suretle telâfisi lâzımdır." dedim.

Harbiye Nazırı bulunan Cemal Paşa'ya da, aynı tarihte, vaziyetten bahsederek Yunanlıların Şarkî Trakya'da olsun hazırlıklarına mümanaat etmesini yazdım.

Trakya-Paşaeli Cemiyetinin gönderdiği raporlarda, lüzumu gibi teşkilât yapılamamakta olduğundan bahsediyorlar ve bazı rüesa-yı memurinden şikâyet ediyorlardı. Bu gibi memurlara evvel ve âhir, bazı ihtaratta bulunuyordum.

Şikâyetin mühimmi, Cafer Tayyar Bey'den olmağa başladı. Meselâ; buna dair okuyacağım şu mektup, bir fikir verebilir zannederim.

26 Kânunusani 1920

Muhterem Paşam:

Arif Bey'in Trakyalılar hakkındaki beyanatını tasdik ederim. Trakya Cemiyeti, Kuvve-i maddiye ile teyit edilmiştir. Maalesef Cafer Tayyar cümlemizi aldatmış, zerre kadar teşkilât, bir tek tüfek ile teslihat bile yapmamıştır. Cafer'i, şahsını düşünmekle itham ederim. Bulgarya ahvalinden de tamamen bihaber, gaflet-i mutlaka halindedir.

Son günlerde, Cafer'in fırkalarına yazdığı bir emirname, tesadüfen elimize geçti. Yunanlıların harekâtından, efkârından bahsettikten sonra, bu hal karşısında artık müdafaa-i hukuk talimatı veçhile milli teşkilâta başlamak lâzım ise kumandanların bu bapta zabitan vasıtasıyla ahaliye yardım

edip etmemek hakkında mütalealarını soruyor, fa'tebiru.. Allah mesail-i milliyede aldatanları kahretsin. Fakat, veyl aldanmış olanlara.

Netice; Bulgar askeri Garbi Trakya'yı tahliye ederek gittiği, beş on memurla 150, 200 jandarmadan maada kuvveti bulunmadığı halde bile, kendisinden ithilâl ve muharebe ile müdafaa-i vatan gayesini beklediğimiz Trakya bir şey yapmadı. Cafer bu vaziyette bir elem hissetti mi bilmem. Binaenaleyh, artık Topcu İhsan'ı, Baytar Rasim'i (zeki, cevval, mutedil, pek şayan-ı itimat bir arkadaş) teşkilât için Trakya'ya göndereceğiz. Buradan silâh da göndereceğiz. Kör olası Cafer yalnız bunları serbest bıraksın. Gölge etmesin başka ihsan istemeyiz.

Edirne hattını, İngilizler, halis İngiliz askerleriyle teslim alıyor. Yunanlılar Hadımköy, Çorlu, Lüleburgaz'da gruppe oluyor. Bulgarya kaynaşiyor. Yunan şekaveti ziyade, halkın tezallümü karşısında vali elini oğuşturmakta, Cafer aczini göstermekte. Trakya'nın, bolşevizme karşı tahşidata -ecnebi-maruz olduğu Bulgarların, harekâtına hedef olması memuldür. Orada kuvvetli bir pençe ve dimağ lâzım. Ne Cafer, ne vali bu işin ehli ve fedakâr değillerdir. İşte hal ve vaziyet budur. Ben bunlarla çok uğraşıyorum. Geçen gün bir şifrenizi almış, pek müteessir olmuş ve şifre ile istizah etmiştim. Cevap alamadım. Paşam; şahsî bir siyaset takip ettiğimi mi zannediyorsunuz. Yoksa maksadı kavramayacak, vaziyeti ihata etmeyecek humekadan olduğumu mu tahmin ediyorsunuz? Her iki hali de protesto ederim. İman ve itikadım birdir. Bilâ

inhiraf yürüyorum. Yalnız başka bir şey düşünüyor ve bana söylemek istemiyorsanız ona bir şey demem. Açıkça bildirmenizi rica ederim. Sert ve tevhîhâmîz sözlerle son derece müteessir olurum. Bu beni mesaiden alıkoymaz. Beni muhalefete sevk etmez. Fakat arada şahsiyet meselesini pek âlâ tevhit edebilir. Buna nazar-ı dikkatinizi celb eder ve bir hakikat tezahür etmeden ve benim neler çektiğimi takdir etmeden, teşebbüsatta bulunmanız, mevkiinizden beklenen ve hiç ihtimal edilemeyecek olan nezaket ve itidal icabı olduğunu, şuracıkta dermeyana müsaade buyurunuz. Arz-ı ihtiram ile temenni-i muvaffakiyet eylerim Paşam.

Vâsıf

Efendiler, Edirne'den gelen iş'arlardan, raporlardan, bence, yanlış bir nokta-i nazar-ı siyasî takip edildiği anlaşıyordu. Şimdi okunan mektupta da, bu hatalı nokta-i nazarın tasvip edildiğine delâlet eden cümleler vardır. Bu hatalı prensibi tashih için, ötedenberi vaki mütaleamızı, 3 Şubat 1920 tarihinde bir defa daha Cafer Tayyar Paşa'ya ve İstanbul'da Rauf Bey'e tekrar ettim.

Tekrar ettiğim mütalea şu idi:

Şarkî ve Garbî Trakya'nın bir vahdet-i milliye altında tasavvur ve ifadesi doğru bir siyaset değildir. Şarkî Trakya gayrikabil-i itiraz ve münakaşa bir surette ecza-yı memalikimizdendir. Garbî Trakya ise, bir muahede ile, vaktiyle terkedilmiş bir kıt'adır.

Olsa olsa, Şarkî Trakya, Garbî Trakya'nın halâsına çalışanların üssülharekesi olabilir.

Şarkî ve Garbî Trakya'nın vahdetini musırren iddia etmek, Şarkî Trakya'da da, bazı müddeayat serdine münteç olabilir.

Bulgarların da, Adalar Denizinde bir mahrec-i iktisadî talep etmeleri, ayrıca muhtac-ı teemmüldür. Bulgaristan dahilinde bu nokta-i nazardan sarf-ı mesai edilmelidir.

Cafer Tayyar Paşa da, memurlardan, eşraftan, ahaliden şikâyet ediyordu. 7/8 Mart 1920 tarihli bir şifresinde, “bizde ahali her işi hükûmetten beklemekte; rüesa-yi mülkiyenin vaz'ı bitarafisi yüzünden teşkilât-ı milliye matlub-ı âli üzere taazzuv edememektedir. Vilâyet dahilinde sık sık icra etmekte olduğum teftişlerde bilhassa köylülerle sıkı temas ediyorum...”

Fakat, her köye gitmek kabil olamıyor..”, “..keyfiyetin, esaslı ve şümüllü olması cümlemizce şayan-ı arzu olup bu da mehazir-i mesrudenin ref'ine çalışılmakla kabil olacağı maruzdur.” diyordu.

Efendiler, Cafer Tayyar Paşa'ya, General Milen vaz'ul-ceyş tebdil ettirmiyor. Vali ve mutasarrıflar bitaraf kalıyor ve her işi hükûmetten bekleyen ahaliye, teşkilât-ı milliye hususunda delâlet ve pişüvalık etmiyor. Bu mahzurlar kalkmadıkça, keyfiyetin, esaslı ve şümüllü olması kabil görülmüyor!

Karakol Cemiyeti İstanbul'da teşkilâtını tevsiye çalışıyor

Efendiler, bilmünasebe bir Karakol Cemiyetinden ve onun men'i faaliyeti hususundaki teşebbüsatımızdan bahsetmiştim. Bu cemiyetin, hâlâ İstanbul'da tevsi-i teşkilâta çalıştığı anlaşıyordu. Tekrar şöyle bir ikazda bulunmak icap etti:

Tahriren

12 Mart 1920

Çanakkale Mevki-i Müstahkem K.Miralay

Şevket Beyefendi'ye

İstanbul'da mevcut teşkilâtımızın, maksadı temine gayri-kâfi olduğu anlaşılmaktadır. Muhtelif zamanlarda ve bilhassa bugünlerde Ankara'ya gelen vâkıf-ı ahval bazı zevatın verdiği malûmata nazaran, bundaki adem-i muvaffakiyetin sebebi, Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti teşkilâtı namı altında karakol nizamnamesinin tatbikına çalışılmakta olduğu anlaşılmıştır.

Karakol nizamnamesi birçoklarını teşkilâta temas etmekten tethiş eylemiştir. Bu sebeple Müdafaa-i Hukuk Teşkilâtı Nizamnamesi esasına göre teşkilâtı taazzuv ettirmek, İstanbul için bilhassa kâfidir. Zira İstanbul'da esas kuvveti; fikir cereyanlarını tevhitte aramalıdır. İstanbul'da fiilî harekât ve hususî teşebbüsât için dahi yapılacak müsellâh Müdafaa-i Hukuk Nizamnamesi lâhikasının tatbiki kâfidir. İstanbul heyet-i merkeziyesi ve aksam-ı tâbiasındaki heyet-i idarelerin meydana çıkmasında mahzur tasavvur ediliyorsa, bu heyetleri teşkil edecek olan zevat, şahıslarını hafî tutabilirler. Bu esas dairesinde yapılmış ve yapılacak olan teşkilâtın ve heyet-i merkeziye ile heyet-i idareleri teşkil eden zevat isimlerinin, emin vasıta ile irsaline lûtf ve himmet-i âlileri bilhassa istirham olunur Efendim.

Heyet-i Temsiliye namına
Mustafa Kemal

**İstanbul'daki
Kuva-yi Milliye
rüesasının
tevkifi
hakkında
Londra'dan
gelen emir**

Şimdi arzu buyurursanız, tekrar İstanbul'a avdet edelim. 11 Mart 1920 tarihli bir telgrafta Rauf Bey şu malûmatı veriyordu: 10 Mart 1920 günü zevalden sonra, İtilâf mümesilleri içtima etmişler, Londra'dan gelen ve İstanbul'daki Kuva-yi Milliye rüesasının tevkifi em-

rini havi olan bir meseleyi tezekkür etmişler ve emri infaza karar vermişler. Bu malûmat, şayan-ı itimat bir zata mevsuk menbadan mahremane ihbar edilmiş ve bu gibi zevatın bir an evvel Dersaadet'ten uzaklaşmaları lüzumu bildirilmiş. Bu hususu, muhtelif ihtimalâta göre muhakeme ettikten sonra, işin sonuna kadar İstanbul'da kalarak vazife-i namusu ifaya karar vermişler. Sadrazam Salih Paşa, bu vaziyete bilerek sebep olmakta imiş. Onun için kabineyi ıskata çalışacaklarmış. Muvaffak da olacaklarına emin imişler.

Rauf Bey'in; bu telgrafını, aynı tarihte takip eden kısa bir telgrafında, "son maruzatımıza ve kabine vaziyetleri hakkında bir gûna mütaleatinıza destres olamadığımızdan, adem-i vusulünden ve sıhhatinizden bihakkın endişedeyim. Cevabınıza muntazırız" denilmekte idi.

Rauf Bey'e, ve bera-yı malûmat On Beşinci ve Üçüncü Kolordulara 11 Mart tarihinde şu malûmatı vermiştim:

11 Mart 1920

Dün akşam, yani 10/11 Mart 1920 Ankara'da Fransız Mümessili Yüzbaşı Buvazo'nun (Boizeau) tercümanı olup bize ötedenberi ihbarat-ı mahremanede bulunun bir zat Ankara'da İngiliz Mümessili Vitel'in (Withall) aldığı bir telgraf-

name üzerine bütün ahmal ve eskali ve maiyetiyle birlikte bugün Ankara'yı terkederek İstanbul'a hareket eyleyeceğini ve bu trenden sonra şimendifer münakalâtının İngilizlerce tatil edileceğini ihbar etti. Mumaileyh Vitel, filhakika bugün ihbara mutabık olarak hareket etti. Binaenaleyh, tren münakalâtının da münkati olması kaviyyen memuldür. Keyfiyetin, İtilâf Devletlerince İstanbul'da alınan tedabir ile alâkadar bulunduğu şüphe yoktur

Mustafa Kemal

Rauf Bey'in son iş'arına da şu cevabı vermiştim:

Kabineye adem-i itimat reyî vermek suretiyle taarruzun tarafınızdan yapılması okadar kuvvetli bir sebebe istinat ettirilemeyecektir. Grubun, derece-i tesanüt ve tecellüdüne ve vahdet-i (1) hareketteki azm-i kat'isine dair sarîh bir fikir ve kanaat hâsıl etmedikçe, Salih Paşa'nın grup heyet-i idaresiyle müzakere etmeksizin hiçbir mütalea dermeyan edemem. İngilizlerin tevkîf kararına karşı Meclisin cesurane nihayete kadar vazifesine devamı, pek nafi ve parlaktır. Ancak zât-ı âlinizle beraber vücutları teşebbüsât ve harekât-ı atiyemiz için elzem olan arkadaşların neticede, bize iltihakları esbabı behemehal müemmen olmak şarttır. Aksi takdirde, grubun vahdet ve azim dairesinde hareketini tanzim edebilecek zevatın şimdiden tavzîfî ile sizlerin hemen buraya gelmeleri elzemdir. Buraya gelecek zevat meyanında memleketi temsil evsafını haiz olanlarla icabında hükûmet teşkil ve idare liya-

(1) 1934 basımında, yanlış olarak: "vahdetli".

katindekilerin bulunması mühimdir. İtilaf Devletlerinin muamele-i zecriye tatbik edeceklerine şüphe yoktur.. İlâ.. Mustafa Kemal.

Efendiler, Rauf Bey'i ve diğer zevatı tam zamanında davet etmiş olduğumuz, vakayı ile hem de üç, dört gün geçmeden sabit oldu. Fakat maatteessüf bu davetimiz, lâıyk olduğu ehemmiyet ve ciddiyetle nazar-ı dikkate alınmak mazhariyetine nail olamadı. Rauf Bey, Vasıf Bey gibi zevat, en nihayet kemal-i mutavaatle Malta'ya gittiler. Bu cihet malûmunuzdur.

Son dakikaya kadar Anadolu'ya geçmek ve Ankara'ya gelmek fırsat ve tedabirinin bazı arkadaşlar tarafından tehiye ve temin olunduğu bana hikâye edilmiştir. Eğer böyle idiyse, bu zevatın Ankara'ya gelmeğe muvafakat etmeyip İngilizlere teslim olmağı ve Malta'ya gitmeği tercih eylemelerindeki sebep ve mazeret, cidden tetkika şayan görülür. Filhakika, Türkiye vaziyetinin ve akibetinin meşkûk, muzlim, mühlik görüldüğü faraziyesine nazaran bu karanlık tehlike içine atılanların mahuf ve müthiş bir akıbetle karşılaşmaları vehmi, taht-ı tesirinde en nihayet herhangi bir zindanda bir müddet kalmak üzere düşmana arz-ı teslimiyet müreccah görebilecekleri istib'at olunamaz. Maahaza, ben burada böyle ağır bir muhakeme yürütmekten içtinap ederim. Bu mütaleaya binaendir ki, bu zevatı Malta zindanlarından kurtarmak için her fırsattan istifade ederek mümkün olan teşebbüsata bulunmaktan geri durmadım.

İstanbul'un
işgali

Efendiler, İstanbul'da Onuncu Fırka Ku-
mandanından Ankara'da Yirminci Kolordu

Kumandanlığına 9 Mart 1920 tarih ve 465 numaralı şifre olarak 14 Mart 1920 günü bir tahrirat geldi. Mahlûlü şu idi:

Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne: İngilizler tarafından Türkocağı binasının işgali üzerine Millî Talim ve Terbiye binasına nakleden Ocağın bu yeni işgal ettiği bina, dün zevalde İngilizler tarafından tekrar işgal edilmiştir Efendim. 9 Mart 1920 (Hadi)

Efendiler, 1920 senesi Martının 16 ncı günü öğleyinden evvel, saat onda, makina başında şöyle bir telgraf verildi:

Deraliye, 16/3/1920

Ankara'da: Mustafa Kemal Paşa Hazretleri'ne

Bu sabah, Şehzadebaşındaki Muzıka Karakolunu, İngilizler basıp oradaki askerlerle İngilizler musademe ederek neticede şimdi İstanbul'u işgal altına alıyorlar. Bera-yi malûmat maruzdur.

Manastırlı

Hamdi

Ben, bu telgrafın altına kurşunkalemiyle “serian kolor-dulara benim imzamlı M.Kemal” işaretini koyduktan sonra bu telgrafi verenden istizahata başladım. Manastırlı Hamdi Efendi mütemadiyen malûmat vermeğe devam etti.

Bizim en emniyetli bir arkadaşımız var ki yalnız o değil, herkes, yani gelen söylüyor. Şimdi de Harbiyenin işgalini haber aldık. Hatta Beyoğlu telgrafhanesinin önünde İngiliz askeri olduğunu fakat telgrafhaneyi işgal edip etmeyeceği meçhuldür.

Bu esnada Efendiler; Harbiye telgrafhanesinden, memur Ali malûmat vermeğe başladı:

Sabah İngilizler basarak altı kişi şehit ve on beş kadar da mecruh oldu. Şimdi, İngiliz askerleri dolaşiyor. Şimdi, işte, İngiliz askerleri nezarete giriyorlar. İşte içeri giriyorlar. Nizamiye Kapısına. Teli kes! İngilizler buradadır.

Tekrar Manastırlı Hamdi Efendi bizi buldu:

Paşa Hazretleri.

Harbiye telgrafhanesini de İngiliz bahriye askeri işgal edip teli kat'ettiği gibi bir taraftan Tophane'yi işgal ediyorlar. Bir taraftan zırhlılardan asker ihraç olunuyor. Vaziyet vehamet kesbediyor Efendim. Sabahki musademede 6 şehit, 15 mecruhumuz vardır. Paşa Hazretleri. Emr-i Devletlerine muntazırım. 16 Mart 1920

Hamdi

Hamdi Efendi devam etti:

Sabahki, bizim asker uykuda iken, İngiliz bahriye efradı karakola gelip işgal etmekte iken, askerimiz uykudan şaşkın kalkınca musademeye başlanılıyor. Neticede bizden altı şehit, on beş mecruh olup bunun üzerine zaten mel'anetlerini tasavvur etmiş ki hemen zırhlıları rıhtıma yanaştırıp Beyoğlu cihe-tini ve Tophaneyi işgal edip bir taraftan Harbiye Nezaretini işgal etmişler, hatta şimdi ne Tophane ve ne de Harbiye telgrafhanesini bulmak kabil olmuyor. Şimdi de haber almış olduğuma nazaran Derince'ye kadar tevessü ediyormuş Efendim.

İşte Beyoğlu telgrafhanesi de yok. Orasını da işgal ettiler galiba. Allah muhafaza buyursun. Burasını işgal etmesin-

ler. İşte Beyoğlu telgraf memurları, müdürleri geldiler. Kovmuşlar.

Bir saate kadar burası da işgal olunacaktır. Şimdi haber aldım Efendim.

Hayati Bey merhum, benim, ilk haber telgrafı üzerine yaptığım işaret veçhile verilen malûmatı hulâsa etmiş. Rume-
li ve Anadolu'daki bilcümle kumandanlar adresine keşide et-
tiriyordu. Bir an evvel İstanbul üzerinden Edirne'ye keşide
ettirilmesini söylemiştim. Hamdi Efendi:

Emr-i samileri infaz olunuyor. Edirne'ye yazıyorum ve
hep merkezleri hazır ettirdik.

Hamdi Efendi'den:

Meb'usan için bir haber aldınız mı? Meb'usan telgraf-
hanesi muhabere ediyor mu?

diye sordum. Hamdi Efendi:

Evet yapıyor. 14 üncü Kolordu Kumandanı hazır. Paşa
istiyordu; verelim mi?

Efendiler, bundan sonra artık Hamdi Efendi'nin sözünü
işitemedik. İstanbul merkezinin de işgal edilmiş olduğuna
hükmettik.

Manastırlı Bu hamiyetli ve cesur, Manastırlı Hamdi
Hamdi Efendi Efendi olmasaydı, İstanbul felâketinden kim
bilir haber almak için ne kadar intizarlar içinde
kalacaktık. İstanbul'da bulunan nazır, meb'us, kumandan,
teşkilâtımız mensupları içinden bir zat çıkıp vaktiyle bize ha-
ber vermediği düşünememiş olduğu anlaşıyor. Demek ki cüm-
lesini heyecan ve helecan kaplamıştı. Bir ucu Ankara'da bu-

lunan telin İstanbul'da bulunan ucuna yanaşamayacak kadar şaşkın bir hale gelmiş olduklarına bilmem ki hükmetmek caiz olur mu? Telgraf Memuru Hamdi Efendi bilâhare bizzat Ankara'ya gelerek karargâhımız telgraf memurluğunu ifa etmiştir. Kendisine borçlu olduğum teşekkürü burada alenen ifade etmeği millî ve vatanî vazifelerinden addederim.

Efendiler, bu vaziyet üzerine her şeyden evvel vukuu melhuz bir fenalığın önüne geçmek için şu emri verdim:

Telgraf. Müstaceldir Ankara: 16 Mart 1920

Bilûmum Vali ve Mutasarrıflara

Sivas'ta K.O.3, Bandırma'da K.O.14,
Ankara'da, K.O.20, Erzurum'da K.O.15,
Konya'da K.O.12, Diyarbekir'de
K.O.13 Kumandanlıklarına

İzmir Cephesinde Refet Beyefendi'ye,

Balıkesir'de Fırka 61 Kumandanlığına

Bilûmum Müdafaa-i Hukuk Heyet-i Merkeziye ve Heyet-i İdarelerine

Bugünkü vaziyete nazaran, milletimiz cihan-ı medeniyetin hissiyat-ı insaniyetkârane ile mütehassis vicdanlarından ve bütün âlem-i İslâmın müşareket-i ruhiyesinden emin olmakla beraber, bir müddet için dost olsun, düşman olsun, bütün resmî âlem-i harici ile muvakkaten temas edemeyecektir.

Bugünler zarfında vatanımızda yaşayan Hristiyan ahali hakkında göstereceğiniz muamele-i insaniyetkâranenin kıymeti pek büyük olduğu gibi hiçbir hükûmet-i ecnebiyenin fi-

ilî veya zahirî himayesini görmeyen Hıristiyan ahalinin kemal-i huzur ve sükûnetle imrar-ı hayat eylemeleri, ırkımızın fitraten mütehalli olduğu kabiliyet-i medeniyeye en kat'î bir bürhan teşkil eyleyecektir. Menafi-i vataniyeye mugayir faaliyetleri meşhut olanlar ve huzur ve asayiş-i memleketi ihlâl eyleyenler hakkında, din ve milliyet mensubiyetine bakılmayarak, ahkâm-ı kanuniyenin seyyanen ve şiddetle tatbikı ve hükûmat-ı mahalliyeye itaat ve vezaif-i tabiiyeti ifada kusur etmeyenler hakkında da refet ve şefkatle muamele edilmesini, ehemmiyet-i mahsusa ile arz ve bu hususatın tekmil alâkadarlara süratle tebliğini ve bütün efrad-ı millete vesait-i münasibe ile tamimini rica ederiz Efendim.

Müdafaa-i Hukuk Heyet-i
Temsiliyesi namına
Mustafa Kemal

**İtilâf
kuvvetlerinin
telgrafla
memlekete
yapmak
istedikleri**

Efendiler, Kuva-yi İtilâfiye, İstanbul telgraf merkezlerini işgal ettikten sonra, memlekete telgrafla bir tebliğ-i resmî yapmak istediler. Tarafımızdan vukubulan ikaz ve ihtar üzerine - bazı merkezler müstesna- bu tebliğ-i resmî alınmadı. Alanlar ve cevap verenlerden bellibaşlıları şunlardır: İzmit Mutasarrıfı Suat Bey, Konya Valisi Suphi Bey.

Tebliğ-i resmî

Beş buçuk sene evvel memalik-i Osmaniye'nin mukadderatını her nasılsa elde etmiş olan İttihât ve Terakki Cemiyetinin

rüesası, Alman telkinatına kapılarak devlet ve millet-i Osmaniye'yi Harbi Umumi'ye iştirak ettirdiler. Bu haksız ve meş'um siyasetin neticesi malûmdur. Devlet ve millet-i Osmaniye bin türlü felâket geçirdikten sonra öyle bir mağlubiyete duçar oldu ki İttihat ve Terakki Cemiyetinin rüesası bile bir mütarekename aktederek firar etmekten başka bir çare bulamadılar. Mütarekenamenin aktini müeakip Düvel-i İtilâfiyeye bir vazife terettüp etti. İşbu vazife eski memalik-i Osmaniye'nin bütün ahâlisinin bilâtefrik-i cins ve mezhep edecek bir sulhun temellerini atmaktan ibaret idi. Sulh Konferansı, bu vazifenin ifası ile meşgul iken firarî İttihat ve Terakki erkânının mürevvic-i efkârı bulunan bazı eşhas, teşkilât-ı milliye nam-ı müstearı altında bir tertip teşkil ederek ve padişah ile hükûmet-i merkeziyenin emirini hiç addetmekle harbin netayic-i elîmesinden büsbütün tükenmiş olan ahaliyi askerlik için toplamak, anasır-ı muhtelif meyanında nifak çıkarmak, iane-i milliye behanesiyle ahaliyi soymak gibi ef'ale cür'et ettiler ve bu veçhile sulh değil, âdeta yeni bir muharebe devrini açmağa teşebbüs eylediler. Bu teşvikat ve tahrikâta rağmen, Sulh Konferansı, vazifesine devam etti ve nihayet İstanbul'un Türk idaresinde kalmasına karar vermiştir. İşbu karar kulûb-ı Osmaniye'de bulunan Hıristiyanların hayatlarını tehlikeye maruz bırakmamak ve elyevm Düvel-i İtilâfiye ile müttefiklerinin kuva-yi askeriyeleri aleyhinde mütemadiyen bu ihtara karşı, bir dereceye kadar hüsnüniyet göstermiş ise de, teşkilât-ı milliye nam-ı müstearı altında hareket eden eşhas maatteessüf teşvikat ve tahrikâtlarından vazgeçmek istemediler. Bilâkis, hükûmeti kendi hareketlerine

iştirak ettirmeğe teşebbüs eylediler. Herkesin kemal-i heves ile beklediği sulh için büyük bir tehlike teşkil eden bu vaziyete karşı, Düvel-i İtilâfiye, yakında taht-ı karara alınacak ahkâm-ı sulhiyenin tatbikını temin edebilmek üzere, tedabir-i lâzimeyi teemmül etmeğe mecbur oldular. Bunun için, bir tek çare buldular. Bu da, İstanbul’u muvakkaten işgal etmek idi. İşbu karar, bugün mevki-i icraya vazedildiğinden, efkâr-ı umumiye-yi bera-yi tenvir nikat-ı atıye tasrih olunur:

1- İşgal muvakkattir.

2- Düvel-i İtilâfiyenin niyeti, makam-ı saltanatın nüfuzunu kırmak değil, bilâkis, idare-i Osmaniyyede kalacak meralikte o nüfuzu takviye ve tahkim etmektir.

3- Düvel-i İtilâfiyenin niyeti, yine Türkleri Dersaadet’ten mahrum etmemektir. Fakat, maazallâhutealâ taşrada iğtişâş-ı umumî veya katliam gibi vukuat zu’hür ederse, bu kararın tadili muhtemeldir.

4- Bu nazik zamanda, Müslim olsun, gayrimüslim olsun herkesin vazifesi, kendi işine gücüne bakmak, asayişin teminine hizmet etmek, Devlet-i Osmaniyyenin enkazından yeni bir Türkiye’nin ihdası için son bir ümidi cinnnetleriyle mahvetmek isteyenlerin iğfalâtına kapılmamak ve halen makarr-ı saltanat kalan İstanbul’dan ita olunacak evamire itaat etmektir.

Bâlâda zikrolunun teşvikata iştirak eden eşhasın bazıları, Dersaadet’te derdest olunarak, anlar tabîi kendi ef’alinden ve bilâhare o ef’alin neticesi olarak vukuu melhuz ahvalden mes’ul tutulacaktır.

Kuvve-i İşgaliye

NUTUK

Bu tebliğ münasebetiyle derhal şu tamimi yaptım:

16 Mart 1920

Umum Vali ve Kumandanlara ve
Müdafaa-i Hukuk Heyetlerine

İstanbul'un, İtilâf Devletleri tarafından, bilmusademe cebren işgali tahakkuk etmiştir. Bu suikastten bilistifade birçok makasîd-ı hıyanetkârane sahiplerinin milleti işfale teşebbüsleri muhtemeldir. Nitekim tebligat-ı resmiye şeklinde imzasız bazı beyannamelerin neşredilmek istenildiğine kesb-i ıtıla ediyoruz. Yanlış harekâta mahal kalmamak ve hakayik-ı ahvale mugayir heyecanlar tevlidine meydan verilmemek üzere bu gibi işaata kat'ıyyen atf-ı ehemmiyet edilmemesi lâzımdır. Vaziyet-i hakikiyeyi takip eden Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti, milleti tenvir edecektir.

Mustafa Kemal

Ecnebi
devletlere
yaptığım
protesto

Efendiler, aynı günde muhtelif vesaitle şu
protestoyu gönderdim:

16/3/1920

Protesto

İstanbul'da İngiliz, Fransız, İtalya Mümessil-i Siyasile-rine, Amerika Mümessili Siyasisine, Bilûmum Bitaraf Devletler Hariciye Nezaretlerine ve Fransa, İngiltere, İtalya Meclis-i Meb'usanlarına verilmek üzere Antalya'da İtalyan Mümessilliğine

İstanbul'da bilûmum devair-i resmiye, istiklâl-i millimizi temsil eden Meclis-i Meb'usan dahi dahil olmak üzere,

Mütelif'in kuva-yi askeriyesi tarafından, resmen ve cebren işgal edilmiş ve âmal-i milliye dairesinde hareket eden, birçok vatanperver eşhasın tevkifine de teşebbüs olunmuştur. Millet-i Osmaniyenin hakimiyet ve hürriyet-i siyasiyesine havale edilen bu son darbe, hayat ve mevcudiyetini, ne bahasına olursa olsun, müdafaa etmeğe azmetmiş olan biz Osmanlılardan ziyade, yirminci asr-ı medeniyet ve insaniyetinin mukaddes addettiği bütün esasata, hürriyet, milliyet, vatan hissiyatı gibi bugünün cemiyat-ı beşeriyesine esas olan bütün umdelere ve bu umdeleri vücuda getiren vicdan-ı umumi-i beşere racidir.

Biz, hukukumuzu ve istiklâlimizi müdafaa için giriştiğimiz mücahedenin kutsiyetine kail ve hiçbir kuvvetin bir milleti yaşatmak hakkından mahrum etmeyeceğine kaniyiz. Tarihin bugüne kadar kaydetmediği bir suikast teşkil eden ve Vilson prensiplerine müstenit bir mütarekenin, milleti esbab-ı müdafaasından tecrit etmiş olmasından mütevellit bir hileye de müpteni bulunmmak hasebiyle ait oldukları milletlerin şeref ve haysiyetiyle dahi kabil-i imtizaç olmayan bu hareketin takdir-i mahiyetini resmi Avrupa ve Amerika'nın değil, ilm ü irfan ve medeniyet Avrupa ve Amerikasının * vicdanına tevdi ile iktifa ve bu hâdiseden tevellüt edecek mes'uliyet-i azime-i tarihiyeye son defa bir daha nazar-ı dikkat-i umumiye celbederiz. Davamızın meşruiyet ve kut-

* Amerika'ya, altı çizilen kısım yazılmamıştır. Yalnız Amerika'nın yazılmıştır.

NUTUK

siyeti, bu müşkül zamanlarda, Cenab-ı Haktan sonra en büyük zahirimizdir.

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i
Hukuk Heyet-i Temsiliyesi
Mustafa Kemal

Aynı günün gecesi bu talimatı tamimen tebliğ ettim:

Şifre

16/17,3/1920

Bilûmum Vali ve Kumandanlara

İstanbul'un ve makamat-ı resmiyenin, hususiyle Meclis-i Meb'usanın, İtilâf Devletleri tarafından resmen ve cebren işgal edilmiş olmasından ve bu hareketin, mütarake ile milleti silâhından tecrit ettikten sonra vukua getirilmesinden bahsiyle İtilâf Devletleri mümessillerine ve bilûmum bitaraf devletler hariciye nezaretleriyle İtilâf Devletlerinin meclis-i meb'usan riyasetlerine protesto telgrafları çekilmek üzere mitingler akti muktazi görülmektedir. Protesto telgraflarında bilhassa tecavüz-i vakiin, Osmanlı hakimiyetinden ziyade, yirmi asırlık bir medeniyet ve insaniyetin mevlûdu olan hürriyet, milliyet ve vatanperverlik esasatına bir darbe teşkil edeceği ve millet-i Osmaniye'nin müdafaa-i beka ve istiklâl hususundaki azim ve imanına, bu hâdisenin hiçbir tesir vücuda getiremeyeceği, yalnız medenî milletlerin bu tecavüzü kabul etmekle; azim bir mes'uliyet-i tarihiye altına girmiş olacakları tasrih edilmelidir, bitaraf devletler hariciye nezaretleriyle Meclis-i Meb'usan riyasetlerine keşide edilecek telgraflar, İstanbul'da ait oldukları makamata verilmekle beraber Antalya'da İtalyan Mümessilinin vesatetiyle de verilmelidir. Pro-

NUTUK

testo telgraflarının birer suretinin de buraya irsal buyurulmasını rica ederiz.

Heyet-i Temsiliye namına
Mustafa Kemal
Şifre

16/3/1920

Miralay Refet Bey'e

Hâdise-i ahire münasebetiyle, her tarafta yapılan mitingler neticesinde çekilecek protesto telgraflarının birer suretlerini de İtilâf Devletlerinin hal-i in'ikatta bulunan Meclis-i Meb'usanları riyasetine ve bitaraf devletlerin de Hariciye nezaretlerine tebliğ edilmesini faydalı addediyoruz. Antalya'daki İtalyan Mümessilinin bu husustaki muavenetini temin etmenizi rica ederiz.

Heyet-i Temsiliye namına
Mustafa Kemal

Millete
neşrettiğim
beyanname

Efendiler, aynı günde millete şu beyannameyi neşrettim:

Beyanname

Bilûmum Kumandanlara, Vali ve Mutasarrıflara ve
Müdafaa-i Hukuk Cemiyetlerine, Belediye Riyasetlerine,
Matbuat Cemiyetine

İtilâf Devletlerinin şimdiye kadar memleketimizi taksim yok bulmak için tevessül ettikleri muhtelif tedabir malûmdur. Evvelâ; Ferit Paşa ile biltilâf milleti müdafaasız bir halde ecnebi idaresine esir etmek ve memleketin muhtelif

aksam-ı mühimmesini galip devletler müstemlekâtına ilâve eylemek düşünülmüştü. Kuva-yi Milliye'nin muzaheret-i umumiye-i millîye ile müdafaa-i istiklâl hususunda gösterdiği azim ve metanet, bu tasavvuru altüst etti. Saniye; Kuva-yi Milliye'yi işgal ve onun müsadeseyle şarkta bir rüçhan siyaseti takip etmek için Heyet-i Temsiliye'ye müracaat edildi. Heyet, milletin istiklâlini ve mülkün tamamîyetini temin etmedikçe ve hususîyle işgal sahalarının tahliyesine teşebbüs olunmadıkça, hiçbir nevi müzakereye yanaşmadı. Salîsen; Kuva-yi Milliye ile tevhid-i harekât eden hükûmetlerin icraatına müdahale etmek suretiyle vahdet-i millîyeyi sarsmak ve hainane muhalefetleri teşvik ve tezyid-i cür'ete sevk eylemek tarîkı takip olundu. Vahdet-i millîyenin teşkil ettiği metanet ve tesanüt karşısında bu savletler de eridi. Rabîan; mukadderat-ı memleket hakkında endişeaver kararlar verildiğinden bahs olunmak suretiyle efkâr-ı umumiye'nin tazyikına başlandı. Müdafaa-i namus ve memleket uğrunda her fedakârlığı göze almış olan millet-i Osmaniye'nin azim ve iradesi önünde, bu tehdidat dahi fayda vermedi. Nihayet bugün İstanbul'u cebren işgal etmek suretiyle Devlet-i Osmaniye'nin yedi yüz senelik hayat ve hakimîyetine hitam verildi. Yani, bugün Türk milleti, kabiliyet-i medenîyesinin, hakk-ı hayat ve istiklâlinin ve bütün istikbalinin müdafaasına davet edildi. Cihan-ı insaniye'nin enzar-ı istihsam ve âlem-i İslâmın âmal-i istihlâsı, makam-ı hilâfetin tesirât-ı ecnebiyeden tahlisine ve istiklâl-i millînin mazi-i şevketimize lâîk bir iman ile müdafaa ve teminine mütevakıftır. Gi-

riştiğimiz istiklâl ve vatan mücahedesinde Cenab-ı Hakkın avn ü inayeti bizimledir.

Anadolu ve Rumeli Müdafaa-i Hukuk
Cemiyeti Heyet-i Temsiliyesi namına
Mustafa Kemal

Efendiler, aynı zamanda bütün âlem-i İslâma da tevcih-i hitap ederek tecavüz-i vaki bir beyannamede tafsil ve vesait-i muhtelif ile ilân edildi.

Efendiler, hâdisе hakkında fazla malûmata intizar etmeksizin, telgrafçı, Manastırlı Hamdi Efendi'nin verdiği malûmattan ve bu malûmatı teyit eden, kuvve-i işgaliye namına olan tebliğ muhteviyatından, vaziyetin mahiyetini anlayarak lüzumlu ve müstacel gördüğüm tedbirleri, izah olunduğu veçhile hemen işgal günü ittihaz ve tatbik ettim. İstanbul'un surret-i işgali ve tevkifat icrası hakkında muhtelif menbalardan mütebayın ve mubalâğalı surette malûmat gelmeğe başladı. Biz de, muhtelif vesaitle tahkikat icrasına devam ettik. İfa-yi vazife-i teşriiyeye imkân göremeyerek dağılan meb'usların ve bazı zevatın İstanbul'dan firar ederek Ankara'ya teveccüh ettikleri anlaşıldı. Seyahatlerini teshil için güzergâhlarında icap edenlere iktiza eden emirleri verdim.

**Selâhiyet-i
fevkalâdeyi
haiz bir
meclisin
Ankara'da
içtimai kararı**

Efendiler, 16 Martta İstanbul'un işgali tahakkuk eder etmez, ittihaz ettiğim tedabir meyânında, daha birtakım tedbirler vardır ki onları Büyük Millet Meclisinin ilk küşadında beyan etmiş olduğum için burada tekrar tafsil etmedim. Meselâ; Eskişehir ve Afyon Karahisar'ındaki ecnebi

kıtaatının silâhtan tecridi veya teb'idi ve Geyve, Ulukışla civarlarında şimendifer hatlarının tahribi ve Anadolu'da bulunan ecnebi zabitanının tevkifi ve saire gibi tedabire ait tafsilâtı, Büyük Millet Meclisinin ilk zabıtnamesinde mütalea buyurmuşsunuzdur. Bu tedabir meyanında en mühimmini; salâhiyet-i fevkalâdeyi haiz bir meclisin Ankara'da içtimasını temin hususundaki vazife-i milliye ve vataniyemize ait karar ve bu kararın tatbiki teşkil eder.

Efendiler, bu husustaki kararımızı ve bu kararın sureti-i tatbikını gösteren bir tebliği 19 Mart 1920 de yani İstanbul işgalinden üç gün sonra tamim ettim.

Efendiler, bu mesele hakkında iki gün kadar kumandanlarla makina başında müdavele-i efkâr ederek mütalealarını aldım. Ben ilk yazdığım müsveddede “meclis-i müessisan” tabirini kullanmıştım. Maksadım da toplanacak meclisin “rejimi” değiştirmek salâhiyetiyle ilk anda mücehhez bulunmasını temin etmek idi. Fakat bu tabirin kullanılmasındaki maksadı lüzumu gibi izah edemediğim için veyahut izah etmek istemediğim için halkın ünsiyet etmediği bir tabirdir, diye Erzurum ve Sivas'tan ikaz edildim. Bunun üzerine “salâhiyet-i fevkalâdeye malik bir meclis” tabirini kullanmakla iktifa ettim.

Vilâyetlere ve Müstakil Livalara ve Kolordu Kumandanlarına

Merkez-i devletin dahi, Düvel-i İtilâfiye tarafından resmen işgali, kuvve-i teşriiye ve adliye ve icraiyyeden ibaret olan kuva-yi milliye-i devleti muhtel etmiş ve bu vaziyet karşısın-

da ifa-yi vazifeye imkân göremediğini hükûmete resmen tebliğ ederek, Meclis-i Meb'usan dağılmıştır. Şu halde, makarrı devletin masuniyetini, milletin istiklâlini ve devletin tahlisini temin edecek tedabiri teemmül ve tatbik etmek üzere millet tarafından, salâhiyet-i fevkalâdeyi haiz bir meclisin, Ankara'da içtimaa daveti ve dağılmış olan meb'usandan Ankara'ya gelebileceklerin dahi bu meclise iştirak ettirilmesi zaruri görülmüştür. Binaenaleyh, zirde dercedilen talimat mucibince, intihabatın icrası, hamiyet ve reviyet-i vatanperveranelerinden muntazardır:

1- Ankara'da, salâhiyet-i fevkalâdeye malik bir meclis, umur-ı milleti tedvir ve murakebe etmek üzere içtima edecektir.

2- Bu meclise aza olarak intihap olunacak zevat, meb'usan hakkındaki eşrait-i kanuniyeye tâbidir.

3- İntihabatta livalar esas ittihaz edilecektir.

4- Her livada, beş aza intihap olunacaktır.

5- Her liva kazalarından celbedeceği müntehib-i sanilerinden ve merkez-i liva müntehib-i sanilerinden ve liva idare ve belediye meclisleriyle liva Müdafaa-i Hukuk Heyet-i İdarelerinin ve vilâyetlerinde merkez-i vilâyet heyet,i merkeziyelerinden ve vilâyet idare meclisiyle merkez-i vilâyet belediye meclisinden ve merkez-i vilâyet ile merkez kazası ve merkeze merbut kazça müntehib-i sanilerinden mürekkep bir meclis tarafından aynı günde ve aynı celsede icra edilecektir.

6- Bu meclis azalığına, her fırka, zümre ve cemiyet tarafından namzet gösterilmesi caiz olduğu gibi her ferdin de bu

mücadele-i mukaddeseye fiilen iştiraki için müstakillen namzetliğini istediği mahalde ilâna hakkı vardır.

7- İntihabata, her mahallin en büyük mülkiye memuru riyaset edecek ve selâmet-i intihaptan mes'ul olacaktır.

8- İntihap, rey-i hafî ve ekseriyet-i mutlaka ile icra ve tasnif-i âra, meclisin içlerinden intihap edeceği iki zat tarafından, fakat huzur-ı mecliste ifa edilecektir.

9- İntihap neticesinde, bilûmum azanın imza veya zat mühürlerini muhtevî üç nüsha mazbata tanzim olunacak. Bir nüshası mahallinde alikonularak diğer iki nüshanın biri intihap olunan zata tevdi ve diğeri meclise irsal olunacaktır.

10- Azaların alacakları tahsisat, bilâhare meclisçe takarrür ettirilecektir. Ancak azimet harcırahları intihap meclislerinin masarif-i zaruriye hesabıyla takdir edeceği miktar üzerinden, mahalleri hükûmetlerince temin olunacaktır.

11- İntihabat, nihayet on beş gün zarfında ekseriyetle Ankara'da içtimâ temin edebilmek üzere itmam olunarak azalar tahrik ve netice azanın isimleriyle birlikte derhal iş'ar edilecektir.

12- Telgrafın saat-i vusulü bildirilecektir.

Haşiye: Kolordu kumandanlarına, vilâyata, müstakil li-valara tebliğ olunmuştur.

Heyet-i Temsiliye namına
Mustafa Kemal

Efendiler, bir hafta zarfında, muhtelif istikametlerde Ankara'ya gelmekte olan meb'uslarla, telgraf muhaberatıyla bizzat temasa gelindi. Kendilerine, elemelerinin tadiline, kuv-

ve-i maneviyelerinin tarsinine medar olacak malûmat verildi. İstanbul'da nokta-i nazarımızı takip edecek kimse kalmamıştı. Aylarca ve muhtelif tarz ve suretlerle vukubulan ikazlarımıza rağmen bizim dediğimiz tarzda teşkilât yapmayıp, Karakol Cemiyetinin vücut bulmasına çalışanların başları, Malta'ya gitmiş ve İstanbul'da, efradının hayat ve faaliyetlerinden eser kalmamıştı. Orada yeniden teşkilât yapmak için çok zahmetli mesai ve o zamanki halimize göre haddimizden fazla para sarfetmeğe mecbur oldum.

Muhterem Efendiler, beyanat-ı umumiyem meyanında bir iki noktada, benim İstanbul'daki Meclis-i Meb'usana reis intihabını hususuna ait meseleden ve bundaki maksattan bahsetmiştim. Bunun temin edilmemiş olmasından, küçük bir müşkül ile karşılaştığımı da arzetmiştim. Filhakika, İstanbul'da Meclis duçar-ı tecavüz olup dağılınca meb'usları toplamağa ve bahusus izah ettiğim veçhile bir meclis tesisine tevessül edebilmek için bir an tereddüt ettim. Meclis-i Meb'usan Reisi bulunan Celâlettin Arif Bey'in Ankara'ya gelip gelmeyeceğini bittabi bilemiyordum. Gelmesi halinde, onun muvasalatına intizar ve daveti onun vasıtasıyla yaptırmağı düşündüm. Fakat vaziyet pek çok sürat ve isticali âmir bulunuyordu. Meçhul bir ihtimale intizaren izaa-i vakit etmeği muvafık-ı ihtiyat bulmadım. Fakat vereceğim kararın temini tatbikatı için de, bir iki gün telgraf başında bütün kumandanların mütalealarını dinlemek ile vakit geçirmeğe mecburiyet hissettim. Celâlettin Arif Bey'le Martin 27/28inci gecesi Düzce'ye muvasalatında irtibat hâsıl olmuştu. Kendisine şu telgrafi yazdım:

34 Ankara, 27/28,3/1920

Düzce'de Meclisi Meb'usan Reis-i Muhteremi

Celâlettin Arif Beyefendi'ye

İstanbul'un resmen ve fiilen İngilizler tarafından işgalıyla kuva-yi devletin tazyik ve esaret altına alınması ve Meclis-i Meb'usana taarruz olunarak milletin istiklâline ve namus-ı milliye tecavüz edilmiş olması ve bu yüzden millet vekillerinin mukadderat-ı memleket hakkındaki vazifelerini ifaya muvaffak olamayacaklarına kanaatle sine-i millete ilticaya mecbur olmaları, devlet ve milletin kuva-yi umumiyesini hüküm ve murakabesi altında bulunduracak bir meclis-i fevkalâdeye şiddetle ihtiyaç tevlit edilmiş olduğundan fevkalâde salâhiyetle Ankara'da bir meclis içtimasına Heyet-i Temsiliyenin karar verdiği ve icra-yi icabının tamimen tebliğ edildiği malûm-ı âlilerdir. Bu bapta 19/3/1920 tarihli tebliğnameyi bedelmütalea, ahkâm-ı mundericesini teyit ve intihabatın tesriyile içtimanın bir an evvel temini için bir nokta-i nazarımızın taraf-ı âlilerinden dahi, kısa bir beyanname şeklinde efkâr-ı umumiyeye şimdiden tebliğ ve ilânını faydalı addediyoruz. Cevab-ı âlilerine muntazırım Efendim.

Mustafa Kemal

Celâlettin Arif
Bey ile nokta-i
nazar ihtilâfı

Celâlettin Arif Bey'in verdiği cevap şudur:

Düzce, 27/3/1920

Ankara'da Mustafa Kemal Paşa Hazretlerine

İş'ar buyurulan 19/3/1920 tarihli beyannameyi görme-

dim. Bir meclis-i fevkalâdenin içtimâi nekadar musip ise de böyle bir meclisin elden geldiği kadar kanuna temas eylemesi lâzımdır. Vakıâ, bizim Kanun-ı Esasimizde böyle fevkalâde bir meclisin toplanabilmesine dair bir işaret mevcut değilse de kavanin-i esasiye-i sairede mevcut desatirden istifade olunabilir. Meselâ, Fransız Kanun-ı Esasisine göre, meclis, gayrikanunî bir surette fesholunur veya bir taarruzu duçar olursa duçar-ı taarruz olan meclis azalarından kurtulabilenler, vilâyat ve elviye mecalis-i idaresinde intihap olunan ikişer aza ile birlikte bir mahall-i münasipte içtima ederler ve meclisin yeniden küşadı veya taarruzun ref'i için ittihaz-ı mukarrerat ederler. Bu meclisin mukarreratı mutadîr. Ve bu meclisin mukarreratını isga etmeyenler hıyanet-i vataniye ile itham olunurlar. Bendeniz de bu esası düşünmekte idim.

19/3/1920 tarihli beyannamenin ne gibi esasat üzerine müpteni olduğu anlaşıldıktan sonra Ankara'ya muvasalatımda badelistişare bir beyanname yazmak mütaleasındayım. Yine görüşürüz. Makina başında birlikte bulunan İsmail Fazıl Paşa ile Saruhan Meb'usu Reşit Bey arz-ı ihtiram ederek ve da eyleriz. Rûfekamdan Kırşehir Meb'usu Rıza Bey de arz-ı ihtiram eyliyor ve kendisinin de Bolu'da bulunduğunun Keskin'deki pederine haber verilmesini istirham ediyor Efendim.

Celâlettin Arif

Bu cevabî telgrafname muhteviyatına dikkatle atf-ı nazar buyurulursa, Celâlettin Arif Beyle nokta-i nazarlarımız arasında büyük ihtilâf olduğu sühuletle farkolunur. Ben, fevkalâde salâhiyeti haiz bir meclisin, Ankara'da içtimâna karar

NUTUK

verirken bizim Kanun-ı Esasimizde böyle bir meclisin toplanabilmesine dair bir işaret olmadığını elbette bilirdim. Fakat kararımı verebilmek için böyle bir işaretin mevcudiyet ve adem-i mevcudiyetini düşünmek, asla hatırıma gelmedi. Bundan başka duçar-ı taarruz olan meclis azalarından kurtulabilenler ile vilâyat ve elviye mecalis-ı idaresinden intihap olunacak ikişer aza ile birlikte Meclis-i Meb’usanın yeniden, eski şekil ve mahiyetinde toplanmasını temin için çalışmasını asla hatırıma getirmedim. Bilâkis büsbütün başka mahiyet ve salâhiyette, daimi bir meclis teşkil etmeği ve bu meclisle tasavvur ettiğim inkılâp safahatını beraber geçirmeği düşündüm. Buna nazaran, mütebayın olduklarına şüphe etmediğim nokta-i nazarlarımızın, badelistişare tevhidine imkân bulunacağından naümit oldum. Maahaza, 19 Mart 1920 tarihli beyannamemi telgrafla Celâlettin Arif Bey’e verdirdim. Ertesi gün aldığım cevap şu idi:

Düzce, 28 Mart 1920

Ankara’da Mustafa Kemal Paşa Hazretleri’ne

Heyet-i Celile-i Temsiliyenin 19/3/1920 tarihli tebligat-ı umumiyesi mütalea olundu, Mevadd-ı mündericesi bendenizin düşündüğü esaslara suret-i umumiyede mutabıktır. Binaenaleyh Ankara’ya muvasalat-ı âcizanemi müteakip bilistişare ayrıca bir beyannamenin ilânı tabiidir. Yarın bizzarure Bolu’da kalınarak 29 Mart 1920 de Ankara’ya müteveccihen hareket olunacağı maalihtiram arz olunur.

Meclis-i Meb’usan Reisi
Celâlettin Arif

Celâlettin Arif Bey Meclis-i Meb'usan Reisliğini bırakmıyor Celâlettin Arif Bey, beyannamemizi mü-talea ettikten sonra, mündericatinın düşündüğü esaslara suret-i umumiyede mutabık olduğunu söylemekle beraber bu mündericatı teyiden he-men bir beyanname yazıp ilân etmiyor. Bunu Ankara'ya geldikten ve istişare ettikten sonraya talik ediyor.

Efendiler; Celâlettin Arif Bey, Ankara'ya geldikten sonra kendisiyle ve diğer bazı kanunşinasan ile bu meseleye mü-tedair, oldukça uzun süren müzakere ve münakaşalar cereyan etti. Fakat aldanmıyorsam Celâlettin Arif Bey, hiçbir vakit benim Büyük Millet Meclisinin mahiyet ve salâhiyeti hakkındaki nokta-i nazarıma iştirak etmemiştir. O, daima toplanmış olan heyetin vazife-i esasiyesini, İstanbul Meclis-i Meb'usanının temin-i in'ikadından ibaret ve kendisini daima İstanbul Meclis-i Meb'usanının reisi telâkki eylemiştir. Bunu teyit eder ufak bir hatıramı müsaade ederseniz arzedeğim:

Ben, Türkiye Büyük Millet meclisi Reisi ve kendisi re-is-i sani bulunduğu sırada, bir gün, Divan-ı Riyaset içtimain-da, Celâlettin Arif Bey'in muhassasat meselesinden bahsettiğini ve kendisinin Meclis-i Meb'usan Reisi olması dolayısıyla o makama ait muhassasat talebinde bulunduğunu o tarihte Meclis Başkâtibi bulunan Recep Bey beyan etti. Malûm-ı âlinizdir ki, o devirde Meclis reisi ve reis-i sanisi ve diğer reisler ile Meclis azası muhassasatları arasında fark yoktu. Celâlettin Arif Bey, yalnız kendisini Meclis-i Meb'usan Reisi sıfatıyla istisna ederek fazla tahsisat almak hakk-ı kanunisin-

den bahsediyordu. Ben, bu meselenin halline Divan-ı Riyasetin salâhiyettar olmadığını ve taleb ü iddiasında ısrar ederse meseleyi Meclis heyet-i umumiyesine arz ederek istihsal olunacak karara göre hareket olunabileceğini dermeyeran ettim. Celâlettin Arif Bey, Meclis huzuruna çıkmağı muvafık görmeyerek talebinden sarfınazar eyledi.

İntihabat

esnasında bazı
yerlerdeki
büyük hükûmet
memurlarının
çıkardıkları
müşkülât

Muhterem Efendiler, 19 Mart 1920 tarih-

li talimat mucibince memleketin her tarafında
intihabat, sürat ve ciddiyetle yapılmağa baş-
landı. Yalnız, bazı yerlerde tereddüt ve müma-
naat izhar ettiler ve bunlardan bazıları az, bazı-
ları uzunca müddet tereddüt ve mukavemetle-

rinde ısrar gösterdiler. Nihayet, bilâistina, tekmil devair-i intihabiye-
nin meb'usları, Büyük Millet Meclisinde bütün mil-
letin, memleketin mümessili olarak ispat-ı vücud eylediler. Bu
müstesna yerler şunlardı:

Dersim, Malatya, Elâziz, Konya, Diyarbekir, Trabzon....; Efendiler, hakikat-i hali ifade etmiş olmak için şunu da tasrih etmeliyim ki, tereddüt izhar eden, mukavemet gösteren bu devair halkı değildir, belki o tarihte o dairelerde bulunan rüesa-yı memurin-i mülkiyedir. Halk hakikati anlar anlamaz, derhal müşterek arzu-yı milliye iltihakta asla tereddüt göstermemişlerdir.

Şimdi Beyefendiler, tekrar inkılâbın mukteziyat-ı tabiyesinden olan vak'alardan bazılarına temas edelim:

Samsun'daki
zabitan
arasında gûya
padişahperestli
k hissiyatı
varmış

29 Mart 1920 tarihli olup Üçüncü Kolor-
du Kumandanı Salâhattin bey'den aldığım bir
şifrede, "Samsun'da bulunan On Beşinci Fırka-
nın ruhiyatının bozuk olduğundan ve gûya, za-
bitan arasında padişahperestlik hissiyatı bulun-
duğundan" bahsolunuyordu. "Zabitler, padişah aleyhinde ve-
rilecek emirleri icra etmeyeceklerine dair âmirlerine müraca-
at etmişler. Tazyik olunurlarsa terk-i vazife etmeleri mahsus
imîş. İstanbul'dan gelen yolculardan ve gazetelerden, işgalin
ikinci günü işgal edilen mebaninin kâmilten tahliye edildiği ve
Salih Paşa Kabinesinin yerinde olduğu, Meclis-i Âyanın ifa-yi
vazife eylediği, son cuma selâmlığında harbiye ve bahriye na-
zırı bulunarak sabıkı misillû merasim-i lâzime ifa olunduğu
anlaşılmış...". "Şu halde Dersaadet'te bir kabine mevcut iken
kabinenin malûmatı olmaksızın yapılan işler nedir?" diyorlar-
mîş. Zabitanın bu efkâr ve etvarını ilâm eden On Beşinci Fır-
ka Kumandanı şu yolda mütaleat serdediyordu: "Burada bir
zabiti hapsedmekten bir fevkalâdelik mutasavver değildir, an-
cak bundan bilistifa Anadolu üzerine yürümek gibi ahval zu-
hûr edecektir. İzmir cephesinde Kuva-yi Milliye ne suretle is-
tihad edildiğini bilemiyorum. Zannedersem bunlar para ile
istihdam olunmakta imîş. Bir muhabere zuhûrunda, bütün
ahaliye maaş verilmeyeceği derkâr bulunduğundan Kuva-yi
Milliye namı altında mevcut kuvvetten, harbin ikinci günü
meydanda hiçbir kuvvet kalmayacağına eminim. Nizamiye kı-
taatına gelince, şimdiden firar vukuatı başlamıştır. Parasızlık
böyle devam ettikçe ve Dersaadette hükûmet-i merkeziye bu-

lundukça zabitanadan dahi şüphem vardır.” Bundan başka Üçüncü Kolordu Kumandanı Salâhattin Bey, vermiş olduğumuz talimat mucibince, Amasya’ya gelen Kontrol Memuru Forbes namında bir yüzbaşısı tevkif etmiş. Samsun’a bir İngiliz mümessili yüzbaşı gelmiş. Salâhattin Bey’e Yüzbaşı Forbes’in bir dakika tehir edilmeyerek Samsun’a gönderilmesini yazmış ve aksi takdirde Salâhattin Beyin mes’ul olacağını ilâve etmiş. Bu baptaki istizah üzerine Salâhattin Bey’e vereceği cevap hakkında şu tavsiyede bulundum: “Forbes’i tevkif eden ben değilim, payitahtları, mütarekeye, insaniyete mugayir olarak işgal olunan millettir. Binaenaleyh tahliyesini de ancak millet yapabilir.” Maahaza bu Forbes memleketten çıkarılmakla iktifa edilmiş, tevkif edilmemiştir.

Bolu Mutasarrıfı Haydar Bey’in 9 Nisan 1920 tarihli kısa bir şifresinden Adapazarı ile Hendek arasında kâin çatalköprü nam mahaldeki köprülerin ve Mudurnu suyu köprüsünün Kuva-yi Milliye aleyhtarları tarafından tahrip edildiği anlaşıldı.

Bolu ve Havalisi Kumandanı Mahmut Nedim Beyin, Düzcce’den yazdığı 9 Nisan 1920 tarihli şifresinden de, 8 Nisan’da Adapazarı’nda Kuva-yi Milliye aleyhine tezahürat yapıldığı, Hendek ile Adapazarı arasında telgraf ve telefon hatlarının kat’ edildiği ve Düzcce Abazalarından bitaraf kalanların da muhaliflere iltihak etmek üzere hareket ettikleri anlaşıldı. Hendek ile Adapazarı arasında, Mudurnu suyu üzerindeki büyük köprünün tahribi dolayısıyla muvasalanın munkati olduğu da anlaşılıyordu. Bu malûmat üzerine, Geyve’de bulunan

Yirmi Dördüncü Fırka Kumandanı Mahmut Beyin nazar-ı dikkati celbolundu. Nevşehirde de, Nevşehir Kaymakamı Nedim Beyin taht-ı riyasetinde Teali-i İslâm Cemiyetinin bir şubesi teşekkül etmiş, verilen raporda, cemiyetin en müfsit azalarından sekiz kişinin Niğde'ye celbedildiği bildiriliyordu. Bu cemiyetin azası, padişaktan gayri hiçbir kuvvet tanımayız, Kuva-yi Milliye'yi dağıtmak için malen, beden bütünü kuvvetlerimizi sarfetmeğe aht ü peyman ettik diyorlarmış. Her gece içtima ediyorlarmış, ileri gelenleri, Niğde'deki fırka kumandanının gönderdiği bir müfreze ile tevkif olunmuş.

**Türkiye Büyük
Millet Meclisi
toplaniyor**

Efendiler, bu nevi vakayie bundan sonra vâsi mikyasta tesadüf edeceğiz. Büyük Millet Meclisinin içtimainı ve küşadını temin için çalıştığımız günlerde, bizi en çok işgal eden Düzcce, Hendek, Gerede gibi Bolu mıntakasına dahil mevakiden başlayıp, Nallıhan, Beypazarı üzerlerinden Ankara'ya takarrüp istidadını gösteren irtica ve isyan dalgaları olmuştur. Ben, bir taraftan bu dalgaların tevkifine çalışırken, bir taraftan da, Ankara'da toplanmakta olan ve vaziyet-i umumiye'ye henüz lâıykı'yla vâkıf bulunmayan meb'usları, tedehhüş edecek manzaralar karşısında bırakmamak ve bu gibi vaziyetlerin hudusiyle Meclisin içtimaa muvaffak olamaması gibi meş'um ihtimâlata meydan vermemek çarelerini düşünüyordum. Bunun için, Meclisin küşadında pek çok istical ediyordum. Nihayet, gelebilmiş meb'uslarla iktifa ederek, Meclisin, Nisanın 23 üncü Cuma günü açılmasına karar verdik. Bu karar üzerinde 21 Nisan 1920 tarihinde tamimen yaptığım tebligat muhteviyatı, o

NUTUK

günün hissiyat ve telâkkiyatına ne derece tetabuk mecburiyetinde bulunulduğunu gösterir bir vesika olmak itibariyle, aynen nazar-ı ıttılainıza arz etmeği muvafık görüyorum.

Tel. Gayet müstaceldir.

Ankara, 21/4/1920

Ankara'ya acele tezkere

Kolordulara (k.O.14 Vekâletine)

Fırka 61 Kumandanlığına, Refet Beyefendi'ye
Bilûmum Vilâyata, Müstakil Livalara, Müdafaa-i Hukuk
Heyet-i Merkeziyelerine,

Belediye Riyasetlerine

1- Bimennehilkerim Nisanın 23 üncü cuma günü, cuma namazını müteakip Ankara'da Büyük Millet Meclisi küşat edilecektir.

2- Vatanın istiklâli, makam-ı refii-i hilâfet ve saltanatın istihlâsı gibi en mühim ve hayati vezaifi ifa edecek olan bu Büyük Millet Meclisinin yevm-i küşadını cumaya tesadüf ettirmekle yevm-i mezkûrun mebrukiyetinden istifade ve bilûmum meb'usin-i kiram hazaratı ile Hacıbayram Veli cami-i şerifinde cuma namazı eda olunarak envar-ı Kuran ve salâhattan da istifaza olunacaktır. Badasselât lihye-i saadet ve sancak-ı şerifi hamilen daire-i mahsusaya gidilecektir. Daire-i mahsusaya dahil olmazdan evvel bir dua kıraatiyle kurbanlar zepholunacaktır. İşbu merasimde cami-i şeriften bed'ile daire-i mahsusaya kadar Kolordu Kumandanlığınca kıtaat-ı askeriye ile tertibat-ı mahsusa alınacaktır.

3- Yevm-i mezkûrun teyit-i kutsiyeti için bugünden itibaren merkez-i vilâyette Vali Beyefendi hazretlerinin tertibiyle hatim ve buhari-i şerif tilâvetine bed'olunacak ve hatm-i şerif'in son aksamı teberrüken cuma günü namazdan sonra daire-i mahsusa önünde ikmal edilecektir.

4- Mukaddes ve mecruh vatanımızın her köşesinde aynı suretle bugünden itibaren buhari ve hatemat-ı şerife kıraatine şuru edilerek cuma günü ezandan evvel minarelerde salâvat-ı şerife okunacak ve esna-yi hutbede hılâfetmaabımız padişahımız efendimiz hazretlerinin nam-ı (1) nami-i humayunu zikredilirken zatı şevketsimat-ı padişahilerinin ve memalik-i şahaneleriyle bilûmum tebaa-i mülûkânelerinin bir an evvel nail-i halâs ve saadet olmaları duası ilâveten tezkâr olunacak ve cuma namazının edasından sonra da ikmal-i hatmedilerek makam-ı muallâ-yi hilâfet ve saltanatın ve bilcümle aksam-ı vatanın halâsı maksadiyle vukubulan mesai-i milliye'nin ehemmiyet ve kutsiyeti ve her ferd-i milletin kendi vekillerinden mürekyenin ehemmiyet ve kutsiyeti ve her ferd-i milletin kendi vekillerinden mürekkep olan bu Büyük Millet Meclisinin tevdi eyleyeceği vazaif-i vataniyeyi ifaya mecburiyeti hakkında mev'izeler irat olunacaktır. Badehu halife ve padişahımızın, din ve devletimizin, vatan ve milletimizin halâsı, selâmeti ve istiklâli için dua edilecektir. Bu merasim-i diniye ve vataniyenin ifasından ve camilerden çıkıldıktan

(1,2) 1934 basımında yanlış olarak: "nam"; "müessesatin".

NUTUK

sonra bilâd-ı Osmaniyenin her tarafında, makam-ı hükûmete gelinerek Meclisin küşadından dolayı resmen tebrikât icra edilecektir. Her tarafta cuma namazından evvel münasip surette mevlid-i şerif okunacaktır.

5- İşbu tebliğin hemen neşr ü tamimi için her vasıtaya müracaat olunacak ve serian en ucura köylere, en küçük kıtaat-ı askeriye, memleketin bilûmum teşkilât ve müessasatına (2) iblâğı temin edilecektir. Ayrıca, büyük levhalar halinde her tarafa malik ve mümkün olan mahallerde tabı ve teksir ve meccanen tevzi edilecektir.

6- Cenab-ı haktan muvaffakiyet-i kâmile tazarru olunur.

Heyet-i Temsiliye namına

Mustafa Kemal

22 Nisan 1920 tarihinde de şu küçük tebliği tamim ettim:

Telgraf

22/4/1920

Dakika tehir edilmeyecektir

Umum Vilâyetlere Elviye-i Müstakilleye

Kolordulara, Nazilli'de Miralay Refet Beyefendi'ye

Bursa'da K.O. 20 Kumandanı Ali Fuat Paşa Hazretleri'ne

Bursa'da 56 ıncı Fırka Kumandanı Miralay Bekir Sami

Beyefendi'ye

Balıkesir'de 61 inci Fırka Kumandanı Miralay Kâzım Beyefendi'ye

Bimennihilkerim Nisanın 23 üncü cuma günü Büyük Millet Meclisi küşat edilerek ifa-yi vazifeye mübaşeret eyle-

NUTUK

yeceğinden yevm-i mezkûrdan itibaren bilûmum makamat-ı mülkiye ve askeriyenin ve umum milletin mercii Meclis-i mezkûr olacağı tamimen arz olunur.

Heyet-i Temsiliye namına
Mustafa Kemal

Türk
bankacılığının lideri,
Ülkemizin uluslararası
finansman sektöründeki
gururu

ZİRAAT

hep yanınızda

T.C. ZİRAAT BANKASI

Güven dolu çağdaş banka